

Hun grond verwaait

Antoon Coolen

bron

Antoon Coolen, *Hun grond verwaait*. De Waelburgh, Blaricum 1927

Zie voor verantwoording: https://www.dbnl.org/tekst/cool004hung01_01/colofon.php

Let op: werken die korter dan 140 jaar geleden verschenen zijn, kunnen auteursrechtelijk beschermd zijn.

[I]

Da we een volk van woestelingen en barbaren waren, da is al lang gelejen. We kunnen nou nog wel eens zeggen, dat we barbaren zijn, maar dat is misschien alleen maar een bietje behaagzucht, of, wie weet, een echter iets, verlangen en heimwee, dat is best mogelijk. Maar de tijden, dat we beesten waren hier in 't donkere zuiden, die tijden schijnen voorbij. Dat moet schoon geweest zijn en 't zou nog schoonder geweest zijn als ze onze taaigheid en onze kracht niet hadden vernederd en latent gemaakt. Als ze ons zeggen, dat ons land donker is, dan is dat geen hoon van die zelf geen lichten hebben, welnee. De criminaliteit, daar zijn statistieken van, en van 't zuipen onzer onmiddellijke voorvaders. Wat zeggen die dorre statistieken? Zóóveel gevallen van dronkenschap, zóóveel gevallen van messetrekkerij. In den tijd, dat Johannes van Goch zijn vader nog jong was en boerenknecht en later ook een bietje voor zijn eigen boerde en naar de peel trok, in de tijden, dat de Overijsselsche poepen hier kwamen helpen den klot steken in onze groote rijke peel, waar ze allemaal ermoej lejen, ho! Johannes van Goch zijn vader wist er van te vertellen. Duisternis en criminaliteit? Ze verdienden amper hun brood en zopen het tien keer aan

bier op, 't land was één brouwerij mee zatte menschen en als ze feest vierden staken ze de messen in elkanders buik, en trokken ze er dampend van bloed weer uit en veegden ze af aan de bokspijpen. Alsteblijf, zoo gong het er hier naar toe vóór de teedere ontferming van boven-moerdijksche beschaving, die naar de verdommenis kan loopen met d'r statistieken. Sindsdien zijn ze van uit Zeeland en ook van hoog boven de Moerdijk mee ossen, mee paarden en mee stoomploegen hier gekomme, het kunstmest is het gaan winnen van onze achterlijkheid die in den beer en den stalmest alleen het heil voor den grond zag, honderden bunders grond worden ontgonnen tot wei en bouw- en boschland, alles wordt nou anders. Ja, waarachtig, alles wordt nou anders, er komt nou ook meer ontwikkeling en ook meer beschaving. De wegen liggen er nog waarlangs het Christendom en de vrijheid en gelijkheid brengende Franschen van het zuiden naar het noorden door ons land trokken, maar wat het Christendom niet vermocht, dat schijnt de boven-Moerdijksche ontferming die ons grauw brood niet lust, wel te vermogen.

Maar dit alles, van die ontginningen en diejen vooruitgang, loopt de geschiedenis van Johannes van Goch in den tijd vooruit. Johannes van Goch zijn vader droeg in zijnen

ouderdom de honderden litteekenen op het gezicht van de messtekken die-tie in zijn vroolijke en feestelijke gevechten had opgelopen. Johannes van Goch zijn vader die was in zijnen tijd eenen boerenknecht geweest, later boerde hij wat voor zijn eigen, hij had een huiske gekocht, een huiske mee 'nen stal voor het kleine vee en het heel gedoentje bij mekaar, mee de paar bundertjes grond, da konde ge zeker geen hofstede noemen. Daarbij trok Johannes van Goch zijn vader in den zomer naar de peel en stak er den klot. Hij had goeje dagen en kwaje en toen hij kwam te sterven liet hij aan zijnen zoon, aan zijnen zoon Johannes, zijn huiske en zijn paar bundertjes grond na. En de zoon zette den arbeid van zijn vader voort, zooals hij dien van hem had gezien en geleerd.

Johannes van Goch da was 'ne peelwerker, zooals er hier honderden wonen, hier bij ons, in Brabant, en daartoe boerde hij wat op een paar bundertjes grond, zooals er dat honderden hier doen. Johannes van Goch was na den dood van zijn vader 'nen alleenstaande mensch, zooals er honderden alleen staan, 'nen eenzame mensch, dat was ie. Da was zeker niet goed voor hem, dat ie eenzaam was, zooals dat voor niemes goed is. Nee, voor niemes is dat goed. Hij werkte aan de aarde, en hij

at van de aarde. Hij werkte aan de schrale aarde, die hem haar schrale ate terug gaf in ruil en in loon voor den arbeid van zijn spieren en van zijn hart. Van zijn hart, sakkerdie, want hij dee zijn werk mee groote toewijding en mee liefde. Ho, Johannes van Goch had zijn plannen en zijn eerezucht. Hij had den klot gesteken den eenen zomer na den anderen en als ie mee een schoon weekgeld thuis kwam in 't langste van de dagen dan ging hij zijn geld niet verzuipen en niet verdoen, maar hij was er zuinig mee en spaarde en toen ie 't wat bijeen had, toen kocht hij een bundertje grond bij naast zijnen eigen grond. Ja, dat deed hij eenigte keeren en hij stak zijn schup in dien grond en hij voer zijnen mest op dien grond en hij spitte dien mest diep, diep in den grond. Als hij den gouden beer in waaiers uit den eemer aan den langen steel uitzegende over den grond, dan trilde de lucht van den zoeten prikkelenden geur en Johannes snoof dien geur met welbehagen op en had er zijn deugd van. De beer wier goudbruin uitgespeierd over den grond en stroelde en flatste neer op den grond, die hem dronk en vrat en er de kracht aan ontnam voor zijn ingewanden. En den kostelijken stalmest van den mesthoop vandaan. De riek woelt hem open van den kruiwagen af en de mest dampet en rookt warm op den kruiwagen in den Februaridag. Kracht en voedzaamheid. Het zaad en de vrucht gedijen en ontkiemen,

de erpels en de koolplanten, het gras, de boonen aan hun staken en de paardeboonen die in den bloeitijd bloemen hebben schoon en dik als krullen van het zuiverste wit en het diepste zwart, de paardeboonen, die mardiesch goed smaken, verrig gemaakt en opgediend mee vet uit spek gebraden. De erpels hebben ook schoon bloemen in den bloeitijd, purperen en blauw en witte, waaruit de kralen komme, die we, toen we klein waren, aan spitse stekskes staken om er wijd en hoog mee te gooien. Maar dat was ommers al zoo lang gelejen, dat Johannes van Goch dat kinderspulleke gedaan had, o jee, ja, dat was al lang gelejen. Hij was nou 'ne mensch, 'ne man in de kracht van zijn leven, mee spieren als koorden, mee 'nen kop als 'nen doorkorven pronkappel, scheef, norsch en hard en mee krachten, die hij nooit heelemaal verbruikte. Hij had den klot gesteken in de peel en niemes kost weg mee zijn tuig als hij. Hij stak 'nen stok zoo sakkerdiesch vlug, dat ie de hoogste daggelden maakte van alle peelwerkers. Het was maar goed, dat hij zijn krachten kost verzetten, ja, dat was het, maar nou, het laatste jaar is Johannes niet meer naar de peel gegaan, neen, dat doet hij niet meer sinds hij weer eenigte bunders grond bijgekocht heeft en den stal neven zijn huis heeft grooter laten metselen, den stal waar nou een geit, een varken en een koe in staan.

Een geit heeft lange geelwitte haren en een stumpke voor staart, dat ze al mekkerende vlug beweegt, een dwaze en onmogelijke kwispeling. Ze heeft 'nen fijnen kop mee sierlijke blauwgrijze horens, die achterover gebogen staan en waarmee ze tegen den muur bonkt om d'r kracht te verzetten als ze 't te kwaad krijgt. In de wei en langs den wegkant vreet ze haar gras en onder den balg daar hangt den witten geaderden uier, zacht en sterk van vleesch, den uier mee de vier strekelen en daar melkt Johannes van Goch de geitenroome uit.

Een varken da is een schoon beest mee een groot, lang lijf, hard en wit behaard van boven, mee stugge haren waar 'nen glans op ligt en mee 'nen kwabberenden slapeindenden buik, 'nen buik, van een teeder en vuil roze, dik en laag hangend, nat van de mest waarin dit schoone beest staat op de stugge kracht van zijn vier korte pooten, die wegdrijven in het natte onder zijn treden siepelende bruine en zwarte stroo. Het varken heeft 'nen dikken kop mee kleine stomme oogen, oogen van 'nen altijd vretende veelvraat, die om niks ter wereld dan om vreten geeft, en 'nen snoet, afgeknot en mee 'nen ronden rink om de slijmerige opstaande neusgaten en het zwiebert mee zijn lange flapooren die in zijnen dikken

nek liggen of even opgesteken staan of over zijn oogen hangen. Het stopt en duwt
 zijnen snuit in alles wat nat is en wat het sloeberen en vreten kan en het vreet, het
 vreet den godsganschelijken dag en knort en wiekert onderwijl, de lyriek van zijn
 vretensvreugde, en het legt 'nen krul in zijn dunnen spitsen staart van louter
 welgezindheid en van klaarlouter verzoend zijn mee het leven en mee de aarde, da
 schoone varken!

Maar de koe, de koe, da's van meening een schoon beest. Ze is goedig en klagend
 en kan in den avond aan een hek staan mijmeren en droomt in eenen sloot boven
 haar klaar spiegelbeeld. Ze staat in 't gras mee rustig naasten gestelde pooten, den
 eenen voorpoot wa vooruit en houdt aan den langen nek den kop neer en eet mee
 trage slagen van haar krachtige tong, eet uren aan een stuk den maagzak vol en
 achterna ligt ze neer, de pooten onder 't lijf, den zwaren uier dwars geduwd en
 gekneld, en haalt de eene maaghelft leeg, al 't gras terug in den mond en drenkt het
 mee d'r speeksel en duwt en slikt het terug en kijkt onderwijl naar de pracht van de
 wolken in den hemel. Een roep roept haar overeind en zij gaat wandelende naar den
 man die verrig staat mee den eemer en den driepoot en geduldig rondglariende laat
 zij d'ren ontzagge-

lijken, d'ren witten, d'ren teederen uier, een zak van kostelijke roomegave, leegmelken door de handen die rhythmisch de korte, stugge en gladde strekelen trekken.

Een geit, zóó'n geit, een varken, zóó'n varken, een koe, zóó'n koe heeft Johannes van Goch op zijnen stal en zeg nou maar niet, dat hij niet rijk is. Johannes, als 't avondt in dezen drogen zomertijd, sluit de staldeur, zijn ziel rilt op den drievoudigen verschilligen roep van zijn beesten, hij wandelt over zijn bezitting, drie vier keeren rontelom zijn huis, dan gaat hij naar de deur, licht de klink, stoot de knie tegen het hout en kruipt het gat van zijn deur in.

Hij bezorgt zijn eigen zijnen avondskost, brood mee spek of 'nen erpel in den olie gebakken in de pan, de pan die-t-ie aan 'nen langen steel boven 't turvenvuur houdt. Als hij onder zijn schouw staat ziet hij door het hooge gat van den schoorsteen de zomersterren trillend achter de dunne rook, die daar boven uit de steenen bibbert en opstijgt. Nadien zit Johannes van Goch en rookt zijn pijp en de klok tikt haren eenderen slag en de zomer zit Johannes van Goch in het bloed. Johannes kijkt op de donkere ruit en zint op een ondernemen, da hem den lesten tijd hoe langer hoe meer vervult, da ondernemen, een

vrouw in zijn huis halen, trouwen! Verdomme: trouwen! 't Is geenen snotjongen, Johannes van Goch en hij zit niet mee een bevend hart of scheiterig als 'nen verlegen duts. Nee, zoo is hij niet. Ik ga trouwen, zegt hij, maar hij zint er dagen op en komt niet tot een besluit en terzelfder tijd, dat hij zijn eigen mee 'nen vloek verzekert, dat hij trouwen gaat weet hij nog niet of hij het doen zal.

Johannes voelt zijn eigen rijk. Hij heeft zijn vee lief en bestelt het zijn voer, ontnemt het zijn roome en telt op toe het Kerstmis is, dan zal hij zijn varken slachten. Hij heeft zijnen grond lief en steekt de schup erin en buigt er zich naar toe, naar dien grond, hij wiedt zijn onkruid en geeft de tuingewassen water als 't lang droog is. Hij treedt de bunderen van zijnen grond af. Hij zingt geen lied en hij schreeuwt niet, maar ergens diep in 't inwendige van zijn vleesch daar steekt en zindert de stille jubel, de vaste vreugde en de welgezindheid. Alles is goed. Hemel en aarde zijn geprezen. Er is zegen en voorspoed. Maar hij moest niet alleen zijn. Hij moet een vrouw hebben, waaraan zijn lijf en zijn hart behoefte hebben. Hij is een schakel in 't eeuwige leven, ook hij.

We zwerven langs de wegen van ons leven en op 'nen draai, 'nen lichten of 'nen donkeren draai ontmoeten we onze gezelschap, die verder mee ons meegaat. Het leven verbindt ons en geeft kinderen uit deze verbinding, die liggen in de wieg te schreeuwen, wat later lopen en spelen ze naar den ernst van den arbeid toe, in 't zweet waarvan ons aanschijn zich naar de aarde bukt, die brood geeft. Zoo zijn we aan 't leven ondergeschikt en dienen het naar den drang onzer krachten uit nooddrift.

't Is eindelijk na de vele zomerdagen herfst geworre, de wingerd staat rood en op den draai van den kleinen schemerweg wachtte Johannes van Goch Leen van Baerschot op. Ha! ha! diejen Johannes. Toen de ouwe van Dinther in de buurt gestorven was, toen was Johannes daar den rozenkrans wezen bidden en daar had hij Leen van Baerschot zien zitten. Hij vond haar een flink frommes en zat deger naar d'r te kijken, da ze eraf kleurde en er verlegen af wier. Den derden dag had ie d'r naar huis gebrocht en nou die d'r straks langs had zien komme, nou wacht hij hier. Zij komt. Zij komt uit de schemering van den herfstavond. Daar komt ze, daar treedt ze en verandert het uitzicht van den kleinen weg en de gesteldheid in de ziel van Johannes van Goch. Hij is geenen scheiteri-

gen duts, nee, dat is hij niet, maar hij kan 't waarachtig niet gebeteren dat ie zijn eigen voelt doorstroomd van vreugde en van fellen angst, die dwingen meteen tot een lach: ha! ha! sakkerdie, ik ga trouwen. En deze man, ernstig aan zijnen grond, ernstig in zijn arbeid, wa eenkennig en wa zwijgzaam, voelt het kloppen van zijn hart toe in zijn keel toe. Natuurlijk ze weten het allebei wel, da da zin heeft, da ze hier aan den draai van den weg zijn samen gekomen, maar ze ontwijken de woorden en spreken van 't weer, van 't weer sakkerdie, en van den oogst. Maar de dwaasheid springt en rukt in Johannes zijn hart, de aarde geurt rontelom en wie weet proeft Johannes niet in zijnen mond in dien geur al den geur van de lente. Ineens, voor hij van haar weggaat, vat hij Leen van Baerschot en duwt zijn ongeschoren gezicht mee kracht tegen het hare.

- Leen, zegt hij, wilde gij mijn vrouw worren?

Gekheid en onzin. Leen staat overrompeld. Ze wist, dat het komen zou, natuurlijk, en toch verschiet ze eraf. Ze kan er zeker geen ernst in zien.

- Ge zijt me d'r ook eene, zegt Leen.

Ze lachen, ze kijken naar den grond. Het lijkt wel een spelletje, een grapje, een plagerijtje.

- Als ge wilt, Leen, dan trouwen we, zegt Johannes.

Leen blijft evekes naar den grond kijken. Dan ziet ze op en kijkt Johannes evekes schouw in zijn oogen. Maar Johannes moet meteen zijn oogen neerslaan. Och, hij blijft niet wachten op haar antwoord mee bevend hart, hij knielt niet op den grond om zijn armen om haar heupen te slaan. Bende ge gek! Hij draait zijn eigen om en hij gaat en hij roept: hou-d-oe! Hij stampst mee kracht in zijn klompen op den grond, hij spant de vuisten in de broekzakken, hij is al half kwaad in zijn eigen dat hij het nou gevraagd heeft, hij voelt zijn eigen belachelijk. Hij kijkt in den hemel, maar dan, meteen steekt het gezicht van zijn huisje hem recht in zijn wezen, dat hij het bekant niet kan houden om 't uit te schreeuwen. Als hij bij zijn huis komt staat zijnen stal te trillen van een drievoudig lied, de schreeuw van zijn dieren, van zijnen veestapel en zijn huisje, klein, mee 'nen hof aan den voorkant en een heg ervoor mee een scheefhangend poortje erin, zijn huis hangt aan de goeje aarde en staat in de schemering in den hemel.

't Is herfst geworre, de wingerd staat rood, het is gaan regenen over Brabant aan 't eind van dezen dag. Leen komt thuis, aan haar huis, een klein laag huis, laag aan den grond, een huis waarvan de lage muren en de kleine deuren en de paar kleine ramen door het rie-

ten dak aan de aarde verbonden zijn, aan de goede aarde, aan Brabant.

In huis blinkt het koper, blinkt het nikkel van de plattebuiskachel, de muren zijn wit en tot halve manshoogte blinkend zwart geteerd. Zand ligt in den herd gestrooid. Neven de deur hangt den spiegel mee 't blekken kammenbekske eronder, onder het raam mee 't horretje en 't valgordijn ervoor, staat de tafel mee d'r wit geschuurd blad. Een gebloemd kleedje hangt aan den schoutrand.

Leen staat in den herd. Er is niets, geen kreet, geen lach, geen muziek. Er is de stilte, doorschreden van de klokketik. Er is de regen aan de ruit. Leen van Baerschot komt tot bij de tafel onder het raam, ze staat recht op, staart op het tafelblad, strijkt mee d'ren vinger een paar maal over het tafelblad. Er is niets. Er is de wind, die rumoert, de wind, die den regen verwaait. Er is geen stilstand, want doorheen dee vreemde oogenblik, waarin de teedere drift van het geluk stijgt in het hart en in het vleesch van een jonge vrouw, doorheen deze stilstand schrijdt de tijd. De avond valt, de schemering vervult den herd daarin staat Leen van Baerschot, totdat een licht zijn warme kleur legt op de neergeslagen oogleden van deze jonge vrouw. Leen kijkt op en kijkt in de flarden van rood, die in de donkere,

bewolkte westerhemel gloeiende tinten zijn. Leen d'r wezen staat nu een oogenblik in stilte open en toegankelijk voor deze stemming. De hemel is vol water. In de verte is de hemel vol van een kleur als van roode wijn. Leen van Baerschot kijkt in de licht, d'r hart, van stilte boordevol, kijkt in een licht, een licht van anderen en vreemder aard.

Toch is er beweging in dit kind. Leen krijgt tranen in d'r oogen, haar geluk wordt bang en drukt op d'r borst, daarom zucht ze nu zeker zoo. Daarom gaat ze zeker zitten. Wat is er mee die Leen, die vrouw, dat meisje? Och, 't is iets van niks. Johannes van Goch heeft zijn ongeschoren gezicht tegen haar natte wangen gedrukt en haar in zijn sterke armen genomen en haar gevraagd, of ze zijn vrouw wil worre. 't Is iets van niks, 't is zoo simpel, maar vrouwen zijn nu eenmaal zoo. Zal ze 't doen? Ze zal 't doen. Ze zal het doen, omdat er geen redenen zijn om neen te zeggen. Zij is een vrouw, zij is een schakel in 't eeuwige leven, ook zij. Ook bij haar dringt het hart, dringt het vleesch, dringen de onveranderlijke wetten van de natuur. Zij heeft er nooit op gedacht in 't klooster te gaan, maar wel heeft zij er op gedacht 'nen mensch te hebben en kinderen, nou het komt aanvaardt ze 't als een goede dinge en een dinge dat zoo moet in

't leven. Maar 't is zoo fonkelnieuw zoo schoon in deze plotselinge verandering van haar leven en ze haalt 't gezicht van Johannes van Goch voor d'r oogen, ze ziet 't duidelijk genoeg, da ruige ongeschoren gezicht, zij voelt zich wat mijde en onbekend tegenover de felle ruigte van zijn mannenkracht. Zij kent zijnen stand van zaken, ze weet, dat ie niet kwaad boert en dat ie werken kan, daartoe zal zij d'r huisje verkoopen, dan is er wat geld, en Johannes zal ook wel wat hebben, op den zelfden oogenblik is zij vervuld van groote warme vreugde. Zij staat bij de tafel en kijkt naar buiten waar 't avondt, telkens steekt 't gedacht van al de nieuwte, die zij tegemoet zal gaan, en den trouw en het aflezen van den roep in de kerk en wat de menschen zullen zeggen, allerlei gedachten komen in d'r hoofd, nieuwe dingen telkens en ze vindt er een stil en vreemd plezier in, dat alles te overgaan.

Als 't al lang donker is laat Leen de klok waarvan de gewichtsteenen toe bijna toe op den grond toe hangen, stilstaan en ze vergeet de kachel aan te maken om water te koken voor de koffie. Voor ze naar bed gaat drinkt ze maar een kom kouwe geitenmelk bij d'ren boteram.

Da komt ervan. Ze had den heelen nacht niet kunnen slapen. En als ze den volgenden morgen, toch eventjes in slaap gevallen, als ze uit dien korten slaap wakker wordt weet ze niet hoe laat het is. De klok staat stil op het uur van den vorigen dag. Leen trekt de gewichtsteenen op. De geit in den stal staat te mekkeren van honger. Leen gaat naar den stal waarin de dag in 't donker is gekomen. De geit springt haar tegmoet, de ketting waarmee ze aan den muur zit strak. Leen bestelt het dier zijn voer. Haar gedachten zijn bij wat er den vorigen dag gebeurd is en met dezen nieuwen dag is het minder vast komen te staan en verder af geraakt. Ze denkt aan 't korte afscheid van Johannes van Goch. Houd-oe, had hij gezegd. Hij zal nou moeten komen om 't vast te stellen, om 't allemaal zeker te komen maken. Ze zal 't op zijn beloop laten. Ze zal er nog eens over denken. Dan komt ze weer in huis en maakt haar bed op, ze snijdt haar brood, zet koffie en eet. Achterna veegt ze de tafel schoon, neemt de naaimachine onder de tafel vandaan, zet ze op tafel en gaat naaien aan boezeroenen, schorten, kinderjapunnekes, het bestelde naaiwerk dat ze maakt voor de menschen. Onder haar werk kijkt ze af en toe door 't raam naar buiten, waar velden en wegen zoo gewoon liggen, een aanblik waarin de gebeurtenis van gister en al 't dinge van de toekomst al verder af raakt. Ze kookt eten en terwijl het

eten op het vuur staat werkt ze door. Dan eet ze de middagkost, achterna doet ze den opwasch, later melkt ze de geit en nadien zit ze weer te naaien. De herfst is in het land. De hemel is grijs, het koren, de haver en den rog zijn al lang gemaaid, de stoppelen worren omgeploegd. De boogerden staan geel en goud, de wingerd is rood, de kranen zijn hoog over de wereld naar 't zuiden getrokken. Er is rust na die regen van gister. Tegen den avond komt Johannes van Goch.

Daar staat hij in den herd. 't Geeft een verschot in Leen d'r hart. Ze kleurt en lacht. O, Johannes van Goch is geene schoone jongeling mee dweepende oogen, nee, waarachtig, dat is hij niet. Hij is groot en sterk, dat is hij ja, en ruig en taai. Hij staat, hij groet, hij gaat zitten en hij lacht verlegen. Achterna pakt hij zijn pijp en zijn tabakszak en hij stopt. Hij steekt den brand in de pijp en hij rookt. Leen zet een tas koffie voor hem en hij kijkt hoe ze beweegt, hoe ze loopt en heeft daar zijn vreugde aan. Ze bevalt hem best, haar loopen door den herd da trekt hem aan. Dan ziet hij door 't pookgat van de plattebuiskachel den rooden gloed en 't vallen van de gloeiige kooltjes. Zijn kop is doorploegd van felle naden, zijn jukbeenderen zijn hoekig, de mond is krachtig. Zijn lange beenen steken

in een broek van turksch leer, hij draagt witte klompen. Hoe heeft deze man zoo gek kunnen doen om die vrouw in zijn armen te nemen en te verschrikken door de kracht waarmee hij zijn ongeschoren gezicht tegen haar wangen duwde? Was het door het verschieten bij het gedacht om 't groote dingen, dat hij ging doen?

Ze zitten tegenover elkander en drinken de koffie. De geit blaait in haren stal.

- Ge hebt 'n geit, zegt Johannes van Goch.
- Ja, zegt Leen van Baerschot.
- Eén geit?
- Ja.

Achterna zwijgen ze weer. Ze kijken elkaar niet aan, ontwijken elkanders blik, zeker uit schaamte om de teederheid, die ze gister aan elkander hebben geopenbaard. Wat is er tusschen hen? Begeerte en overgave aan hun begin gaan elkander tusschen hen in tegemoet. Beiden gehoorzamen. Johannes wil trouwen. Waarom? Uit drang en uit nood. Leen is genegen toe te geven aan den wil van den man. Waarom? Uit nood en uit drang. Uit deze ontmoeting zal zachten op de gang van den tijd gehechtheid, dankbaarheid en wennen ontstaan. Alles komt in orde.

Johannes kijkt naar buiten.

- Ge hebt 'nen flinken hof.

- Ja.

- Houde gij die zelf op orde?

- Ja.

Ja, waarachtig, dat doet ze. Ze schroomt zich niet d'r rokken van achteren op te binden over de linten van d'ren schort en te spaaien. Ze vaart zelf den stalmost op den grond van d'ren hof. Ze poot en rooit d'r eigen aardappels.

- Ik heb van 't jaar heel wat erpels uit mijnen hof.

- En goej?

- Ja goej!

Dat zijn nou allemaal maar dingen van niks bij 't groote dat hen vervult. Maar daar zijn ze schuw in en ze ontwijken dat. De klok slaat het uur. 't Mag merkwaardig heeten, dat Johannes mee 't eigenlijke doel van zijn komst pas voor den dag komt, als hij heengaat. Hij staat op en knoopt zijn jas dicht. Dit is het groote oogenblik. Geen rilling, geen murmelen van bevende woorden, geen tranen. Johannes lacht schuw en Leen antwoordt mee 'nen verlegen lach en heeft dit oogenblik uitgezocht om d'r neus te snuiten in d'ren blauwgeruiten taschneuzik.

- Als ge wilt, trouwen we te lente, zegt Johannes.

Hij is geen scheiterigen duts. Hij is te accepteeren. Graag of niet.

- Als ik 't wist, dat ge 't meende, zegt Leen.

Mankeert er dat maar aan? Johannes neemt

het verholen verwijt van gebrek aan ernst nogal gemoedelijk op, maar gaat in op haar woord.

- Ik méén het.

Ja, waarachtig, het wordt meenens. En daarom zegt Leen:

- Ik geloof er niks af.

- Mardie, Leen, ik méén het!

'n Spelletje, 'n plagerijtje van haar kant. O, ze weet heel goed dat ie 't meent. Als hij wil kan hij zonder verzet zijn ongeschoren gezicht tegen haar vrouwen-wang duwen. Maar ze brengt hem zeker een bietje in de war.

- Ik zal er 'es over denken, zegt Leen.

'n Belofte die duidelijk genoeg is, maar Johannes neemt er voor 't moment geen genoegen mee. Hij krijgt behoefte aan verzekeren, aan overreden.

- Maar ik méén het, verdómd, Leen. Gij staat alleen, en ik sta alleen. 'k Heb 'n huis, 'k Heb wat grond. Ik heb een veldje in de peel, ik heb 'n koe, 'n geit, 'n varken, gij verkoopt oe huis en we zullen er hendig komme en schoon.

Da was alles waarheid, al pronkte het mannetje in hem. Hij stopt een vorsche pijp en zegt achter 't vlammeke van zijn lucifer en achter de vingers die de brandende tabak in de pijpekop duwen:

- Ge denkt er nog maar eens over. Als ge ja zegt, trouwen we te lente.

- Ik zal er 'es over denken.

Och, het is haar ja, een beslissing zonder moeilijkheid.

- Houd-oe, zegt-ie als ie de deur uitgaat.

- Houd-oe, zegt zij.

Hij gaat. De geur van den tabak blijft hangen in den herd. Daar staat de stoel waarop hij heeft gezeten. In den herd ligt de asch, die hij uit zijn pijp heeft geklopt vóór hij 'n vorsche stopte. Daar op de tafel staat het komke, waaruit hij heeft gedronken.

Dit was het begin. Een man ontmoet een vrouw. Naar Gods bestel zoeken en vinden zij elkaar. Het is hoogst eenvoudig. Geen probleem, geen conflict. Leen is het volmaakt met zichzelf eens. Ze heeft nooit anders gewild dan 'ne mensch en 'n kind, kinderen. Ze heeft in haar eenzaamheid gevreesd, dat 't niet komen zou. Och, ze is niet in staat tot het bewust ervaren van melancholie, maar een pijn in haar vleesch heeft haar nachten wakker gehouden, 'n pijn, omdat ze misdeeld was, omdat ze, terwijl ze al naar de dertig liep, geene mensch had en geen kinderen, terwijl anderen rond haar heen, de een na den ander trouwden en kinderen kregen. Ja, ze was wel eens bitter geweest en opstandig, da was ze, een eigenaardigheid van haar, 'n aanleg tot klagen, tot verdriet. Nou was op slag alles veranderd. Johannes van Goch had haar

gevraagd mee hem te trouwen. Ze was gek als ze nee zee. Daarom zee ze ja en ze was verstandig en wijs in dat ja.

Dit was het begin, het simpele begin. Er was dien eersten avond een ontroering geweest, en een hart van stilte boordevol. Het mannetje had later wat gepronkt. Het mannetje had de vrouw aan 't schrikken gemaakt mee de kracht van een dwaze liefkoozing. De vrouw was bewogen geweest en ze had geplaagd, tegen d'r gemoed in gesproken, och, maar 't was haar graag en gretig ja geweest. Het leven was er in opengebloeid in dee eene oogenblik, dan sloot het zich weer toe tot zijn kracht van den arbeid en van den ernst.

Johannes van Goch loopt over zijnen grond, rond zijn huis, zijn huisje. Hij overschrijdt de bunderen van zijnen grond. Hij heeft het stoppelveld van zijnen akker al omgespaaid, de erpels op het erpeldje zijn al gerooid, het loof ligt bij hoopen te rotten, dicht bij het huis staan de koolstronken en de spruiten, de groenten, aan den anderen kant heeft hij een stukje weiland, daar heeft zijn koe den zomerlang in gegraasd. Hij heeft er onderlaatst weer een stukje grond bijgekocht, een paar bun-

ders groot, dat had ie gekocht van de gemeente, dat spit hij om tot op groote diepte, om het aan te leggen als bouwland. Het is hem een hevig genot over zijn land te loopen, aan den rand van zijn bezit te gaan staan, aan den rand van de paar bundertjes grond die hij bijgekocht heeft, en dan langzaam naar 't andere einde van zijn bezit te loopen, waar het land afgepaald is en waar ijzeren draad is gespannen. Als hij wat langzaam loopt, dan heeft hij 'nen heelen tijd noodig, vooraleer hij den ondernemenden tocht heeft gemaakt van de eene grens van zijn bezit naar de andere grens. Bij den ijzeren draad gekomme leunt hij mee den elleboog op een in den grond geslagen paal en ziet het avond worre over zijn bezit, over zijnen grond en zijn huis. Hij is tevreden. Daarom steekt hij zeker een vorsche pijp op en leunt weer en kijkt. O, zijnen grond, zijn afgepaald bezit ligt binnen de afpaling der wanden van zijn hart. Hij knijpt de oogen dicht, om in de schemering de andere grens van zijn bezit verder af te zien liggen. Nu het hem, mee de zuinig gespaarde centen van jaren gelukt is, een paar bundertjes grond bij te koopen, nu is hij vol illuzie. Zijn bezit is uitgebreid, zijn grond wordt ieder jaar beter en geeft ieder jaar meer terug. Als Johannes wat goed boert, dan komt hij vooruit in de wereld, dan zal hij zijn grondbezit kunnen uitbreiden. Johannes zal ook, wie weet, een koe bij kunnen koopen, zoo zal zijn bezit groei-

en en grooter worre. En te lente gaat hij trouwen en Leen brengt wat centen mee van d'r huiske, en 't gedacht steekt hem: hij zal een vrouw hebben, een eigen, een eigenste vrouw. Johannes rookt fel en hij mag mee een zekere vorstelijke onverschilligheid over zijn land kijken, gewend als hij is aan dee bezit, en vervuld van een sterk vertrouwen in zijn hoedanigheden van boer die zijn land kent en weet, hoe het te bewerken. Als 't donkert en de herfststerren hangen boven zijn huis, dan schrijdt hij over zijnen grond naar zijn deur. Zijn voeten treden den grond, den week meegevendenden grond, hij zet zijn schreden voorzichtig, hij zet zijn schreden mee een groote, eerbiedige en innige liefde, want hij heeft den grond lief als een stil en goed en heel groot wezen mee een vruchtbaar leven diep in zijnen schoot.

De wolken gaan, de herfstwolken, de regen gaat, de vlagen die schuin staan op het grijze land, de dag staat recht en nuchter, het wezen aller dingen staat doorheen en uitgespannen in ons gemoed. We doen daarin ons kleine werk, onze kleine bezigheden, banaliteiten, drukten van den heelen dag, we drinken koffie, eten onze boterhammen, stoppen onze pijp. Johannes van Goch snijdt 'nen schuppensteel, zet tanden in 'nen hark, hij spijkert een los-

gegaan riempke van zijn klompen vast. In den schop naast den stal ligt de klot zoo slordig. Johannes besteedt 'nen dag lang aan 't netjes opstapelen van den klot, terwijl de winden en de regen razen op het dak boven zijn hoofd.

't Gaat winteren, sneeuw en vorst. Johannes van Goch kan alles. Nu zit hij mee de pijp in den herd en vlecht nieuwe zittingen in alle zes zijn stoelen. Morgen gaat hij naar Willem den schilder, dan komt hij terug mee verf en dan staat hij op 'nen goejen dag de deur en de gebinten te schilderen. O, hij had willen wachten toe te lente, maar in 't voorjaar had hij den tijd niet meer. Ook legt hij 'nen nieuwen vloer in den herd. Er is genoeg te doen en 's Zondags zit hij van de vreugde van 't leven te genieten bij Leen van Baerschot, die een tas koffie voor hem zet en ze wisselen hun schaarsche woorden. Mee Nieuwjaar kwam Johannes van Goch mee 'nen peperkoek aandragen. Ja, dat had zin. Uit liefde, stond er op diejen koek en Leen sneed hem meteen aan en ze aten er samen van, van diejen koek en Leen sneed de sneejen van twee kanten eraf, die Leen, die de letters van de woorden Uit liefde zeker zoo lang mogelijk sparen wou. Maar half vasten Zondag ging Johannes van Goch naar Nolleke den snijer, die bij den meulen van Holten woont. De tafel waarop Nolleke door de week mee gekruiste beenen en dichtgeknepen

gat zat te naaien, was op z'n Zondagsch leeggeruimd, de strijkplank stond tegen den muur buiten gebruik, den bout stond leeg en zwart en Nolleke was alleen thuis en zat prentjes te kijken in eenen almanak. Nolleke schoof zijnen bril tegen zijnen voorkop en Johannes zee:

- Nolleke, zee Johannes, ge moet me een trouwpak aanmeten!

Och, 't was simpel, zeker, maar 't was een lyrische kreet, waarin al zijn vreugde, al zijn victorie, al zijn trots uitdrukking vonden. Nolleke lachtte.

- 'k Had 't gedocht, zee Nolleke, gij gôt naar Leen van Baerschot.

- Waarom zou 'k 't nie doen? Wa is 'ne mensch alleen?

Hij zoekt verontschuldiging voor wat hij gaat doen. Zeker, 't is den mensch niet goed alleen te zijn.

- Ja, zegt Nolleke, 'ne mensch alleen, da's 'n schip....

- Zonder roer, zegt Johannes van Goch.

- Zonder kapitein, zegt Nolleke. Ja, jongen, ik heb 'nen kapitein aan boord. Maar alla, we zijn niet eerder tevreeje vur we 'n wijf hebben, en als we d'r een hebben, dan zijn we jaloersch op de vrijgezellen, van Goch!

- Ha! ha! lacht Johannes van Goch.

- 'k Wou ruilen mee oe, zegt Nolleke, en dan konden alle weefs me gestolen worre. 't Huwelijk is geen peep tabak werd.

- Oe vrouw is zeker niet thuis.

- Da raaide ge goe. Anders ha 'k zoo'ne groote mond niet.

Da Nolleke, hij heeft zijn stalenboek gekregen en Johannes kiest zijn zwarte pak. Da heeft heel wat in. 't Moet goeje kwaliteit zijn en 't mag niet te duur zijn. Dan gaat Nolleke aan 't meten, den rug, den buik en de beenen van Johannes van Goch en hij schrijft mee een stumpke potlood de maten in een beduimeld boekske. Ja, dat kleermakerke, eens verliefd en vol illuzies en nou teleurgesteld in 't wijf, da kleermakerke meet 't pak aan van Johannes van Goch, dien jongen man, die zijn illuzies niet van de vrouw kan losmaken.

Als de dikte van zijn beenen, van zijnen buik, de breedte van zijn borst, de verhoudingen over en 't weer in cijfers uitgedrukt in Nolleke zijn boekske staan, dan gaat Johannes van Goch heen.

- Wanneer moet oe trouwpak verrig zijn, vraagt Nolleke.

- Te lente, zegt Johannes.

- Mee Paschen, zegt Nolleke.

- Krek, zegt Johannes. Goejendag.

- Goejendag.

Te lente. Paschen, opstanding, resurrectie. De dag staat in de zuivere hemel, de leeuwerik stijgt op trillende vlerken en op de onstuimige

trillingen van zijn driftig keeltje, da heel den zuiveren hemel vult. Hij vliegt naar waar hij tegen den hemel stoot. Hij vliegt naar onzen Lieven Heer en roept Zijn naam. Hij daalt en zegt: verdomme. Als kinderen keken we onze oogen moe en blind naar de koene hemelvaart van dee kleine beest en verstonden zijn stem, die den Heer prees in excelsis en die vloekjes bromde in profundis. Als kinderen hadden we den zingenden, klimmenden, dalenden leeuwerik lief, lief in ons hart, da mee hem mee zong en vloekte. De ooievaar is teruggekomme en staat bij Huizing boven op het dak op 't wagenwiel, waarop zijn harde nest is gebouwd. De kranen in de snelle wiggen hunner karavanen komme terug mee de zuiderwind in hun spoor en 't ritme van hun vleugelslag klinkt in 't ritme van hun verre en hooge kranenroep.

Nou maakt de aarde mee haar bedwelmende geuren ons opnieuw dronken en haar beloften liggen warm aan de transparante leden onzer oogen waardoor heen we den dag goud en zuiver weten staan. De dag staat recht, de dag staat hoog en zuiver, de dag staat op in ons hart, ons blijer hart en we gaan uit naar de koele dreven de boomen die groen worre de kruinen die stroomen op de wind. De aarde geurt, de goede moeder aarde, Brabant

geurt, de goede moeder Brabant, het water blinkt, het water in de snelle beken en in de kalme slooten, broeders, als kinderen die we waren, als kinderen die we zijn knielen we in de hemel van dee ons lief, beminde land.

Geen lyriek, geen kreten. Een mensch wiedt het onkruid uit koren en haver, een mensch plant boonestaken in den grond, om er de ranken der boonen aan op te leiden. Johannes van Goch werkt aan den grond. De deur van zijn huis staat open. Er komme geruchten uit dee huis, bedrijvige voetstappen klinken in de avondstille uit dee huis. Johannes van Goch steekt een vorsche pijp op, in de kracht der tevredenheid van zijn ziel geniet hij van zijn pijp en, sakkerdie, van de aanschouwing van zijn bezit. Zijn geluk staat recht en sterk en zelf staat Johannes van Goch recht en sterk in zijn arbeid. Zijn vrouw is binnen, zijn vrouw, Leen van Baerschot. Te lente was Johannes van Goch zijn trouwpak verrig gekomme. Te lente was Leen d'ren schoonen poffer verrig gekomme. Te lente waren Johannes van Goch en Leen van Baerschot door den pastoor verbonden in den echt volgens onze moeder de heilige kerk. Amen, het zij zoo. Dit is het begin. Een man ontmoet een vrouw. Naar God's bestel zoeken en vinden ze elkaar.

[III]

Het leven gaat zinnen kalmen gang. De gang der getijden trekt over de aarde. De slagkarren dokkeren langs de wegen van wagensporen. De winden vervullen hemel en aarde mee beweging. Johannes van Goch na den arbeid treedt zijn huis tegemoet, zijn vrouw.

Weerskanten gezeten van den vuurhaard zijn de jonggetrouwden bijeen en de tiktak van de klok is bij hen den heelen avond en de wind luistert naar hen aan 't raam. Het vreemde en 't onwennige van 't bijeen zijn begint er af te raken. Johannes voelde zich eerst bij al wat hij deed op de vingers gekeken en dat maakte hem onhandig en verlegen en Leen was 't ook zonderling te moede geweest bij dien ruigen vent, waarmee ze in 't huis was en waarmee ze te bed gong. Het vreemde en onwennige gaat er af, Johannes voelt, dat het huis hem trekt, er is een goede warmte hier binnen en Leen maakt het eten verrig en zet de koffie, waarvan de geur prettig is om te ruiken, sakkerdie. Leen heeft er haar behagen in, ze ziet de ruige kracht van haren mensch en gelooft in wat hij zwijgend onderneemt.

Weerskanten van den haard zitten zij. Hij zegt niet: mag ik je haren losmaken, en zij zegt niet: mijn blonde jongen. Welneen. Maar

zij volgt zijn blik, die naar de schouwrand gaat. Zij heeft zijn pijp onder haar bereik gelegd en krijgt die voor hem met den zak toebak den landman. Asteblijf, zegt ze, en ze geeft hem de pijp. Dank oe, zegt hij en opent den puntzak en stopt. Achterna steekt hij den brand er in en rookt. Zij vindt het schoon in haar gemoed naar den goeden aanblik van dien rookenden man te kijken. In de handen heeft zij den brei en vordert de steken van een fel paarsen sok. De lamp brandt op de tafel en in den haard ligt de klot te smeulen in de grijs-witte asch en de rook is daar kalm en dun boven, buigt zich en rekt zich onder den windtocht uit den diepen schoorsteen. De klok slaat haar uur, de trage slagen. Stilstand is er niet.

De oogst was meegevallen, het eerste jaar van hunnen trouw. Ze hadden erpels, groenten, ze hadden mangelwortelen, en ze hadden veel en schoon koren gehad. Dien winterdag dan stond Johannes in het schuurke neven het huis, spreidde de garven mee de koppen tegeneen op den leemen deel, viert zijnen vlegel en sloeg den rhythmischen slag, den eenderen, enkelvoudigen klop. In den omtrek hier en daar koste ge den drie- en vierdubbelen vlegelklop hooren in grooter schuren en op den Hanenberg daar liep het paard buiten zijn rondte aan den boom, die de dorschmachine draaide. Ho, maar Johannes van Goch, da's maar 'n bescheiden boer, hij staat

alleen in 't winterschuurke, slaat zijnen enkelvoudigen slag en keert alleen het koren, waaruit hij de korrels opklopt dat ze vliegen rond het blinkend felle vlegelhout. Het vriest wat, het sneeuwt wat, een fijne dunne sneeuw.

Wa is da nou mee Leen van Baerschot, Johannes van Goch zijn vrouw? Ho, zwie maar stil. Mee stille oogen en een hoofd vol vreemde gedachten staat ze somwijlen te kijken naar 't winterland en zucht om nadien te lachen, ha! ha! of moe op een stoel te vallen, mee een zoeten angst rond het hart. De dagen gaan. Leen komt in de schuur een mand klot halen. Johannes ziet het, hij bromt wat en pakt de mand, laadt ze vol klot en dringt zijn vrouw opzij. Schiet op, zegt hij, die draag ik wel naar binnen, das nou geen werk voor oe. Schiet op! Marsch! Zoo norsch is hij. Maar Leen is gevoelig voor zijn zorg. Het doet goed en vertroost haar. Ge begrijpt het niet, soms zit ze zonder reden te schruwen en wischt met de bovenkant van d'r hand de tranen weg, bang dat Johannes het zal zien. Evekes later lacht ze weer en zegt dwaze dingen tegen haren mensch of ze zit ontroerd dat hij zoo goed is en evekes later zegt ze een hard woord tegen hem, zonder reden. Ha! ha! Zwie maar stil. 't Is niks.

Op een dag sneeuwde het meer. Het sneeuwde veel en stil en op de durpel van Leen d'r raam kwamen de musschen en schreeuwden. Leen gaf ze kruimkes en keek naar hun honger. Dagen achtereen was Brabant wit en stil mee togedekte huizen. Da mag merkwaardig heeten, maar op eenen avond was er muziek in Johannes van Goch zijn huis. Schoone en aandoenlijke muziek. Wat bezielde diejen Johannes? Hij had zijn trekharmonica voor den dag gehaald en hij trok ze open over zijn scherpen knie en het zuchtend gevaarte ging open en toe vol zingende stemmen, een groot rumoer van oude en bekende melodieën, die heel den herd vervulden. 't Ging Leen door merg en been, maar ze keek haren mensch mee bewondering en dankbaarheid aan. Vele dagen was Brabant heel stil en heel wit. Dan kwam den dooi en in Februari al zwol het hout en 't wier een weer alsof de lente al kwam. De dagen gingen en Leen d'r gang werd zwaar. Nou mocht ze ook den herd niet meer dweilen. Da dee Johannes. Marsch, schiet op! da's nou geen werk voor òù. Leen stond te lachen, da da 'nen mansmensch zoo afging. Leen mocht nou ook het vuur niet meer aanmaken. Da dee Johannes. Als ze buiten ging dan dee Leen 'nen wollen doek om d'ren kop. Da dee Johannes, die bromde mee onvriendelijke woorden, als Leen d'r eigen niet in acht nam. Zwie maar stil.

Mee d' eerste groene teekenen van de lente op eenen zachten avond was Leen d'r uur gekomen. Toen was Leen bang en toen had Leen pijn. Zoo komt een teer kiendje. De gezwollen schoot van de vrouw bloedt open en een kiendje komt rood. De zon ging onder en kleurde den hemel mee een klaren brand, die brandde rood door de ruit van de opkamer, waar Leen haar offer leed, het bloedig sacrificie van de vrouw, die in smarten het kind baart en den kreet verbeidt, die haar doet lachen. Het was een schreikreetje als van een jong verschrikt geitje, deze smartelijke kleine triomfkreet van 't leven, dat is gaan ademen. Het was een durske en da was Johannes eigenlijk maar weinig naar den zin. Hij had liever een jongen gehad, maar die dingen hedde ge niet voor het zeggen. Johannes keek naar dat doek en ding zonder vorm en naar het geknepen gevlekte gezichtje. Het deed niks dan janken en Johannes ging de deur uit en dee zijn werk. Maar Leen had haar verlangen in vervulling gekregen. Leen had een durske willen hebben ze had het een. En naar moeders wier het Leenke gedoopt, in den naam des Vaders, des Zoons en des Heiligen Geestes.

Leen was gek mee het kind, da was ze. Johannes voelde en begreep die dingen zoo

niet. Hij zag die driftige teederheid aan, da was vrouwendingen, hij stopte zijn pijp en keek uit door het raam. Maar Leen hinderde da tekort aan aandacht niet. Het kind was haar genoeg. Ze boog er zich overheen en staarde op da wonder, ze hief het aan haar hart en smakte d'r lippen op heel da kleine lijfke. Voor het eerst ook zong ze nu in het huis. Och, ze had geen stem voor te zingen, maar ze zong toch en daarom was het slechts te schoonder, da zingen. Ze maakte het kind zijn klerkes en doorzong dien arbeid. Ze waakte over het kind zijn slaap. Ze was gek, gék was ze mee da kind. Ze was als alle jonge moeders.

En op 'nen goejen dag, 's middags in alle stilte, op 't weike waar ze was te grazen gezet bracht Lieze de koe, waarmee Johannes van Goch naar den stier van Peer Boere gegaan was, haar kalf ter wereld. Sakkerdie, Johannes van Goch wist toch goed genoeg, hoe lang den draagtijd is een van een koebeest, maar hij had dien dag zeker verkeerd op den kalender aangeteekend, of, wie weet, het kalf kwam misschien te vroeg.

De koe was er bij gaan liggen en lag zwakjes en in d'r eigen te bulken, toen 't kalf zijnen bengelenden kop naar buiten stak en uit de pijnen van zijn moeder het licht en de

aarde zocht. Maar 't ging voorspoedig in de namiddagstilte waarin er wind noch gerucht was en de blauwe hemel zonder wolken en vol zon stond strak over de groene wereld. De koemoeder hielp haar eigen en verbrak den navelstreng. Dan stond ze overeind en kwam kijken naar dee vreemde da vanuit haar lijf was en daar neerlag, glimmend, zeverig en mee bungelende kop en mee glariëende oogen, die aan 't licht der aarde nog moesten gewennen. Vogels waren bijgekomen en hippen in 't rond, ze fladderen weg en weer en dalen in een voedzame koeienhoop en pikken en schreeuwen uit hun driftige keeltjes, maar kijken niet naar het geval dezer onbescheiden geboorte. De koemoeder mee haar lange, lenige harde en raspande tong, likt, mee liefde en mee ijver, het lijf van 't kalf schoon en als 't gedaan is wendt ze zich af, ze rekt den hals en steekt den langen zwarten zeverigen snuit, en, mee de oogen in hun hoeken gerekt, brult ze haar vreugde uit in een lange koeroep over de zonnige wei en door de zonnige lentestilte. Het kalf ligt te bewegen mee zijnen zwabberenden kop als de kop van 'nen zatte-man, dan schormt en scharrelt het mee de onvaste pooten die de kracht van 't zwakke lijf ontschieten. Het beest weet, dat het overeind moet, dat het op die vier onvaste staken, die aan zijn lijf zitten, moet gaan staan en ten laatste lukken de inspanningen en het staat op zijn vier

hooge witte pooten en laat den kop bengelen, zooals de kop van een speelgoed-ezel dat doet, een dwaas neen en weer zwaaien aan den onvasten hals. Maar het staat, het verzet de pooten en komt vooruit, het doet een dwaze sprong terzij, alsof het den inval kreeg van naast zijn eigen pooten te gaan staan, dan kijkt het belangstellend en benieuwend naar den hemel en naar zijn moeder en naar de aarde. Weet het, dat de aarde voedsel heeft en dat het daartoe den kop neer buigen moet? Het steekt zijnen zeverigen snuit in 't gras en maakt hap-bewegingen, de beweging van eten, want meteen is die groote drift naar eten al begonnen. Maar als het niet gaat komt het bij zijn moeder, het waagt een korten lik aan moeders natte snuit, dan, ineens, stil en gelaten, ondergaat het het genot der duwende streelingen van moeders goede natte tong.

Sakkerdie, toen Johannes van Goch het erf op kwam, hij wist niet hoe hij het had. Hij liep naar binnen en keek op zijnen kalender en achterna kwamen ze samen, Leen van Baerschot mee 't kind op den arm, en Johannes kijken en nadien droeg Johannes zijn schoon kalf naar binnen en gong het verzorgen in versch zuiver stroo. Dan kreeg de koemoeder, die mee de teekenen der gebeurtenis liep, haar zorgen. Nou hadden ze een kalf, een schoon kalf, van meening een schoon. Zegen en voorspoed!

Zoo ging alles goed. Er was voorspoed en zegen. De man dee het werk op het land, de vrouw dee het werk in huis, zorgde voor het kind en doorzong haar arbeid. Leen ging op in haar moederschap en merkte het niet, dat Johannes al die dwaze teederheden als vrouwendingen ontweek. Ieder had zijn roeping en bezigheden, zijn taak. Ook dee tweede jaar was de oogst goed. Johannes had van 't zomer zijnen klot van zijn veldje gehaald. Er was ook geld voor beddedekens, voor 'nen mantel voor Leen, voor een nieuwe pet voor Johannes. Ze gongen mee een gerust hart hunnen tweeden winter in. Voorspoed en zegen.

Het wintert alweer. Het vriest alweer. Johannes spijkert strooken baalzak langs de deurgebinten, anders krijgt Leen in den herd voeten als ijs. Johannes stookt groote turvenvuren. Er is klot zat. In den avond, somwijlen, trekt Johannes zijn trekharmónica en speelt zijn wijzen. Het kind op moeders schoot kijkt verbaasd, strekt de handjes naar wat het blinkend ziet en naar wat het hoort. De moeder lacht. Er is geluk en tevredenheid.

Maar we moeten niet te vast bouwen op wat we hebben. Het is wankel. Het kan omvallen. Het kan ons ontglippen. Het leven geeft, het leven neemt.

Op 'nen dag, 'nen winterdag, daden sneeuw was gevallen en lag mee een blauwen schijn erover terwijl het avond wier, kwam Johannes van Goch naar huis, naar zijn ondergesneeuwde huis, waar rondom het land dicht gedekt lag. Dezen avond steeg er geen rook van 't turvenvuur uit den schoorsteen. Johannes komt binnen en daar zit bij den kouden herd Leen mee 't kindje in d'r armen. Johannes krijgt allerhande indrukken te verwerken. Da Leen daar zoo zit te staren. Dat er geen vuur brandt in de haard. Da de klok stilstaat. Da de tijd is stilgezet.

- Wat is er? vraagt Johannes.

Leen antwoordt mee een stem, die Johannes nauwelijks van d'r herkent.

- Leenke is dood, zegt ze.

Een koude haard, koude en sneeuw buiten. Een klok die stilstaat, een kind da gestorven is. Johannes van Goch heeft het lijkje uit de armen van zijn vrouw genomen en in de wieg gelegd. Daar ligt een lijkje in de wieg, hun kind. Nou gaat Leen d'r werk doen. Ze legt een vuur in den haard aan. Leen loopt te schruwen, ze ziet door de tranen nauwelijks de turven en de spaanders. Iedere keer wischt ze mee d'ren scholk door de oogen en als ze zoo gauw d'ren scholk niet vatten kan wischt ze mee den bovenkant van d'r hand

door d'r oogen. Leen zorgt voor den avondkost. Al schruwend loopt ze te zorgen, d'r grof gezicht leelijk verwrongen in haar groot verdriet. Johannes is het, die de gewichtssteen van de klok weer optrekt. Hun kind is dood. De menschen krioelen op de aarde, vallen om en worden door die overblijven in den grond gestopt. Een kind sterft, een bagatel, iets van niks. 't Is dat het oe eigen kind is.

Tieske Timmer maakt een kistje. Tieske Timmer, mee een wang dik van de ontzaggelijke tabakspruim waarop ie sabbelt, brengt het kistje. Daar wordt doode Leenke in gelegd. Als den derden dag Johannes tegen den avond thuis komt, dan zit Leen bij den kouden haard mee 't kistje in de armen. Buiten wintert het, het wintert op de donkere ruiten. Johannes neemt het kistje uit de armen van zijn vrouw en zet het op 'nen stoel in den herd. Dan moppert ie op zijn vrouw, da ze het vuur heeft laten uitgaan.

- Ge bevriest, zegt Johannes. Ge moet 't oe niet zoo aantrekken, zegt Johannes. Ge moet niet opstandig zijn tegen God. En Johannes haalt klot en spaanders uit den schop en ontsteekt een vuur in den haard.

Was Leen opstandig tegen God? Och, ze kan het zeker niet verwerken. Haar simpele zin voor rechtvaardigheid kan het zeker niet met de goddelijke rechtvaardigheid overeenbrengen, da haar een kind gegeven wier, om haar toch maar weer ontnomen te worre.

't Had geleefd, een levende ding, mee handjes die grepen, mee beentjes die spartelden, mee oogskens die keken. Nou was het een koud stijf ding, stilgevallen, dood.

Haar verschrikkelijkste oogenblikken beleefde Leen toen ze op het kerkhof nog 'nen lesten keer kwam kijken boven 't diepe grafje, voordat de kluiten aard neersloegen op het kleine kistje. Johannes van Goch had het zelf onder zijnen arm naar hier gedragen. De pastoor had het gezegend. Leen in d'ren zwarten kapmantel, gesluierd als een non, kwam kijken boven 't diepe grafje. 't Was een put, een diepe put. Rondom waren de donkere aardewanden, diep lag het heldere wit van het kistje. Leen zag het diep liggen, het kistje, het lijkje, het lichaampje, dat ze onder haar hart had gedragen, dat ze warm en levend aan haar borst had gehad. Nou wier het in de donkere aarde weggestopt, mee zand erover, mee een laag donkere grond erover. Diep lag het, en donker en koud. En nadien, als Leen in het leege huis zat en de vlagen stormden over de wereld, de snerpende vlagen van den fellen noorderwind, dan kost d'r hart krimpen bij het gedacht, da ginds wijd diep onder den grond het kind lag, beschermd alleen door wat planken, waardoorheen de wormen zich hun weg vreten zouden. Een kind onder den grond. De grond krioelt van lijken en de wormen vreten er zich vet aan. 't Is 't gedacht, dat het oe eigen kind is.

- Zijn zielke is in den hemel, zee Johannes van Goch.

- Ja, zee Leen.

Maar ze dacht aan 't lijfke, de vuistjes, die naar d'r borst grepen, de oogskens die rond lagen te blieken en alles zagen, de vlugge asem uit het open mondje. Aan dat alles dacht Leen, en de hoeken van d'ren mond hingen neer in 'r groot verdriet, in de snijdende pijn van het onrecht, dat haar aangedaan was. Buiten wintert het. Sneeuw en ijzel. Op de ruiten wintert het.

[III]

Winter en zomer. Zoo gaan de getijden. Er was verandering in Leen gekomme. Den eersten tijd na den dood van haar kind dan zat ze dikwijls mee leege handen op eenen stoel te wachten toe da d'ren mensch in huis kwam. Als 't donkeravond wier zat ze dikwijls mee natte oogen. Dan kwam Johannes. Die keek op die vreemde dingen. Hij was er een bietje bang af en hij had er eerbied voor. Hij vond geen woorden om aan haar te zeggen. Da was eigenlijk ook minder. Ze zeejen ommers nooit zooveel tegen een. En da ze soms uren lang zwegen, da beteekende geen verwijdering, geen vervreemding, nee.

Zoo gaan de getijden. Zoo gingen de jaren. Aan Leen mocht nou een kind ontnomen zijn, och in 't derde jaar 'nen lentedag toen ge de meidoorn al begost te ruiken, toen zee Leen op 'nen goejen morgen iets veelbeteekenends tegen haren mensch. En haren mensch antwoordde niet. Hij voelde er zijn eigen wa verlegen bij en ging naar buiten vervuld van een eigenaardige vreugde, die 't ie liever duiken wou, wegstoppen, Johannes diejen mán, die werk had te doen. 's Avonds bij den haard toen hij reikte naar den schouwrand om zijn pijp, toen stond Leen op. De pijp lag aan haren kant, mee de tabakszak. Hier, zee Leen

en ze gaf ze hem allebei. Ze zag toe, hoe hij stopte en 't deed haar aan, het ruige gezicht van haren mensch verlicht te zien achter het vlammeke van de lucifer. Johannes keek zijn vrouw aan. Ze had 'nen brei op haren slip, 'nen witte brei. Ze maakte een wit truike van wol. Dien morgen had ze hem iets veelbeteekenends gezeed. En hij had mee geen woord geantwoord. Maar het was nou tusschen hen. Johannes keek er zijn vrouw op aan. Ze zwegen er over. Toen Johannes een enkel woord zee, toen zee hij het zachter dan anders.

't Was weeral winter geworren toen al op eenen avond da de hemel wit was van sterren hun tweede kind wier geboren. Het was eenen jongen en ze doopten hem Lodewijk, in den naam des Vaders, des Zoons en des Heiligen Geestes. Och maar Leen d'r vreugde was zoo angstig. Als ze in den dag in den herd stond, dan kreeg ze van die invallen en vloog naar de wieg om den warmen adem van het kind te voelen aan haar gezicht en te zien dat 't leefde en gezond was. Ze had gevreesd, dat het haar afgenomen zou worre, die Leen. Zoo'n kindje is zoo gauw weg, een bevend vlammetje da subiet is uitgewaaid. Maar 't wier d'r niet afgenomen, welneen. Johannes kwam, hij hield zijn pijp weg en

gaf zijnen knoestigen vinger in 't handje van zijn zoon. Hij bromde een dwaasheid en ging naar buiten en dacht tegen dat de jongen gegroeid en groot zou zijn.

Het kind groeide en 't kreeg in 't vierde jaar een bruurke, Bertus, en ook dat groeide. Den zomer van 't vijfde jaar, dan liep Lodewijk al buiten, in 't zand en slaakte zijn kreetjes tegen de schepping. Het stond op zijn onvaste beenen aan de aarde geplant, hief zijn vuist en zwaaide zijn armen. Het slaakte kreten van verbazing en goedkeuring tegen boomen en planten, dieren en menschen. Hij greep naar de knuist van zijn vader als die thuis kwam, hij greep in de staart van Fiks den hond der burens, die die dwaasheid toeliet en mee knippende oogen stond te kijken naar het onvaste gebaren en loopen van da kleine wezen. Lodewijk vond een bloempje, hield het in zijn pummelig handje, wees mee onzeker vingertje naar de blaadjes en praatte er vlijtig zijn meening aan uit. Dan, mee 't alweer vergeten bloempje in zijn paarse knuistje, keek hij op naar het hooge geweld van een boom, bracht alles wat hij ervan te zeggen had tot uitdrukking in een paar herhaalde keelklanken, totdat hij er op zijn onvaste beentjes van omviel op zijn dwaas gatje. Bertus, op vier pootjes, kroop hem ach-

terna en toonde aan heel de wereld zijn zwarte natte broekje dat bungelde tusschen zijn beentjes. Zoo gingen de jaren. Er was zegen en voorspoed. Er was groei. En Lodewijk en Bertus kregen samen een bruurke. En da bruurke wier Friedus gedoopt.

Zegen en voorspoed. Maar de kwaje jaren bleven niet uit. Johannes plant gewijde palm van den palmzondag in de vier hoeken van zijn land, in de vier windstreken van zijn land. Maar een oogst mislukt, verregent of verdroogt. Een koe ligt op 'nen goejen morgen dood op stal. Slagen en bezuukingen.

De kleine Lodewijk, ja, da was een vieve ventje. Hij kwamp uit de school mee versjes en die stond ie dan in den herd op te zeggen. Zijn vader en zijn moeder vonden dat schoon en lachten van plezier. Toen de tijd daar was, toen kwam de pastoor deez kanten uit, hij kwamp bij de verschrikte Leen aan huis, hij gonk evekes zitten en vroeg dat Lodewijk misdienerke zou worden. Da was voor moeders een groote eer en voor Lodewijk een hevig plezier. Den koster in zijn rozenkransen- en scapulieren- en beeldenwinkelke leerde hem de Latijnsche misgebeden en dan

kwam Lodewijk in zijn toogje aan 't altaar, hij zee het schoone latijn mee heldere stem, hij droeg het zware misboek achter den kasuifelrug van den pastoor van den epistelkant naar den evangeliekant en hij belde mee zijn ringelende altaarschel.

Da waren kostelijke oogenblikken die Lodewijk hier beleefde. Zijn klein ernstig hart reikte naar de ontmoeting der bogen in de gewelven. Hij zat geboeid en hunkerende, mee heel zijn zieltje vol teederheid en zag de schoone dingen van 't altaar mee groote eerbied aan. Het geluid van zijn eigen altaarschel greep hem aan en zijn zielke trilde als hij in 't avondlof keek naar 't gewolk van wierook, naar 't spetterend zich rekken van de kaarsenvlammen, en als hij luisterde naar 't zoete Gregoriaansch in de donkere gewelven. Aandoeningen verder en dieper dan de knuist van zijn vader, dan de geheimzinnige harigheid van den beweeglijken staart van Fiks den hond en dan de zachtheid van 't bloempje in het pummeltje da zijn handje was. Dee alles in de kerk waren wondere dingen waarin hij dook en da geurig was en vol muziek, waarin hij altijd 't liefste zijn wou, een huis, een hemel die zijn gevoelige zinnen omsloot en waaruit hij noode heenging om weer thuis te zijn bij vaders en moeders, waar alles te gewoon was.

Nou groeien de jongens en die eten vader en moeder de ooren van den kop. Leen klaagt over zorgen. Zorgen, jawel. Maar Johannes van Goch werkte, werkte sakkerdie. Hij had van zijnen grond een paar bunders verkocht, om weer een koe te kunnen kopen. Da was hem aan zijn hart gegaan, dat ie een stuk van zijnen grond had moeten verkoopen. Ja, erna, zonder eenige reden, had hij gesnauwd tegen zijn vrouw en de jongens van zijnen knie teruggestooten. 't Was hem aan zijn hart gegaan, waarachtig, maar 't ging niet anders. Van sparen kwam niks, nou hij een heel huishouden had. Altijd zat hij voor de kwade kans van een mislukkende oogst. Daar moest brood zijn voor hen allen, daar moesten kleeren zijn voor hen allen. Zorgen, zorgen! Johannes mocht nou in de schemering langs de bunderen van zijn bezit treden, och de eerste illuzies begosten te stokken in al de moeilijkheden. Hij kwam navenant niet vooruit. Hij was groot en hij was krachtig, allemaal goed en wel, maar zoogezeed was hij toch niks meer dan een zandboerke, mee enkele bundertjes grond, mee twee drie koeien, een paar geiten, een varken, 'n klein, nietig boerenbedrijf. Hij had geen eens een perd. Ja, Johannes was grif ontdaan den dag dat hij met Hanneske Welten naar den notaris was geweest voor dien grondverkoop. Hanneske Welten ging daar een huiske neerzetten. Hij had vlakbij nog een stukske grond liggen,

da Hanneske, en nou kwam hem dee stukske van den grond van Johannes van Goch zoo uitstekend van pas. Och, 't waren allebei boerkes van niks, die twee, die daar naar den notaris waren geweest.

Hij had er weet van, van dien grond verkoop, Johannes van Goch, maar toen hij zijn koe gekocht had, o, hij bleef in den stal wel een uur staan kijken op da schoone beest en sloeg het op zijn kruis en in zijnen nek en toen Leen het voor het eerst melkte, toen stonden Johannes en de jongens te kijken bij deze schoone plechtige gebeurtenis.

Zorgen! Maar Johannes werkt zijn eigen krom en zijn hoop is gevestigd op zijn jongens, zijn jongens sakkerdie die groot worre, van die echte struische knapen. Wa vader klein begonnen was, da zouden zij helpen groot maken.

Maar nou hadde ge daar Lodewijk, 't misdienerke, toen die zijn eerste communie gedaan had toen wou hij met alle geweld pastoor worre en hij moest en zou naar 't seminarie. Leen schrok van 't gedacht, te groot dan dat het te verwezenlijken was, maar binnen in haar gloeide een vreugd: als dat te verwezenlijken zou zijn. Johannes dacht er anders over. Hij nam het dadelijk niet zoo ernstig, daar zijn we geen menschen voor, zee Johannes.

Maar moeder trok naar den bovenmeester, naar meester W.F. Frunt. En meester Frunt trok de twee rechtstandige fronsjes in zijn voorhoofd boven zijn neus nog wat feller aan en ried den jongen zijnen zin te doen. Hij heeft een heldere kop, een studeerkop, zee meester Frunt, hij is mijn vlugste leerling. Och, Leen gloeide van een hevig en kostelijk genot toen ze da hoorde.

- 't Is te probeeren, zee meester Frunt, en houdt hij het niet vol, dan is de studie nog niet verloren. Ontwikkeling vrouw van Goch, zee meester Frunt en hij viert zijnen bril af, ontwikkeling, dat is de kostbaarste gave, die ge uw kind meegeven kunt.

Uw kind. Leen zat daar, mee 'nen schoonen schort voor waar de ruiten nog in zaten en mee 'nen gebreide neusik om de schouders.

- Als we 't maar konden bekostigen, zee Leen.

Meester Frunt hief zijnen bril in het lichten keek mee waterige oogen op naar de glazen. Leen zag het fel rooie striepke dwars over zijn neus, van den bril, die daar zijn teeken had gezet.

- De kosten, daar is een weg op te vinden, zee de meester, ik zal er eens mee de pastoor over praten. 't Zou zonde zijn, als je je kind niet door liet leeren.

Leen kwam thuis mee al de gewichtige dingen, die de bovenmeester gezeed had. Johannes bromde eens. Maar meester Frunt sprak er mee de pastoor over en de pastoor kwamp

'ne keer praten mee Johannes en mee Leen. 't Was op 'nen middag, tegen da de school uitgonk en toen Lodewijk thuis kwam zee de pastoor die in den herd zat:

- Daar hebben we de aanstaande seminarist.

Lodewijk wier bleek van 't verschot en kon de felle en stekende vreugde in zijn hart niet bevatten. Dien eersten nacht sliep hij geen oog, wakker gehouden door een onrustige en angstige blijdschap.

Voor de voornaamste kosten behoefden Leen en Johannes niet te zorgen, maar er kwam toch nog heel wat kijken, boeken en kleeren. Maar Lodewijk had zijn moeder op zijnen kant en het was in deze dagen, da Leen er haren mensch aan herinnerde, dat zij bij hun trouwen haar huiske had verkocht en d'r geit en wa centen meegebracht had in d'ren trouw. Da was voor Johannes niet plezierig om te hooren. En Leen had makkelijk aanspraak maken op wat ze meegebracht had in d'ren trouw. Waar was het? Waar blijft het geld, sakkerdie, als ge een huishouden hebt, als ge bezuiking, tegenslag hebt? Toen gong d'r een koej, de oudste die op stal stond, naar Sijmen van den Kerkhof, den slachter. Daarin brachten Johannes en Leen hun offer. Johannes dee 't mee tegenzin, omdat het niet anders kost. Maar Leen dee 't mee vreugde. Ze was zoo diep getroffen en ze was er zoo ernstig bij. Er wieren

kleeren en linnengoed en schoenen voor Lodewijk gekocht en toen in 't laatst van den zomer trok Lodewijk naar 't seminarie. Dien morgen stond zijn moeder te strijken, dien morgen toen de jongen ging. En hij voelde ineens, dat er iets in zijn keel kwam kroppen, dat bijna niet te verduwen was. Hij slikte toen hij naar zijn moeder kwam. Moeder zette het strijkijzer neer en wendde zich af mee d'ren scholk voor haar gezicht. Dit oogenblik in zijn leven zou Lodewijk later nooit meer vergeten. Hij had gevoelige zinnen, een te bewegen gemoed, dat had hij, en hij had een kinderlijke zuiverheid van hart op dee oogenblik, dee oogenblik van afscheid, da zijn moeder het strijkijzer neerzette en zich afwendde. Later als Lodewijk jonge man en man geworden zou zijn, en zijn gevoelige zinnen zouden gretig toegankelijk zijn geworre voor kwade aandoeningen, dan zou hij, als dee oogenblik herkeeren kwam in zijn gedachten, diep een verlies voelen da voor immer onherstelbaar was. Zijn moeder kwam hem in d'r armen nemen. Leen was misschien nog niet zoo teerhartig, maar Lodewijk was haren liefste. Lodewijk, die de plaats van het eerste gestorven kind was komme innemen, Lodewijk, die zoo'n vieve ventje was, mee van die wonderlijk verrassende dingen, die-t-ie zeggen kon. Lodewijk ging, stil van weemoed, mee dichtgeknepen keel, weg van vaders en moeders huis, den vreemde in.

Vader bracht hem zwijgend naar 't station. En toen Johannes den jongen in den trein gezet had, toen gaf hij hem mee een schuw gebaar een hand. En goed oppassen, zee Johannes. Dat vond hij een geschikt gezegde voor 't oogenblik. Ja vader, zee Lodewijk en hij trok den vreemde in.

[IV]

Winter en zomer volgen elkander op. Het gezin van Johannes van Goch en Leen van Baerschot was een gezin als een ander. Zoo zijn we hier. Zoo leven en werken we hier. Een man ontmoet een vrouw. Ze trouwen en krijgen kinderen. Die kinderen groeien groot. En Lodewijk is nou op het seminarie. Hij is al een paar keer thuis geweest mee vakantie. Hij wordt ontwikkeld. Mensa, mensae, en fransche thema's. Hij krijgt de kostbaarste gave die hem meegegeven kan worden voor 't leven. Ontwikkeling. Meester W.F. Frunt heeft de rapporten van den student gezien. Dieje meester, de verticale fronsjes boven zijn meestersneus wieren dieper en dikker, wieren een en al ernst, toen hij goedkeurend knikkend de rapporten van den jongen doorzag. Vooral de talen waren goed. Talen, zie je, talen da's een voornaam ding. Mensa, mensae. Schrijf me eens een brief in 't Fransch, had meester Frunt gezeed, dan zal ik in het Fransch antwoorden, maar 't voor-alsnog niet te moeilijk maken, voor je. Voor-alsnog, ja, da zee-t-ie. Diejen bovenmeester.

Waarom het te verzwijgen? Mee 't grooter worre van de jongens kwamen er schaduwen over het gezin van Johannes van Goch en Leen van Baerschot. Ja, da was waar. Het zat hem hierin, da de jongens het hem niet zochten in de eenvoudigheid waarin Johannes van Goch en Leen van Baerschot het altijd gezocht en gevonden hadden. Ze kregen het te hoog in d'ren kop, die jongens. En waarom? Wat reden hadden ze ertoe? Kijk, ze waren toch uit den laagsten stand. Hun vader was een doodgewone zandboer en al wat ie had, da was wa grond, wa vee en een huis. Misschien had hij een paar centen, omdat hij een paar stukskes grond goed had kunnen verkopen. Hanneske Welten had indertijd wat grond van hem gekocht en daar een huiske op gebouwd. Och, maar van da geld had Johannes van Goch ommers een koe gekocht. Maar Willemke Peereboom was ook gekomme om grond. Die wou ook een huis gaan zetten en een herberg beginnen en toen Johannes zag, dat ze 't op zijnen grond voorzien hadden, toen maakte-n-ie 'nen goejen prijs. Maar die paar centen, die-t-ie op die manier had gekregen, àls-ie ze nog had, wat beteekenden die? Die haalden zijnen staat en stand niet op, nee, dat deejen ze niet. Als de jongens het nou maar meer in de eenvoudigheid hadden gezocht, dan hadden ze vanzelf ook hun moeder minder verdriet gedaan en dan zou Leen van Baerschot niet

soms in een hoekske behoeven te gaan zitten mee d'ren scholk in haar gezicht. Arm hadden ze 't niet, nee, maar zij waren, Johannes van Goch en de zijnen, menschen die mee weinig tevreeje moesten zijn. Maar de jongens hadden het te hoog in den kop. Daar hadde ge Friedus en Bertus, toen die van school waren en oud genoeg wieren om naar de peel te gaan, om mee te verdienen, toen verdomden ze het. En vader kost ze niet ewees gebruiken, die kon voorloopig zijn werk alleen af. En bij 'nen boer in dienst gaan, dat wouen ze ook niet. Wat was de peel? In den zomer kwaamde ge een paar weken mee een goej weekloon thuis, maar voor de rest van 't jaar was het armoe. En wa was dienen bij 'nen boer? Een huur van niks, en ze waren er op aangewezen om in 't boerenvak hun leven lang ondergeschikte te blijven. Ja, Johannes van Goch had later zijn jongens natuurlijk elk een lapje grond kunnen geven, da hadden ze er dan bij, als ze naar de peel gingen, dan konden ze daartoe wat boeren, de gewone wijze waarop honderden hunnen kost moeten verdienen. Maar nee hoor, de jongens wouen er niet van weten. Ze waren maar al te zeer hoogmoedig en zoo kwam het, dat ze naar de stad trokken, de eene, Friedus, naar 'n stroohulzenfabriek, de ander, Bertus, naar 'n katoenfabriek. Ze verdienden 'n redelijk loon, voor hunnen leeftijd, dat deejen ze, maar er ging heel wat af. Ten eerste de werkkaart voor de trein, want

ze gingen mee de trein, 's morgens vroeg heen, 's avonds terug, en dan hadden ze meer kleeën noodig, ja, asteblief, want ze wieren er maar grutsch bij en droegen 's Zondags een hoedje en een modern confectiepak, en waarachtig, ge kunt het gelooven als ge wilt, maar Friedus, da wier zoo'ne grutsche stinker, dat ie 's Zondags mee bruine schoenen liep. Daar had het voor gestormd, voor die bruine schoenen. Vader wou het eerst niet hebben en moeder nog minder, er was een week lang getwist, maar Friedus zette zijnen zin door en daar liep ie mee zijn bruine schoenen door den herd en ergerde zijn ouders. Maar uit huis, als hij liep te wandelen, dan genoot hij van die pracht aan zijn voeten. Sakkerdie, dieje Friedus, hij draagt 's Zondags een grijs colbertje, waar hij zoo stijf in loopt en zit, en hij heeft een gekleurd zakdoekje in zijn borstzak. Johannes, die ruige kerel, och, hij wordt ouder, misschien is hij te zwak tegenover zijn jongens, hij wordt stil en somber, hij treedt de stille Zondagen de bunderen van zijn geminderd bezit af. 't Wordt niks, hij voelt tegenwerking, onmacht, kleinheid, waartegen hij zich niet verzetten kan. Hij loopt gebogen en berust en gaat 'nen borrel drinken in 't onooglijke herbergje van Willemke Peereboom, waar-'t-ie de klandizie verplicht is, vanwege diejen grondverkoop. En Willemke Peereboom in zijn hemdsmouwen schenkt hem zijnen klare mèt en hij zegt tegen Johannes:

- Oe jongens brengen 't wijd, ge hebt er oe verdienste van.
- Och ja, zegt Johannes, och ja. Ze willen tegenwoordig naar de stad. Ge krijgt ze niet aan 't boeren of naar de peel.
- Mijnen jongen gaat ook naar de stad, op 't fabriek, en hij heeft een schoon inkomende, voor zoo 'nen jongen, zegt Willemke Peereboom.
- Och ja, zegt Johannes, hij wipt zijnen borrel om, vat er nog eenen, telt zijn stuivers en hij gaat, hij gaat gebogen, naar den stand van zijn gewassen kijken.

En daar kwam me Lodewijk mee de vakansies thuis van 't seminarie, als een heertje, hij stak den neus in den wind en aan tafel sprak ie soms fransch. Weten jullie, wat koffie in 't fransch is, vroeg ie. Café. Ha! Ha! Café, dat staat hier boven de herbergen. Ma mère, donnez-moi une tasse de café, zee Lodewijk en Friedus en Bertus proestten het uit en dejen hem na. Bovendien leerde Lodewijk latijnsch. Populus, populi. Da zijn populieren, zee Friedus. Nee, da was: het volk, ván het volk. O, diejen Lodewijk, hij at letters, hij wier, sakkerdie, 'nen geleerden bol en hij bracht de lucht van 't seminarie mee. Hij noemde de professors bij hun scheldnamen.

Daar hadde ge den latijnschen. Die had rood haar en die wier daarom sneeuwitje genoemd. Sneeuwitje? Friedus en Bertus beukten op de tafel en sloegen dubbel en Lodewijk, dronken van zooveel bijval, stotterde, dat het kleine professorke in 't Duitsch, twee-en-een halven turf hoog, da da de lange Willem was. Nieuw gebrul, nieuw gebeuk op de tafel. Ha! ha! Maar geléerd, zee Lodewijk, geléerd! Het zijn bij ons knappe bollen, zee-'t-ie. Ja, bij óns. Hij voelde zich zeker vereenzelvigd mee het seminarie en vervreemd van huis. Bij ons, zee-'t-ie, staan wij om vijf uur op, bij ons gaan we om half tien naar bed.

Och, dieje Lodewijk. Op 'n keer schreef ie van het seminarie een briefke. Dierbare ouders, stuur postwissel schreefie, wij hebben bij ons af en toe een kleinigheid noodig, uw zoon Lodewijk. Ja, en daar kwam ie dan weer mee vakansie en hij droeg 'nen dubbelen boord en papieren manchetten, blauwe mee groene ruitjes. Hij liep als een rariteit rond, ging veel wandelen en groette kennissen met een handdruk. Hoe gaat het? vroeg ie. Hij was grutsch gaan praten, hij was zijn eigen taal grif vergeten. Als Bertus zijn moeder niet verstond, dan zee-t-ie: wa zeende gij. Als Lodewijk zijn moeder niet verstond, dan zee t-ie: wat zegt u? Zoo ontstond er afstand tusschen Lodewijk en de zijnen. O, 't was een afstand van niks, 'n paar fransche woordjes,

wat latijn, mensa, mensae, en grutsch praten, maar Lodewijk voelde hoe hij zijn milieu ontgroeide.

Zoo wier hij ouder en toen hij dan weer 'nen keer mee vakansie thuis kwam, 't was tegen den tijd dat hij, zooals ze dat noemen, de kleeren aan krijgen zou, toen was hij stil en teruggetrokken. Vader zag het zoo niet, maar moeder zag het wel. En toen ie, in dezen nazomer, op 'nen middag alleen mee moeders in den herd was, och waarom wier Leen toen gevoelig en zee ze 'jongen' tegen hem?

- Jongen, zee ze, als ge 's wist, hoe blij ik ben, da ge al zoo opschiet, da ge nou de kleeren aan krijgt.

Ze waren alleen in den herd en de zon scheen door het horretje, en de schaduw van 't horretje plekjes licht en plekjes schaduw, lag op de witgeschuurde tafel. Waarom zee Leen dee nou? Was het toeval? Speelde de duvel er mee? Sprak Leen d'r angst, d'r angst, gaande gemaakt omdat de jongen zoo stil en teruggetrokken was? Lodewijk was Leen d'r trots, maar dit zat dieper en sterker dan alle wereldsche trots, 't gedacht, 'nen jongen te hebben, die priester zou zijn, da kon Leen aangrijpen in 't gemoed, da d'r keel eraf stakte, ja, mardie. Jongen, da zee ze, ja, waarachtig, en 't was achterna stil in den herd en Lodewijk, in zijn

pak van mijnheer, stond, mee de handen in de zakken, te kijken op de schaduw van het horretje. Toen ging hij aan de tafel zitten en keek in den zonneschijn buiten, waar vaders kiepen liepen te azen.

Nou zijn moeder en Lodewijk alleen in den herd. Lodewijk leunt het hoofd in twee handen. Moeder komt even mee 'nen doek de tafel schoonvegen, da Lodewijk zijn mouwen niet vuil zal maken.

Vooruit, Lodewijk zal het nou maar zeggen. Hij voelt den ernst van 't oogenblik, al ontging het hem niet, dat twee azende kiepen een kort gevecht hadden.

- Moeder, zee Lodewijk, ik ga niet meer terug naar 't seminarie.

't Was er uit. Leen d'r zoete hoop, gevoed mee de jaren, was al eerder aangetast. Het moederlijk instinct voelt wat er dreigt. Nou is het stil, en in eenige oogenblikken van stilte gaat Leen d'r illusie zachtjes dood. De zon schijnt binnen, en buiten azen, in de zon, de kiepen. En Leen zegt:

- Mer, jongen!

Mer jongen! Een klacht, een snik, een berusting. Meer niet. Leen staat in den herd. Ze kijkt op d'ren jongen. De tranen zitten al in haar oogen. Ze vat d'ren taschneuzik en snuit d'r neus. Ze schruwt nadat ze al eenige dagen haren angst heeft gehad. Dan vraagt Leen:

- Hoe komt da zoo?

Het klinkt verlegen en als de angstige vraag van een kind, da bang is voor het antwoord. Lodewijk durft niet op te kijken. Achterna antwoordt hij:

- Ik heb geen roeping.

Roeping! Een groot woord. Misschien voelt Lodewijk 't zoo niet. Maar Leen voelt het zoo en instinctief neemt Lodewijk het woord, da geschikt is in dee oogenblik.

Nee, nou kan Leen wezenlijk d'r tranen niet meer houden. Ze draait 'r eigen om en in stilte schruwt ze evekes. Achterna vraagt ze:

- Mer, als ge daar maar zoo zeker van bent. Zoude ge het nog niet wat aanzien?

Ze heeft haar illuzie al los gelaten, die Leen, maar ze vraagt, in haar verdriet, en ze heeft ommers 't goeje voor mee Lodewijk. Maar Lodewijk, mee 't hoofd in de handen, geeft zijn antwoord:

- Nee moeder, ik b en er zeker van.

- Ja, ja., 't is wat te zeggen. Dan blijfde ge nou mee dezen vakansie al thuis.

- Ja.

Leen loopt zachtjes te schruwen. Ze buigt ommers gauw genoeg het hoofd en berust gauw. Maar da ze er verdriet af heeft, da kan ze ocharme niet beletten.

Lodewijk, in deze stilte waarin hij merkt da moeder schruwt, kijkt naar buiten. Den haan treedt een hen en achterna, onder dien driftigen aanval vandaan, schudt de hen haar veeren en aast haar voer.

Dien avond wier het aan vaders verteld. Maar mee vaders ging het zoo hendig niet. Johannes van Goch wier kwaad en wond zijn eigen op. Lodewijk was indertijd tegen vaders zin weggegaan, da was waar, maar om nou ineens, na al die jaren, er mee uit te scheiden, nee, da was God geklaagd van al het weggegooide geld. D'r vielen harde woorden en achterna was er een drukkende stilte. Friedus en Bertus hoorden het nieuws ook, maar ze zeejen er niet veel af, 't kost ze weinig schelen.

Lodewijk bleef thuis. Hij liet zijnen papieren boord af en zijn papieren manchetten liet ie uit, die dingen die van geen nut waren, die dingen, die de geëerbiedigde attributen waren van den studeerenden seminarist, och, maar hij dee die dingen alleen maar af om ze te sparen voor 's Zondags en er dan mee te pronken.

Maar wat moet Lodewijk nou worden? Hij heeft letters gegeten, hij heeft ontwikkeling en beschaving, hij heeft wat boeken meegebracht. Hij is in zooverre in de achting gedaald, dat hij geenen seminarist meer is, hij is geen student meer, maar zijn air van geletterde, dat behoudt hij en hij verraadt in

zijn praten zijnen seminarie-tijd. Er zat niets anders op, dan dat hij in de stad op een fabriekskantoor ging. En zoo wier hij klerk en reisde heen en weer. Hij ging 'nen trein later dan Friedus en Bertus, maar hij kwam mee denzelfden trein terug. Nou draagt ie weer iederen dag zijnen papieren boord en manchetten en toen die versleten en op waren, toen kocht hij 'nen gummi boord en gummi manchetten. Hij droeg iederen dag een deukhoedje, ja, hij bleef 'nen heer, erger, hij wier iederen dag meer en meer 'nen mijnheer. En hij stak de anderen maar aan. Och eigenlijk hoefden de anderen niet meer aangestoken te worden, 't was grutsigheid, al wat er aan zat. In dat alles zat reden tot droefheid voor Johannes van Goch en soms in enkele woorden, in enkele schampere woorden, dan zee 't ie er wat af aan Leen. Maar da was nou wonderlijk, Leen scheen zich zoo'n bietje te gaan aanpassen aan de eischen van de jongens.

- Laat ze toch, zee Leen, ze worre wel wijzer. Ze zijn jong en we leven in 'nen anderen tijd als toen wij jong waren, zee Leen.

En dan zweeg Johannes, want hij wist niet meer hoe 't ie 't had mee zijn vrouw. Hij bewerkte zijnen grond, Johannes van Goch, en hij had er soms plezier in mee bitterheid te zeggen, dat hij toch niet vooruit kwam. Later zouden z'n jongens zijnen grond gaan verkoopen, en in 't dorp gaan wonen, of, erger, in de stad. Ze wieren de traditie van zijn geslacht

ontrouw en Johannes kost dat moeilijk zonder verzet in zijn hart aanvaarden, maar dat verzet draaide op niks uit. Daar liepen zijn jongens de stille Zondagen, uitgedoscht in hun stijve pakken en als Johannes zijn misnoegen liet zien en hij liep te brommen in den herd, dan staken de jongens een cigaretje op, bliezen de wolkjes naar den beroekten zulder mee de oude balken en in hun hart lachten ze wat mee vaders, die wat bekrompen en achterlijk was. Daar stonden ze in den herd, in hun broeken mee een vouw erin, en waarachtig nou droegen ze alle drie bruine schoenen, en iedere keer als ze de deur uitgingen, dan stonden ze een kwartier lang mee 'nen lap over hun schoenen te wrijven, die drie heeren, ieder mee een been op de zitting van 'nen stoel stonden ze daar sakkerdie te poetsen. Johannes van Goch kon het niet aanzien, hij stond zijn eigen te verbijten, zijn kaken trilden. Sakkerdiesche juffrouwen, zee hij en hij ging naar buiten. Moeder zee niks. Ze zweeg, of ze gaf hoogstens nog de jongens een vermaning, hun goei dingen niet te bevuilen en er netjes op te zijn. Die Leen, wie kost haar begrijpen. Moeder is anders dan vader, zee Lodewijk soms. Evekens later zag Johannes van Goch buiten de drie heeren voorbij kuieren. Lodewijk had een wandelstokje waar hij deftig mee stapte. Bij de heg voor den hof aan den voorkant van het huis gongen ze door 't wankele scheef hangende

houten hekje gedrieën, maar wat verder scheidden hun wegen. Friedus en Bertus gingen samen, Lodewijk ging alleen. Ja, want Friedus en Bertus, die mochten nou bruine schoenen aan hebben en een deukhoedje boven op hunnen kop, ontwikkeld, geletterd zooals Lodewijk, da waren ze niet, Lodewijk had er geen conversatie aan. Hij had andere interessen, hij praatte al grutscher en grutscher, terwijl Bertus en Friedus het platte dialect bleven praten, o, zoo plat, niet om aan te hooren. Natuurlijk, het waren Lodewijk's broers, maar, onder ons gezegd, ze konden hem gestolen worren mee hun bruine schoenen. Ge moest ze zien eten aan tafel, de eene arm onder het hoofd, diep gebogen over het bord, lepelend en sloeberend. Nee, dan Lodewijk. Op 't seminarie had hij geleerd zijn eene rustende hand naast 't bord te leggen en als ie aardappels en vleesch at, dan had ie allebei zijn handen noodig. Hij hanteerde mes en vork, asteblijf, en sedert eenigen tijd dronk hij een glaasje water bij het eten, ja, 't was een groot, dik bierglas, zonder oor, waar ze aan de pomp allemaal uit dronken, heel den dag door, maar een ander was er niet in huis, en dan, vóór 't eten, spoelde Lodewijk het om en zette zijn glaasje water neven het bord. Mijn glaasje water, noemde Lodewijk het. O, ook dat, die bagatel, was niet zonder storm of onweer gegaan. Glaasje water, glaasje water! had de vader gezeed,

en hij had zijnen zoon in 't grutsch praten nagedaan - weet-e-ge, wa gullie allemaal zijt? zee-t-ie. Aanstellerige scheithuizen! Werk zooals oe vader doet en altijd gedaan heeft, vat 'n schup in oe handen, vaar mest op het land! Maar ge zijt scheithuizen, die mee een glaasje water zit, en mee bruine schoenen loopt en mee 'n penneke adressen zit te kriebelen.

Het is waar, dit alles is in zijn geheel slechts op Lodewijk toe te passen. Friedus en Bertus die werkten te minste, al gingen ze vaders werk voorbij. Maar wat had dat alles nou met dat glaasje water te maken? Zoo onredelijk wier Johannes van Goch door den toorn. Kom, zee Leen, als de jongen nou toch gère water drinkt bij zijn eten, als ie da aangeleerd heeft op 't seminarie?

- Ik heb scheid aan 't seminarie, zee Johannes van Goch.

Och, misschien hadden ze zich wat moeten beheerschen, vader in zijn toorn en de jongens in hun ijdeltuiterij en behaagzucht.

Ja, de wegen der jongens zijn gescheiden, de kleur hunner schoenen verbindt hen, maar Lodewijk is door zijn ontwikkeling en beschaving van hen vervreemd. Nou op dezen stillen zonnigen Zondag, voorbijgegaan mee zijn bruine schoenen en zijn stokje aan vaders grond, gaat hij in zijn eentje zijnen eigen weg.

Diejen Lodewijk, kan hij het helpen dat hij zoo is? Och, hij is geenen kwajen jongen. Hij heeft wat ontwikkeling opgedaan, die kostelijke gave, hij is lang genoeg op 't seminarie geweest om te hebben geleerd, dat er nog wat anders is dan land en mest en vee en landarbeid. Hij is zich bewust geworden van andere mogelijkheden, hij is zich bewust geworden ook van vreemde en wonderlijke bewegingen in zijn gevoel, in zijn ziel. Lijdt hij niet onder den toestand? Nu, in 't voorjaar, nu hij zijn vader op het land had zien werken, en nou een avond over het gereed liggende land lichtbruin effen geëgd de zon onderging en achterna de schemering het land dekken kwam en zijn vader schreed daar mee een hark en een schup op den schouder zijn huis tegemoet, ja, toen was Lodewijk tot in het diepst van zijn wezen aangegrepen geworre in een fel en plotseling ervaren, hóé schoon het land kan zijn om te zien. Zie, die ontvankelijkheid hadden zijn broers niet. Maar er was nog meer. 's Middags in de stad, in den schafttijd, dan at hij zijn meegenomen boterammen op in een bibliotheek en daar las hij wonderlijke boeken, schoone, gloeiende boeken, die heel zijn wezen verwijdden en heel dat verwijdde wezen vervulden. Da bleef dan dagen lang roeren en spoken in zijn hart en in zijn hoofd. 's Avonds zag hij op naar de sterren of mijmerde onder de zoete maan der Brabantsche nachten, dan trok hij erop

uit, langs de kleine schemerwegen en stond geslagen van de aangrijpende innigheid, die de huisjes kunnen hebben, de lage huisjes aan onzen grond, gegroeid onder de bouwende hand van metsers, die niet eens bouwen kunnen. In huis zat-ie geërgerd onder de humeurigheid van zijn vader, gekweld tot in het diepst van zijn wezen door de gedragingen van zijn broers. Ja, er was een conflict, een conflict tusschen hem en de zijnen, een conflict, zoo noemde Lodewijk het. Och, hij had het bloed van zijn voorvaders, kind als hij was uit een oud Brabantsch geslacht, en wellicht ontkiemde in hem het conflict tusschen geslachten van een natuervolk aan den eenen kant en, aan den anderen kant, wat aanwaaisels eener cultuur van anderen bodem en anderen stam, cultuur, die hier niet kan gedijen. Hij wilde het land vluchten, maar in zijn vlucht trok hij zeker de banden te strak, die hem bonden aan 't land, aan den grond waaraan en waaruit hij was gegroeid.

Er was nog meer. Een mee wolken dichtgedekte hemel maakte hem beklemd in zijn borst, een stille namiddag-regen, geruchtend aan de ruiten, vervulde hem met melancholie. Och, het was niet alles groot in hem, niet alles dramatisch en schoon bewogen. Daar had hij nou die dwaze voorliefde voor bruine schoe-

nen en zijn zin om te behagen mee een wandelstokje en gekleurde sokjes. Dat was niet mannelijk, nee. En niet altijd zat hij tragisch en gedrukt onder zijn omgeving, nee, dikwijls ruziede hij ijverig mee, ergerde zich aan kleinigheden, zoo'n klein menschje was hij in wezen. Hij was in zijn wezen wat scheef, wat krom, wist wat te veel en wist veel te weinig, was dikwijls een-en-al onberekende onevenwichtigheid. Ja, sakkerdie, zoo was hij.

Nou ligt de aarde warm en geurend onder de zon, rontelom ligt het land mee het zaad en de vrucht in zijnen wijden schoot, de eg is er overheen gegaan en heeft alles geëvend, allerwege is er naast het bruin der pas bewerkte akkers ook al het groen van het opgeschoten koren, de lentehemel staat daar strakblauw overheen en leeuwerikken vervullen den dag mee hun hoog en ver getierelier da komt neergeregend. Lodewijk loopt de paden af door de velden en de akkers. Hij zwaait mee zijn stokje en fluit een deuntje, ja, waarachtig, hij weet wat hij fluit, hij fluit motiefjes en trekjes uit Dichter und Bauer. De warmte van deze plotselinge lente is streelend tot op het bloed en al het licht uit de strakblauwe lucht valt te samen in Lodewijk zijn hart. Daarom zwaait hij zeker zoo mee

zijn wandelstokje en daarom fluit hij zeker zoo opgewekt.

Nee, mee zijn broers had hij geen conversatie, daarom ging hij alleen. Natuurlijk heeft hij zijn doel. Zwijg maar stil, daar heeft niemand mee te maken. Hij komt in de lanen achter het kleine kasteelke en daar ineens, onder de boomen uit, ligt een tamelijk breede lichte gracht vol waterlelies en daar vleit Lodewijk zijn eigen neer aan den grachtoever in het hooge gras. Nou is het Zondag over Brabant, de lucht staat blauw en plechtig van de rust en 't water in de gracht is heel stil en zonder rimpels. De lente geurt en 't pluimt in het riet en buigt in de neigingen van 't hooge gras, de lente zegt zichzelve in de zuïing van de wind die de oorschelpen vult en zij zoent den hemel, de verliefde lente, en haar glimlach is in 't water aanwezig. Rust, stilte en zon, de menschen worren er tevreden in. Een libel hangt te trillen boven 't water, op haar gazen vlerkjes duikt zij naar haar eigen beeld, ze nipt 't nat en ontwijkt haar beeld weer, schichtig, en vliegt verder en schittert in de zon. De waterspinnen zijn zoo druk en vlugpootig in 'n kringetje aan 't draven, en stil op hun vleugeltjes hangen muggen, ontschieten hun punt van stilstand en gaan ergens anders hangen, stijgen en duiken uit louter

lentepleizier. Twee eendjes zwemmen rond in elkanders spoor, zij draaien hun vlugge koppen naar alle richtingen, strekken den hals en snebberen over 't watervlak naar groensel, de eene duikt den kop en steekt zijn gat naar den hemel, evekes later valt het weer recht en 't zwikkert zijn staartje en 't zwemt zijnen makker achterna, tevreden over 't water en de lente en mee alles zonder strijd verzoend. Zoo'n eendje! Lodewijk kijkt. Ineens zijn er in de zon boven 't water twee witte vlinders, zij achtervolgen elkaar, zij verliezen elkander niet in hun grillige vlucht. Soms blijven ze op één punt, twee rontelom elkander dansende witte dingen. Twee witte vlinders. Als ge er wat lang naar kijkt wordt hun wit zwart en als ze hooger vliegen vlamt dit wit goud in de blauwe lucht. De vlinders vliegen boven de gracht, boven de plek waar een tuin van waterlelies is, dan gaan ze vlak boven den graskant vliegen en vluchten ineens weg, want een meisjeshand heeft naar hun gefladder gegrepen. Een meisjeshand, zwijg maar stil. Niemand heeft er mee te maken, een eindje van Lodewijk vandaan, daar ligt ze, een meisje, in 't hooge gras.

Lodewijk weet het. En het meisje weet het. Meer is er niet. Dit is zeker voldoende. Lodewijk heeft zijn verlegenheid en al de zoete angst van een jongensvrees. H'm, zegt hij, h'm, h'm, er zit hem iets in den weg in de keel. Hier droomt hij van moed, van groote

daan, van arbeid. Hier krijgt zijn leven zin en roeping. Hij zal haar meisje noemen en kind tegen haar zeggen. Het meisje heeft haar weigerhunker en haar zorg om stil te zijn, daar in 't gras uitgestrekt, zóó stil, dat hij merken zal hoe stil ze is. Er fladderen twee witte vlinders grillig boven haar hoofd, en zij slaat er naar, een beetje onbeheerscht, zoo maar. Even verder strijken de vlinders neer en zitten even elk op een grashalm, mee naasten gelegde vleugels, stil. De avond buigt over ons en de lente geurt en streelt ons tot op het bloed. Een meisje is een ver land, een heilig verlangen, zij lokt als de wind, zij lokt als het water, zij lokt als de jonge morgen en als de adem van den avond en als de eenzame maan boven een korenland, de wind kust haar, de regen praat in haar oorschelpen en de bloemen geveid aan de teere huid van haar wang vertellen haar hun geheim. Een meisje heeft een witte hals en ronde schouders en er is misschien geen ding van inniger teederheid dan het stukje wit vleesch beneden het keelputje van een jong meisje. Een jong meisje loopt met zachte gang, over haar heupen valt haar kleed in aandoenlijke beweging. Een jong meisje trekt grashalmen uit. De hand van een jong meisje kan zijn als een bewegelijk wit diertje met onbeheerschte bewegingen, de bovenkant is koel en glad, de binnenkant is warm en daar liggen plooitjes en kerfjes in, die aan goedheid en trouw doen

denken. Dit alles heeft zeker zijn zin en bedoeling. Twee witte vlinders zijn weggefladderd en niet meer teruggekeerd, uit heel ver hout klinkt de fluweelen dubbelslag van de gedempte en herhaalde koekkoekroep, en hemel en aarde gaan als twee verlangens die elkaar ontmoeten, aan hun verste grenzen zich zachten met elkander vereenigen. Een meisje is opgestaan, een jong meisje, misschien was het een belofte, zooals een jonge vrouw een belofte kan zijn. Een jong meisje is voorbijgegaan en een jonge man kijkt hoe haar kleed het gras aanraakt, en als ze heen is neemt die gekke Lodewijk het gebenedijde gras waar haar kleed langs streek in zijn handen en kust het en over hem heen kust de hemel de aarde. Meer is er niet.

Als Lodewijk eindelijk naar huis gaat trekt de zon weg over Brabant mee dieper tint dan ze had in den dag en alle gouden verten zijn plotseling zoo vreemd aan deze avondaarde. Wat schuilt er in het wezen van dezen avond, waarin, in de dieper zon, de vogelen nu allerwege in de verten zitten te kwetteren en zitten te fluiten? Lodewijk voelt zich aangegrepen dieper dan zijn ziel is en, vol van een wonderlijke droefheid die misschien wel blijheid is, gaat hij naar huis. Als hij hun huisje ziet, het lage huisje waarvoor vader staat op

zijn grond, dan wordt het hem bekant te erg. Misschien ziet hij alles maar te dichterlijk. Er is immers niet de minste reden om zoo bedroefd te zijn en er is immers niets waar het heenreiken kan, dat vage heimwee waarop zijn ziel zich spant. De onrust van de nieuwe lente en haar nieuwe leven beweegt in hem, hij reikt zeker naar grooter, schooner, mogelijkheden van 't leven, waarvan het vage besef in hem is gekomen, toen het kleed van een jong meisje langs het buigende gras streek.

Als hij aan vader voorbijgaat is Lodewijk zich ineens bewust van het bezit van zijn bruine schoenen en zijn wandelstok en hij voelt zijn eigen geërgerd aan da beeld van een klein wezen, 'n scheithuis, 'n juffrouw, 'n onmogelijke pennelekker, zooals zijn vader hem ziet.

In huis is moeder bezig, staande voor de tafel bij het raam, mee het brood voor d'ren buik, aan 't smeren van de boterammen tegen dat de jongens thuis komen. Die Lodewijk, hij moet zich afwenden van deze verschijning van zijn moeders, omdat ie er, wezenlijk, bekant niet zonder tranen naar kan kijken. Ja, hij is op bruine schoenen, in zijn eene hand heeft hij zijn wandelstok, in zijn andere een busseltje gras, een bundel, een tuiltje, een ruiker gras, gebenedijd gras, daar is haar kleedje langs gestreken, de zoom van haar kleed.

Friedus deed het anders. Hij is minder dichtertlijk, misschien, maar hij heeft een anderen inslag, vroolijkheid en geweld, meer ras misschien, meer trek op het bloed van zijn grootvader. Toen 't kermis was in Vreeke, toen trok hij er heen, hij had den hoed schuin op een oor, de centen rammelden in zijnen zak en op de slijpplank had hij zijn kniep gewed, dat de vonken eraan ontschampten. In Vreeke dronk hij groote glazen bier, mee de kameraden in de herbergen, hij zong staande voor het buffet en mee zijn bierglas sloeg hij de maat. De hemel mag weten hoe hij aan zijn Vreeker lief kwam, maar hij vond en had haar, hij tracteerde ze op kappertjes bier mee suiker, hij sloeg voor haar mee kracht bonkend en beukend op den kop van Jut da de klappers klaptten in den hemel, en den revers van zijn colbertje gesierd mee de spreuk: ik bemin een blonde, trok hij gearmd mee zijn blonde lief de dorpsstraat langs en daagde de Vreekers, die hem zijn meiske niet gunden omdat ze het dorp behoorde, uit tot het gevecht. Kom maar op, sakkerjusche scheiters. Ho! ho! Bierbravoure en kinderlijke uitbundigheid. Toen hij 's avonds naar huis dee mee de kameraden, toen kwam het in den donker buiten het dorp aan een draai van den landweg, waar de Vreekers wachtten, tot een gevecht. Aan beide kanten wou men bloed zien, en al zagen ze 't in den donkere niet, verscheiden voelden het warm en dik en wel-

doende langs hun koppen druipen, het hitste hen aan, het joeg ze en deed ze koken in een heerlijke haat, ze sloegen en stampten en staken en lagen onder en over elkander te rollen aan de avondaarde onder den luister der sterren. De goede oude tijd herleefde voor eenige verrukkelijke oogenblikken in deze razende jongens die het bloed van hun voorvaders hadden. Als 't gedaan was trokken Friedus mee zijn kameraden af, geslagen en overwinnaars, ze zongen en scholden en misten de makkers niet eens, die in 't laatst van 't gevecht langs den weg waren gerold en daar in slaap waren gevallen aan de aarde onder de sterren en onder 't geblaf van verre honden, die den reuk van dit landelijk gevecht in hun neusgaten hadden. Zoo dee het Friedus en hij liep een paar dagen mee 'nen doek om zijnen kop en achterna droeg hij fier den luister van de lidteekenen en trok 's avonds in den herd de monica open en duwde ze toe over zijn knie en zong zijn lied bij het groote en zuchtende rumoer dezer schoone en teedere muziek.

[V]

Zoo gingen Friedus en Bertus naar de fabriek in de stad en Lodewijk ging in de stad naar een kantoor, Lodewijk die letters gegeten had. Maar ze bleven de eenigen niet, die naar de stad trokken. Daar hadde ge Nel den Bakker, die had zes durskes en die kwam 'nen keer bij Leene, bij Leen van Goch en ze vertelde, da twee van haar durskes ook op 't fabriek waren gegaan in de stad. En ze brengen mee zijn tweeje een schoon weekloon thuis. Ook zij bleven dezelfde durskes niet. In de stad zijn winkels en daar staan en liggen confectiemantels en hoedjes voor de ramen, en, na eenigen tijd, waarachtig, zeker omdat ze zoo'n goej weekloon hadden, liepen de durskes van Nel den Bakker mee een nieuw confectiemanteltje en een nieuw opzichtig hoedje. 't Wiere wezelijk twee dametjes, die durskes. En 't voorbeeld da gegeven was, wier nagevolgd. Ging op 'nen goejen morgen ook de dochter van Jans van Leunen niet mee naar de stad, waar ze ook op een fabriek was gegaan? Mijn dochter verdient een schoon weekgeld, zee Jans van Leunen, en ze noemde het weekgeld, maar natuurlijk noemde ze meer dan 't werkelijk was. Och, maar da dee Nel den Bakker ook, en, Leen van Goch, als 't zoo onder de weefs eens te sprake kwam,

dee in die snoeverij niet voor de anderen onder. Kijk, daar hadde ge nou ook de jongens van Willempke Berkelmans, ook zij gingen naar de stad en ook zij verdienden een schoon weekgeld, en eenigte peelwerkers, getrouwde menschen en huisvaders, zij lieten de peel in den steek en trokken om werk naar de stad. Hun getal wordt grooter. Het wordt mee die hooge weekgelden ook zoo aanlokkelijk voorgesteld. Wa, zee Doreke van den Kruisweg tegen d'ren mensch, wa hangde en loopte ge hier, de jongens van van Goch en van Berkelmanse verdienen rijk hun brood in de stad. Go naar de stad! En de mensch van Doreke van den Kruisweg ging naar de stad. Ze snoeven tegen elkander op, ze overdrijven de verdiensten. De hooge weekgelden lokken en wel stelt de werkelijkheid te leur, maar de een wil het voor de ander niet bekennen en als de moeders vertellen, wat hun menschen of hun jongens en meisjes verdienen, dan doen ze er altijd maar wat bij. De een mee haar overdrijving verplicht de ander er wel toe. Waarom doen ze zoo? Ze snoeven zoo graag en ze willen voor elkander niet onderdoen.

Hebben zij geen gelijk, zij allen, in dien trek naar de stad? Geslacht na geslacht heeft armoe geleden aan den rauwen harden peel-

grond en de armsten en hongerigsten vluchten van dien grond, die hun nauwelijks een korst brood en een stuk spek te eten geeft. Ze zijn aan den grond, waaraan ze zijn geboren, gelijk, grauw en hard en schraal, de grond heeft in hen gestalte en poovere daad aangenomen. Sakkerdie, mee 'nen lateren trein dan deze taaie werklui gaan Lodewijk en zijn collega's, het troepje dat wat letters heeft gegeten en dat klerken mag in de stad, de kantoorbediendes mee hun hoedje en hunnen boord, mee hun afgedragen pakjes, broeken en jassen, die blinken van het lange dragen. Zijn zij er beter aan toe dan de fabrieksarbeiders? Och, ze zijn zeker 'nen stand hooger. Daar hedde ge Pierre, de zoon van den bovenmeester W.F. Frunt, die is waarachtig boekhouder in de stad, die jongen, en toen die op 'nen goejen morgen op het perron kwam voor de trein, toen zag ie Lodewijk daar loopen en de beide heeren namen hunnen deukhoed voor elkander af. Goeie morgen, zeejen ze. En onder de heeren klerken, die naar de stad gongen, wier da zonder eenige afspraak een vast gebruik, da ze den hoed voor elkander afnamen bij het groeten. Zoo'n grootsche kaaljakkers als 't waren. Sakkerdie! Da wier daar een heele bijeenkomst iedere mergen bij den trein, dezelfde menschen, uit hunnen slaap nog geeuwerig te lanterfantien voor dat de trein kwam. En dan hadde ge daar Driekus van den Berkmortel, die woonde

kort zat bij het spoor, maar hij was iedere morgen te laat. Wie weet of hij niet pas opstond als hij, in zijn bed, in de verte den trein hoorde aankomme. Daar kwam hij, als de trein, binnenreed iederen morgen aangehold, mee zijne jas en zijn vest over zijnen arm, soms op zijn kousevoeten mee zijn schoenen in de hand, 't was interessant te zien of ie den trein nog haalde. Maar hij haalde hem. Soms gooide hij zijn jas en zijn vest in een coupé, zijn schoenen in een volgende coupé en wipte ten laatste een derde coupé pas binnen. 't Heb 'm, zee Driekus, en hij zat te hijgen. Dan begost hij zijn spulle bijeen te zoeken en kleeedde zijn eigen verder aan. Morgen ben 'k op tijd, zee Driekus elke keer. En Piet Sigaar, den handelsman, ja die moest ook iederen morgen mee, mee den trein, die zonderlinge man. Die kwam mee zijn breeje passen aangestapt en zag bij het station den trein binnenrijden. Dan stond Piet ineens stil, mee gebogen hoofd, nadenkend, en trok fel aan zijn sigaar, maar ineens gooide hij mee kracht zijn sigaar weg en maakte rechtsomkeert. Verdomme, zee Piet, hij had weer wat vergeten en hij gong terug. Zijnen dag was bedorven. Potverdomme. En hij stak een nieuwe sigaar aan. En de kleine jongens van Huiberda 't stationskoffiehuis die kwamen buiten en zochten naar 't eindje weggeworpen sigaar.

Bij Johannes van Goch en Leen van Baerschot is het stil in den herd, door den dag, als de jongens weg zijn. Johannes werkt aan zijnen grond, hij staat in 't veld of is op zijnen stal of hij brengt in eenen grooten korf de eieren naar 't bondsgebouw voor de veiling. Leen keert den herd aan, zij melkt de geiten en achterna doet zij den huishoud. 's Middags onder 't raam, achter 't horretje, eten aan de witgeschuurde tafel Johannes van Goch en Leen van Baerschot hun erpels. Zij zitten stil bij mekaar, zij leunen het hoofd in d' eene hand, den elleboog over de tafel gesteken, zij pikken mee hun roestende vorkje de erpels uit de groote witte kom die in hun midden staat, soppen den erpel in 't sauspanneke en steken vlijtig 't eten in den mond. Al kauwende kijkt Johannes over 't horretje naar buiten en Leen kijkt somwijlen mee. Het horretje is blauw, en de muren zijn wit gekalkt en den zulder mee zijn ribben is donker en laag boven hen. Als 't gedaan is veegt Johannes van Goch zijnen mond, hij slaat een kruis en bidt zijnen ongevader. Achterna pakt hij uit den zak van zijnen kiel zijn pijp, hij peutert den pijpekop schoon, hij blaast en zuigt eens door den steel en stopt den tabak en evekes later krult de rook romdom zijnen kop. Meteen schuift hij den stoel achter zijn gat weg en staat op om weer aan 't werk te gaan en Leen gaat den opwasch doen. Dee eten is in stilte voorbij gegaan, 's avonds, als

de jongens komme en ze eten onder het raam, onder het horretje, de mulkepap en de erpels die moeder voor hen gebakken heeft, dan is er beweging, rumoer en gepraat en nadien als ze 't eten door de keel hebben, somwijlen vat Friedus vaders harmonica en trekt ze open en duwt ze toe dat het davert van de muziek onder den lagen zulder. Friedus houdt van 't plezier, hij kent de liedjes die ze zingen en fluiten in de stad en speelt ze en hij laat moeder lachen mee de gekke gezichten die hij daarbij trekt. Lodewijk houdt daar niet van. Hij heeft een boek meegebracht en later, onder de lamp, leest hij of hij gaat buiten wandelen in den schemeravond. Onder ons gezegd, daar is mee Lodewijk iets bizonders aan de hand. Ging hij laatst 'nen Zondag niet naar de lanen achter het kleine kasteelke en lag hij daar niet aan den grachtkant in het hoge gras, het gras, gestreeld door een zacht kleedje? Hij heeft een busseltje dor gras aan een spijker boven zijn bed hangen. Op eenen goejen avond zat hij bij zijn bed, bij een flakkerend kaarslichtje onder de hanebalken waar ie slaapt, 'nen brief te schrijven, 'nen brief aan eenen engel in den hemel gericht. Lieve engel, schreef ie er boven. En toen ie hem afhad, zijnen brief, toen scheurde-n-ie 'm kapot. 's Avonds na zijn dagtaak loopt hij somber gestemd 't Brabantsche land in en zoekt ergens de ziel van 't wonder in 't gewaai in een dennenbosch. Hij

mijmert bij den zonsondergang als alles wat op aarde is tot ingekeerdheid verstilt. Hij staat stil als in het avonduur de toppen der boomen met hun jong blad glanzen boven de donkere en lichte bewegelijkheid der kleine bladeren aan de takken beneden hen. Dan staart hij naar die verre en vreemde glanzen, vervuld van een heimwee, dat zeker verder dan 't leven reikt. Een koe roept en een koekoek roept, geluiden die stil zijn van de stilte. En zonder reden steekt een uitzinnige pijn van blijdschap hem dan ineens in de keel. Hemel en aarde zijn wijer geworre en als de wind in de boomen komt wandelen dan is er de zoete stem van de belofte. In zijn bed duikt Lodewijk onder de dekens, hij drukt het hoofd diep in 't kussen en ziet bloemen en gras en twee witte vlinders en een meisjeshand, die grijpt en wenkt.

Op 'n goejen avond toen de heldere maan zoo wonderlijk scheen, zette Lodewijk zijn hoedje op en ging weer de deur uit. Er is een punt, een plekje waarheen zijn hart trekt. Hij gaat zijn hunkering achterna naar 't kleine kasteelke, hij slaat rechtsaf en loopt langs de watermeulen, waar 't water luide ruischt en stroomt en daar staat ze, Lammeke, het aangenomen kind van Tijmen Huizinga den commies. Daar staat ze, 'n fijn slank meiske,

'n kind, 'n silhoëtje in de maan, ze staat aandoenlijk stil, als Lodewijk nader komt, groet ze, 'n groet van een gedempt verstilld woord, dan, in de maan, loopen zij door.

Een wandeling in het maanlicht. Een wandeling van twee jonge mensen, 'n meisje en een jongen, twee kinderen. Een wandeling van het geluk, van de verwachting, van de belofte. Ze loopen langzaam. Ze staan soms stil. Soms bukt Lammeke en plukt wat met de eene vrije hand. Zij kijkt rond. Hun stemmen zijn een zeer ingekeerd geluid, verstilld in den avond. Ze loopen hier veilig in de verzekering van deze eenzaamheid, die hun geheim bewaart. Is het de tweede keer, is het de derde keer dat ze zoo samen zijn? Als zij neigt naar hem toe en hij voelt de aanraking van haar schouder of de streeling van haar haren in zijn gezicht, dan trilt meteen die wondere beweging in hem, heimwee, geluk, smart, weelde, een sterk welbehagen aan al de instincten van zijn wezen. De avondaarde krijgt witter tint naar gelang zij verder loopen. Onder een berk gaan zij zitten en Lammeke laat zich languit op den grond glijden en ligt achterover mee haar hoofd op zijn beenen. Hij neemt d'r hoofd dicht bij zich en ziet neer op de rust van haar gesloten gezicht, wit van het maanlicht. Alle krachten van aardsch geluk stijgen in hem samen. Hij zegt niets en zelfs durft hij haar niet kussen. Hij zit stil en let erop, hoe, als de maan hoo-

ger drijft, er een schaduw van een berketakje ligt op het gesloten gezicht onder zijn oogen. Rontelom ligt Brabant klaar in het maanlicht en zeker omdat de stilte zoo volstrekt is slaapt Lammeke in.

Zij is een meisje en slaapt. Omdat zij slaapt is zij kleiner kind. Haar eene arm ligt gebogen en soms beweegt een trekje den blooten benedenarm en pols. Haar slaap is een stilstand in den tijd. Haar slaap is mooi. Zij is een meisje. Het lichaam van een meisje, mee ronde heupen, mee kuisch gesloten schoot, verhuld, verborgen, ligt daar in slaap. In de volstreckte stilte trekt het Lodewijk's aandacht als haar pink beweegt, als haar hand zich opent en zich weer sluit. Zij heeft heel jonge borsten, verhuld, verborgen en zij heeft naar haar natuur, naar de wet van 't leven, de roeping een schakel te zijn in het eeuwige leven, óók zij, eens, later, zij die meisje is en nu slaapt. Lodewijk kijkt naar haar gezicht. Bij de oogen is schaduw, donkerte, op het voorhoofd zijn schaduwttjes van haar haren, de schaduw van den neus vlekt donker. Lodewijk wordt niet moe van zien naar dee simpele wonder da dee meisje is. Haar jeugd is een verwachten en op haar roeping gericht. Hoe zal zij zijn als zij haar oogen sluit onder de omhelzing van den man, dien zij in haar

armen neemt. Hoe zal zij zijn als zij een kindje heeft. Hoe? Een late vogel vliegt uit zijn nest, fladdert neer en tript even rond in het gras om weer op te vliegen en te herkeeren naar zijn vogelen-slaap, waaruit hij zonder reden ontwaakte. De volstreekte stilte herkeert. Er is nou geen gerucht en er is nou geen beweging. Het water, klaar in het maanlicht, is niet veraf en aan den einder staat het sparrenbosch stil en wakker. Er is de nacht en de maan en een meisje dat slaapt, misschien omdat ze moe was, en er is de dichterlijke aandacht daarvoor van een jongen die in dit eenzijn met de aarde en haar heiligheid wakker is en mee gespannen aandacht, misschien omdat hij moe is, misschien omdat hij wat gevoelige zinnen heeft, misschien, mijn God, omdat hij verliefd is. Wat is dat verliefd? Een accoord van zingende instincten? Een zonnedag in het hart? Smart of vreugde? Misschien is het knielen. Misschien is het opstaan en naar den hemel reiken. Verbeelding verandert het leven en de aarde niet. Het uur van den slaap van het meisje wordt door Lodewijk doorwaakt. Hij voelt ten laatste de pijn der zwaarte van zijn been dat zeer doet, stijfgestrekt onder het gewicht van het meisje, dat slaapt. Hij spant zich in om het dapper te verdragen. Hij ontdekt een pijn van het moeilijke zitten. Hij onderdrukt de beweging niet, waarvan zij wakker wordt. Zij opent de oogen, heft het hoofd en glimlacht.

De dagen gaan en de groote zomer zal komen. Plotseling is de hitte zwaar gaan wegen op de velden en het koren, groen en jong, gaat de pluimen zijner aren naar den hemel tillen. Elke pluim tilt licht en vuur. Het koren staat schoon, den boegend staat schoon, de haver staat schoon en de aardappelen, jong en klein, vormen in de warme aarde hun vruchten. We hebben gewerkt. We hebben gemest, gezaaid, geëgd, gewied. We hebben den regen verbeid, die naar de moedervrucht dringt en naar de kiemende zaden. Ons hart heeft de zon geroepen. Onze vrees en onze hoop overspannen de dagen. De grond, die ons bloed en ons zweet heeft, moet den roep van bloed en zweet gaan beantwoorden. Nu kunnen we 's nachts slapen onder de sterren en ons verlangen de dagen laten vooruitlopen naar den oogst. De vreugde steekt toe de keel toe, de vreugde, dat dit jaar 'nen goeden, rijken oogst zal geven. De dauw is mild als de glimlach van God en schaadt niet maar zegent en de glorie van de zon zal wat jong is en vol beloften staat gaan rijpen.

Nou mag Johannes van Goch weer vol verwachting zijn schreden langs de bunderen van zijnen grond gaan en rooken, da de pijpedamp in wolken wegtrekt over zijn jonge, zijn vele jonge koren. Nou mag hij voor 't raam gaan staan en uitzien over zijnen grond en langs de gewassen lopen van zijn veld.

Misschien was de voorzomer te jong en kon dit getijde niet tegen de te groote kracht dezer plotselinge hitte. Ineens, 'n dag, werden dag en hemel donker en de angst slaat ons om ons bloed.

Er komt een donderbui waaien in het jonge loover en tuimelen in den schoot der akkers. De wind roert aan de ruiten. Moeder vat een stuk gewijde palm, doopt hem in wijwater en gaat buiten. De wind grijpt haar schorten. Het fladdert en rukt in haar kleeren als moeder rakelings langs de muren gaat en deur en steen en ruiten sprenkelt met vele kruisteevens. Achterna, hijgend van den wind, komt Leen binnen en als zij op den drempel staat gromt aan den einder de donder, als water dat door een verren dijk breekt. Leen d'ren mensch staat voor het raam. Zijn wakend gehoor heeft de stem van den donder gehoord. De jongens zijn alle drie weg. Vader en moeder zijn alleen. Johannes ziet de kippen mee open-waaiende veeren over het erf rennen, achtervolgd door een fel waaiende stofwolk, die ineens opkringelt en draait om een kuilende as.

Honderden boeren staan in hun huizen en blikken angstig naar den hemel. De lucht hangt donker, zwaar van wolken, die bijeenrennen, het noodlot, Gods schaduw. Den herd meteen donkert snel. Als Johannes van Goch evekes omkijkt naar zijn vrouw ziet hij haar in den donkere nauwelijks staan bij het vuur. Dan wendt Johannes zich weer

naar 't raam en ziet naar buiten. Het graan, ons graan dat we gezaaid hebben en waaruit de zorgzamen onder ons de papaver rood en de korenbloemen blauw als onkruid wieden, siddert op de velden. Johannes van Goch kijkt door de donkere ruit en wacht. In den donkeren dag bliksemt het, helder en wit, een blauw, een geel, een vuur. Leen slaat een kruis. Nou waait het zeer in de boomen waarde vogels bang in vliegen. Dan schreeuwt de hagelslag, tusschen hemel en aarde is een sidderend gordijn van nevel en witte val, een winterwit. De hagel snijdt, de hagel slaat, een vernielend leger uit den hemel, een lawaai dat de stemmen verstilt, een spel, een geweld, een geraas dat in bliksem en donder misschien tien minuten duurt en het koren velt en den haver neerslaat en den gerst en den boegend vernielt en al onze gewassen stukscheurt en neertrapt en omver rukt.

Na een korte stilte, doorschichtigd van licht waarop meteen de donder kraakt en mee sprongen naar de einders verratelt over de dreunende wereld, komt achterna meteen de regen, klaterende, mee geuten groot, de heele hemel is één stroomende water en zakt van zwaarte naar de aarde, water neerrazende, neerdonderende en buischende mee alle lawaai en neerplonzende over de akkers, die in de kortste keeren verzopen liggen en de wegen staan blank overspoeld zoodat ge geen wagensporen meer ziet.

Leen staat nou midden in den herd mee de davering van den schrik in het lijf voor dit geweld, dat het haar treffen en slaan zal en raken aan haar leven. In haar stille houding beweegt zij even als zij mee bezorgd gezicht naar haren mensch kijkt. Johannes ziet dit niet. Hij staat mee de handen in de broekzakken bij de tafel voor het raam en ziet de vernieling van zijnen oogst aan, ernstig en stil. Dat doet zeer en slaat mee vlagen van felle pijn toe op het gebeente, zeker, maar wij menschen kunnen dit niet gebeteren en Johannes buigt voor grooter macht. Hij verpiert zijn gezicht niet, hij staat mee opeengeklemd lippen. Hij balt niet de vuist en is niet opstandig. Mee Palmzondag ielek jaar plant hij gewijde palm in de vier windstreken van zijn land en in de dagen van durende droogte trekt hij in den morgen naar de mis voor de gebeden om regen. Dat doet hij. Het is ouder dan hij. Johannes voelt van de snijdende vlijming zijn bloed verkruipen bij 't gedacht dat al zijn werk tevergeefs is gedaan en kapot geslagen van boven. Mee Palmzondag planten we weer gewijde palm in de vier windstreken van ons land. Te lente planten we weer ons ongeschokt vertrouwen in de vier hoeken van ons land. Ons geloof ploegt en ons vertrouwen zaait. Dit is ouder dan wij. Het zit in de substantie van ons bloed, dat wij gehoorzamen. Het geweld vergaat in milder regen, regen die ruischt en

praat en babbelt om ons huis. Hij is een klettergetik aan de ruiten en slaat den durpel mee klopjes en troffelt vriendelijk op het dak. Hij druppelt in het loover. Hij duurt onafgebroken den heelen dag en den heelen nacht zingt hij. De jongens 's avonds komme thuis, nat toe op het lijf en moeder hangt op de stoeleuningen rond het vuur de kleeren te droogen, mee toewijding en mee zorg. Als de jongens zoo nat thuis komme. De regen duurt dagen achtereen en de neergeslagen gewassen te veld verstikken en verrotten. De regen regent weken lang. De jongens trekken in den regen weg en komme in den regen thuis. Leen droogt hun kleeren bij het vuur. Mee geduld en mee bezorgdheid dat de kleeren zoo lijden. Johannes van Goch zwijgt en rookt. Hij zit in zijnen zorg aan den haard en rookt.

[VI]

Nou zoude ge zeggen, zóóveel ernst zal er toch wel in de jongens van Johannes van Goch en Leen van Baerschot zitten, dat ze deelen in den slag die mee dezen mislukten oogst hun vader en hun moeder getroffen heeft. Maar nee, 't was God geklaagd, maar ze hadden er geen deel in. Vader was wa bekrompen, wa achterlijk en moeder mocht nou loopen te tobben, op 'nen goejen dag kwam Friedus thuis mee lakschoenen en Bertus liep mee een zakspiegeltje en een zakkammetje in zijnen vestjeszak, zoo'n geiten. En 't was in dezen tijd dat Lodewijk 'nen strijd uitvocht, die toe 'n beslissing kwam den dag dat hij ergens anders 'n betrekking gekregen had, 'n betere betrekking, ergens in een stad in 't noorden van 't land, wijd weg. Daar kost ie meer verdienen, hij kwam vooruit in de wereld, hij had eerezucht en hij kost carrière maken. Het leven was op slag veranderd, meteen voelde Lodewijk zich vrij, los, op eigen beenen. 'N avond dat ie mee moeders alleen in den herd was, toen zee-t-ie 't tegen 'r. 't Ging wat stroef, het te zeggen, 't ging wat moeilijk, vrees voor de opschudding, vrees ook om moeders verdriet te doen, wat hij ommers niet wilde, maar hij zéé het, van zijn nieuwe betrekking en dat

hij weg moest. Op den stond dat hij het zee verraste hem zelf opnieuw het goede nieuws en stak de vreugde van het geheimzinnig nieuwe en groote dat kwam en zonder het van te voren bedacht te hebben viel hij meteen na de eerste stamelende woorden zijn eigen in de rede.

- Denk eens, moeder, nou heb ik kans om vooruit te komen, maar... ik moet hier vandaan.

Leen stond boven 't vuur den varkenssloeber klaar te maken en mee den houten nap in de hand kwam ze overeind uit de gebukte houding. Het nieuws trof haar, zeker, en niet zonder vreugde en niet zonder trots, maar deze jongen, die van haar was, ergens wijd weg in 't wildvreemde, waar ze hem niet zag en niet wist, wat er mee hem gebeurde, dat verdriette haar meteen zoo fel en maakte haar beangst. Dit lag zoo geheel buiten haar en buiten de mogelijkheden van hoe ze 't leven zag, iets, dat zonder er over na te denken al niet kost, welnee, ommers, en ze keek haar jongen aan mee een gezicht vol pijnlijke verwondering. Toen sprak ze haar veroordeeling uit over wat de jongen gedaan had.

- Ge wilt bij vaders en moeders weg, 't is oer zeker hier niet goed genoeg naar oeven zin.

't Ligt er maar aan, hoe ge de dingen bekijkt. Nou zou Lodewijk's vreugde zoo volledig zijn geweest als nou de toestanden maar

zoo waren, dat ook vader en moeder er zich over verheugen konden, dat hij dezen vooruitgang nou kan maken. Maar och, nou had de felle vreugde om iets wat hij als zijn verlossing, zijn bevrijding zag meteen al een wrange bittere bijsmaak.

- Hoor 'es, moeder, zee Lodewijk, da kan nou niet anders. Vroeg of laat had ik hier toch weg gemoeten, hier kom ik nooit vooruit.

Och, Leen, al schruwde het in haar, stemde dat toe, de onvermijdelijkheid van dezen slag.

- Ja, ja, zee ze, we hebben oe laten leeren. Toen waarde ge ook weg. En als ge doorgeleerd had, waar-de ge nou ook weg geweest.

Een oude wonde in 't moederhart wordt opengereten en Leen schruwt van de pijn. Maar de varkens moeten hun voer hebben en daarom, in haar verdriet, gaat Leen voort te roeren in het slobbervoer, dan haakt ze den ketel af en draagt hem, driftig stappend van de zwaarte, naar den stal. Ze laat de deur op den goot open staan en Lodewijk hoort haar klompen, waar ze fel in stapt. De klok tikt in den stillen herd, de tijd voor alles onverschillig schrijdt voort door alles heen. Als achterna Leen weer binnenkomt pakt ze 'nen tip van haren voorschoot en snuit er haar neus in en wrijft d'ren voorschot door de oogen.

- Jongen, zegt ze, da men zoo dikwijls verdriet moet hebben, maar ge kant er evel ook niks aan doen.

Lodewijk verheugt zich in stilte over de zwakte van haar verzet. Een klacht en wat tranen. Mee vaders zal het niet zoo gemakkelijk gaan.

- Als vader 't nou niet wil hebben? vraagt ie.
- Hij zal wel naar reeje moeten luisteren, zegt Leen en ze snuit haar neus weer en zucht achterna.

Nee, vader luisterde niet zoo gemakkelijk naar reeje. Lodewijk had het oogenblik uitgekozen, da zijn broers de deur uit waren en vader in zijnen zorg zijn pijp zat te rooken. Moeder zat onder de lamp aan de tafel en Lodewijk, om zijn eigen een houding te geven, liep heen en weer door den herd. Nou is het de vraag maar, wat voor vorm kies-de-ge voor zoo'n verpletterende mededeeling. Op zich zelf is zoo'n mededeeling eenvoudig genoeg, maar ja, ge hebt er rekening mee te houden als ge 'n vader hebt die wat achterlijk is. Daar zat vader, kalm, en rookte in zijn landelijke achterlijkheid, in zijn boerenflegma en daar liep me Lodewijk vervuld van een groot dinge, een felle nieuwigheid. Mijn God, hij is toch meerderjarig, 'n vrije, zelfstandige mensch, die zijn roeping moet volgen, die zijn toekomst bouwen moet mee zijn eigen handen, of liever gezegd mee zijn eigen hoofd,

ja, want hij is hoofdarbeider. Denkt er om, heeft meester Frunt eens gezegd, het hoofd staat hooger dan de handen, jonge man. Ach, de jonge man loopt heen en weer in den herd en zijn schoenen kraken bij elken tred.

- Wa loopte ge toch door den herd, zegt vader.

- Ja, zegt Lodewijk, ik ben niet zoo op mijn gemak, ik heb nieuws voor oe, vader, en ik weet niet, hoe ge 't op zalt vatten. Ik... wou weg, hier vandaan, ik ben ergens anders benoemd, ik heb een pràchtbetrekking gekregen.

Die dappere jonge vrije mensch. 't Is er uit, uit dat bonzende hart. 'n Pràchtbetrekking, ja, dat zee-t-ie, ja waarachtig.

- Wat zullen we nou hebben, zegt Johannes, en hij houdt zijn pijp in de hand.

- Vader, 't mòèt, voor m'n toekomst, m'n carrière. Ik heb trouwens mijn besluit genomen en laat me er niet meer van af brengen.

Diejen Lodewijk, als ie zijn eigen nou niet zoo zenuwachtig gemaakt had, dan had ie zijn eigen zeker ook niet zoo aangesteld en dan was ie zeker niet begonnen mee vechten en 'n grooten mond.

- Hoor de gij 'es, zegt Johannes, nou ge denkt oe vader en oe moeder niet meer noodig te hebben, nou kunnen oe vader en oe moeder voor jouw part naar de maan loopen. Snotneus da ge zijt, wilde ge wel oewen grooten mond eens houden!

Nou was er één woord in wat zijn vader gezegd had dat Lodewijk griede en opjoeg alsof ie mee een zweep om de ooren was geslagen. De tranen drongen naar zijn oogen.

- Ik zal laten zien, dat ik 'n snotneus ben, schreeuwde hij. Ik ga weg, ik ga weg, ik mòèt, mòèt, voor m'n zelfvorming, voor m'n zelfbehoud, ik zou hier stikken, ik ga, zeg ik, ik gà. Nog niet door alle menschen van de heele wereld laat ik me tegenhouden!

Lodewijk schreeuwde het uit. Hij kwam bij de tafel en sloeg mee de vuist op het tafelblad, dat zijn hand er af gloeide, dan vloekte-n-ie: verdomme, verdòmme! en mee het hoofd in de handen dook hij weg, om zijn tranen te verbergen.

Och, 't was meer zwakte dan kracht in dezen opstand en misschien begreep Johannes van Goch dat en op den stond zakte de drift die in hem begost te vlammen en te koken. Leen zag die kleine razernij van haren jongen aan en ze trok zijn partij.

- Waarom hebben we hem laten leeren als we hem zouden tegenhouden nou t-ie vooruit kan komme, zee Leen, ge moet naar reeje luisteren.

Johannes van Goch stond in den herd en hij begost zijn pijp, die uit was gegaan, leeg te peuteren, om ze opnieuw te stoppen.

- Wel ja, help oe jongens maar, als ze tegen vaders willen opstaan, zee Johannes van Goch.

Was hij geraakt in het verzekerde gelijk van zijn vaderlijk gezag? Diejen Johannes. Hij kwam weer bij den haard en sleepte zijn en stoel achteruit. Meteen daarop was het evekes stil.

- Hij stee ommers niet tegen zijn ouwers op, zee Leen.

Dan was het weer stil, een hinderlijke, drukkende stilte. De klok tikt.

- Ik zeg maar zoo, zee Johannes, da 'k plezier van mijn jongens heb.

Die Leen, ze was opgewassen tegen haren mensch en ze wist haar woord te doen.

- Keinder hee'men ook niet voor zijn plezier, zee Leen.

Lodewijk stond op van zijnen stoel. Hij veegde mee zijn hand door zijn oogen, hij viert van den spijker tegen de deur naar de goot zijnen hoed, hij zette zijnen hoed op en ging naar de voordeur.

- Ga de ge nog weg, vroeg moeder.

- Eventjes wat loopen, zee Lodewijk.

Zijn moeder zee niks meer en Lodewijk ging naar buiten. In de koelte van den donkeren avond, toen hij het hekje uitging, twijfelde hij een oogenblik aan zijn gelijk en aan zijn goed recht en hij gevoelde een schaamte over deze ruzie, die t-ie had moeten vermijden. Dan ondervroeg hij den hemel en hoorde 'nen hond blaffen en wier bedroefd om vader en om moeder. De avond was koel aan zijn wangen.

Och, hij was geen wereldhervormer, hij was zelfs geen hervormer in zijn eigen huis. Hij liep niet met een blik waar vuur in blonk en mee verwarde haren door de stormen om koelte en weerstand te vinden voor zijn brandend en jachtend brein. Hij schuierde voorzichtig zijn kleeren als hij uitging, en als 't slecht weer was en de wegen waren modderig, dan lette hij er angstvallig op niet in de plassen te trappen. Zoo was Lodewijk.

Nou zou hij de wereld intrekken en hier iets achterlaten, moeders en vaders, zijn jeugd en de schamelheid van moeders en vaders kleine huis. En nog iets. Nou was het de vraag nog, wat hem op het oogenblik sterker bond en bij zijn heengaan het meest met weemoed vervulde. Thuis was alles klein, dor en hij bevrijdde zich ervan en het deed zeer, da deed het, het scheurde. Aan een grachttoever, onder een maanhemel onder de aanschouwing van een ver en donker sparrenbosch da sliep en waakte, had hij de illusie achtervolgd, een vlucht bewegelijk en stil en zonder gerucht als die van twee vlinders, nou kan hij glimlachen en wegfladderen onder een blauwen hemel naar een nieuw land en naar andere bloemen. Nee, wat een gedachte, ha! ha! Liefde is een verdroomd uur in den maneschijn, het leven overdag vraagt arbeid en vooruitkomen, dat is ernstiger en meer.

Nou trok Lodewijk de wereld in, een kleine tocht binnen een wereldje dat klein

bleef. En op 'nen goejen dag nam Lodewijk zijn laatste maatregelen. Hij ging hier en daar afscheid nemen en ging ook een paar maal langs het huisje van den commies Huizinga op de markt. Daar bleef de deur toe, de kleine deur en achter de voor de helft neergelaten valgordijnen en de blauwe horretjes roerde en leefde niets. Ook ging Lodewijk afscheid nemen bij Pierre den zoon van meester Frunt. Goejedag. Je promotie doet mij plezier, zee meester Frunt, en meester Frunt die wist wat ontwikkeling was, die zee tegen Lodewijk: nou zie je, wat je aan ontwikkeling dankt. Die meester Frunt. Hij was wat klein, wat middelmatig van gestalte, hij had een langwerpig gezicht mee geteekende plooiën van de neusvleugels naar de mondhoeken en een spitsen kin en knikeroogen achter de glazen van zijn pincenez'tje. Ja, die meester was ontwikkeld en strooide zijn kennis rond mee kwistige hand. Hij leerde het geslacht van straks de sommen en de spelling en de namen van steden en van de rivieren mee hun zijrivieren en de jaartallen. Zoo bouwt hij uit aan de ontwikkeling, zoo ijvert en werkt hij voor de ontwikkeling. Als ge nog iets hoogers en voornamers weet voor de opvoering tot hooger van ons volk, dan wor je beleefd verzocht dat eens te vertellen aan den heer W.F. Frunt, onderwijzer, H.d.S. alhier. Die meester Frunt, recht boven zijn neus heeft hij twee

verticale fronsjes, teekenen van zijn ernst, teekenen van zijn positie van gearriveerd en bewust ontwikkeld man. Hij heeft een eigenaardige manier van zijn neus te snuiten. Hij rukt den tasneuzik uit zijn zak mee een energiek gebaar, slaat den witten doek mee een sierlijk zwaaitje tot een kleine en vluchtige wappering en stopt zijn neus in den doek en snuit en snuit, snuit afstand en eerbied om zich heen, snuit mee een krachtig geluid, een geluid dat zijn moment heeft in de eeuwigheid, zooals meester Frunt zijn plaats heeft in het heelal.

Lodewijk luistert naar hem, naar zijn oud-leermeester, die altijd veel in den veelbelovenden jongen heeft gezien, dan drukt hij geroerd de hand van Pierre en de hand van meester Frunt zelf. Goejedag. Hij gaat weer over het marktpleintje langs het kleine huis van den commies Huizinga. De deur is er groen en de zon heeft deze groene verf geblakerd en de horretjes zijn er blauw. Nou kan Lodewijk naar binnen gaan en zijnen hoed afvatten en zeggen: pardon, is Lammeke thuis? Dat is geen heldendaad. Maar toch, hij doet het niet, hij durft het niet. Het is zoo dwaas op deze wijze te verraden wat hun lief geheim is. Lodewijk kijkt naar de groene deur en naar de horretjes, aan geen venster wordt hij door een witte meisjeshand vaarwel gewuifd. Hij gaat heen, hij heeft een regenjas over den arm. Achterna kwam hij

thuis. Daar nam hij zijn boeltje, verpakt in een paar groote doozen, zijn boeltje, wat kleeren, wat boeken, toen zee hij zijn vader en zijn moeder goejedag, terwijl Bertus, die 'nen verlofdag genomen heeft, staat te wachten om hem naar 't dorp, naar den trein te brengen. Ja, Lodewijk zee zijn vader en zijn moeder goejedag en zag hen staan in den herd, wachtend op zijn gaan, gereed en voorbereid op dit afscheid, toen, zoo groot als hij was, schoot zijn keel vol bij dit heengaan uit dee kleine schamele huis, waar heel zijn jeugd lag, waar heel zijn leven in lag. Het was smartelijk om vader en moeder daar te zien staan, op dit oogenblik zonder eenig verzet. Hij drukte vader en moeder zwijgend de hand, hij kost niks zeggen, moeder keerde 't gezicht af, want ze kost 't niet houden, d'r lijf trilde er af, en vader, na den handdruk, draaide zijn eigen om en ging den stal in voor zijn werk.

Toen gingen ze de deur uit, Lodewijk en Bertus, door het tuintje, en ze droegen elk een kartonnen doos en Lodewijk had zijnen regenjas over den arm en een wandelstok in de eene hand. Zoo liepen ze over vaders grond, het hek uit, da scheeve hekje en kwamen op den landweg. Een paar maal nog keek Lodewijk om. Dan zag hij in de open deur zijn moeder, die bij zijn omkijken wuifde. Goejedag. Goejedag. Maar Lodewijk mee diejen jas op zijnen arm kon bekant niet

terug wuiven. Eenen keer zette hij zijn doos neer en wuifde mee de vrije hand. Goejedag. Dan draaide hij zijn eigen om en pakte zijn doos en liep op een drafje om Bertus in te halen. Die kartonnen dozen hinderden Lodewijk geweldig, maar hij had, helaas, geen geld genoeg gehad om een reiskoffertje te koopen. In Godsnaam dan die kartonnen dozen maar, mee een touw erom en daarin een handsvat, maar ze geneerden hem gruwelijk. Het was een nederige uittocht. De twee broers zeejen niet veel onderweg, nee, ze hadden weinig aanspraak aan mekaar, ze waren zoo grif verschillend, die twee. Daar toe kwam nog, dat nou Lodewijk z'n keel als dicht geklemd zat en dat zijn ziel bedrukt was, een zwaren druk waaronder hij gebogen ging. Daarom waren het dingen van niks, die ze aan mekaar zeejen. Ze hoorden een vogel en Lodewijk kreeg 't gedacht erop, te raden wat het voor een vogel was, maar eigenlijk was hij er mee zijn gedachten nauwelijks bij. Het was de aarde niet, die hem nou bedroefd en onrustig maakte, nee, de lente mee al haar onrust was al lang achter den rug. Ze kwamen voorbij den Leeuwerik, waar oude beuken al hun eerste rooje en paarse en gloeiende tinten kregen. Ze kwamen eindelijk langs de spoorlijn en zagen bij een overweg een wachthuisje. Bertus vertelde van kwajongensstreken, die hij met Friedus had uitgehaald in den tijd, dat Lo-

dewijk op het seminarie was. Kijk, daar hadde ge den Poel, daar zwommen eenden en daar was Bertus nog eens eenen keer ingevallen en toen was hij druipnat thuisgekomen en had van vader op zijn duvel gekregen, en daar hadde ge de boerderij van Sleggerse, mee 't weiland langs den weg, daar hadden Friedus en Bertus nog wel eens een koe gemolken en de melk uit een zelfgemaakt papieren puntzakje uit de getrokken strekels opgevangen, om hun dorst te lesschen. Toen kwamen er nog andere herinneringen uit den tijd, dat ze alle drie, Lodewijk, Friedus en Bertus, nog naar school gingen en na schooltijd hun kattedwaad uithaalden, den eenigen tijd, die hen drieën verbonden had. Zoo waren het dingen van niks die ze aan mekaar zeejen voor het groote afscheid, maar 't leidde af en Lodewijk voelde den druk op zijn ziel zachten verminderen.

Toen, ineens, bleef Lodewijk staan.

- Verdomd, zee Lodewijk.

- Hedde ge wat vergeten? vraagt Bertus.

- Ja!

Ja, Lodewijk had wat vergeten: Lammeke! Diejen Lodewijk!

- Ken je Lammeke, het aangenomen kind van Huizinga den commies?

Jawel, Bertus kende haar, jawel, Bertus lachte. Ze hadden Bertus wel eens verteld, dat Lodewijk en Lammeke nog al eens samen waren.

- Kijk 'es, zegt Lodewijk, ik heb met dat kind, nou ja, we wandelden wel eens samen. 't Is niets, 't heeft niets te beteekenen, maar ik mag niet harteloos zijn. Ik heb geen afscheid genomen, zie je.

- Laat ons doorlopen, anders missen we den trein nog, zegt Bertus.

- Ja, zegt Lodewijk, en ze loopen door. Na een stilte begint Lodewijk weer te praten.

- Weet je wat, zegt hij, aan 't station schrijf ik even een briefje. Wil je 't haar geven?

- Ja, zegt Bertus.

- Beloof het me, als een man, zegt Lodewijk.

Wat bezielt hem? Is hij in de war door het afscheid van zijn ouders en van zijn huis of heeft hij geen vrede, vooraleer hij de zekerheid van een heilige belofte heeft? Bertus voelt die dingen zoo niet. Bertus lacht flauwtjes.

- Wel natuurlijk, zegt Bertus, zal ik het haar geven.

In het stationnetje, in de wachtkamer, schrijft Lodewijk zijn briefje. Hij doet onnoodig gewichtig. Hij heeft een kartonnen doos op zijn knie en daar heeft hij zijn papiertje op, hij denkt even na, mee gefronst voorhoofd. Hij kan nou niet zoo intiem zijn, als hij eigen-

lijk zou willen. Hij zal het briefje in een envelop sluiten en Bertus zal het niet lezen, maar hij moet er toch rekening mee houden, dat 't ook door andere oogen dan die van Lammeke kan worden gelezen. Over de post schrijven durft hij niet, hij is bang, dat zijn briefje dan wordt onderschept. Dan schrijft hij, een paar woorden, een afscheid, een tot wederzien, een zoen, uw Lodewijk. Achterna maakt hij zijn doos open, zoekt en haalt er een envelop uit. Hij doet het briefje in de envelop, maakt de gom nat mee zijn tong en plekt de envelop dicht. Dan schrijft hij het adres. Aan Lammeke Huizinga. In handen. Alhier.

- Asteblijf!

Bertus neemt het briefje en steekt het onverschillig in zijnen binnenzak. Lodewijk drukt hem nog eens op het hart, er goed voor te zorgen, het niet te vergeten en het haar zèlf in handen te geven.

Dan gaan ze buiten en wachten daar op het perronnetje. Toen kwam de trein. Allo! De beide broers gedroegen zich als mannen. Ze drukten mekaar de hand, zooals ze het hier al eerder gedaan hadden, als Lodewijk na de vacanties weer naar 't seminarie vertrok. Allo, goejedag. Houd oe goed. En Lodewijk stapte in, mee zijn kartonnen doozen en de trein nam hem mee.

De trein heeft hem meegenomen, hij is weg. Hij heeft een ledige plaats achtergelaten. O, hij was vervelend in huis, mee zijn eigenwijsheid, mee zijn zenuwachtige ontvankelijkheid voor steggelen, mee zijn grutsch praten, mee al zijn ergernissen, maar 't is heelemaal geen gevoel van opluchting, wat Johannes van Goch gewaar wordt na het heengaan van den jongen. Er is een ledige plaats. 's Avonds komme alleen Friedus en Bertus thuis. 's Morgens gaan alleen Friedus en Bertus weg. Moeder maakt maar voor tweeje meer de boterammen klaar om mee te nemen, 's morgens. 's Avonds zet ze een bord minder verrig. Moeder voelt die dingen. Er is eenen kaart van Lodewijk gekomme. Ik ben voorspoedig aangekomen. Hartelijke groeten. Uw zoon Lodewijk.

De herfst is in het land. Johannes van Goch heeft wat de vernieling hem nog gelaten heeft van zijnen oogst naar binnen gehaald. De ziekte was in 't koren gekomme van 't natte weer. De erpels waren klein en de meesten waren verrot. Hij kost ze 't meest wegvoeieren aan de verkens. De verkens staan zich vet te vreten. Mee Kerstmis slachten ze er een.

D'r is een woningbouwvereniging opgericht, mee den naam De Goede Woning. Ze heeft in de buurt grond gekocht en gaat bouwen. Meester Frunt is de secretaris der vereniging. Op de oprichtingsvergadering heeft hij een redevoering gehouden over de goede woning als kardinale faktor in de beschaving en ontwikkeling van het volk. Er zijn nou verschillige huizen op de lijst gezet om onbewoonbaar te worre verklaard. Het huiske waar Frieduske Neervens mee zijn vrouw en zijn acht kinderen in zit te wonen, da wordt onbewoonbaar verklaard. Het huiske van Doreke Pot ook en het huisje van Peer Verleysdonk. 't Heeft den tijd. In 't voorjaar beginnen ze pas te bouwen aan de nieuwe huizen. Zijn de huizen, die hier staan zoo versleten? Ze staan wat scheef, ze zijn wat laag, dat is zeker waar. Hun laag dak verbindt deze woningen mee onzen grond. Het rieten dak reikt zóó laag, dat het tot aan de schouwers komt. De woningbouwvereniging wil zeker volstrekte reden hebben om te gaan bouwen, daarom heeft ze er werk van gemaakt, die kleine lage huisjes op hoog bevel te laten afbreken.

Op 'nen goejen dag, tegen den avond komt Cis den Booj door het hek van 't huis van Johannes van Goch. Cis den Booj loopt het

pad recht naar de deur op en komt op de deur toe. Cis den Booj zal 'nen brief hebben van Lodewijk. Neen, den Booj heeft geenen brief, den Booj heeft wat anders, hij heeft 'nen telegram.

- 'Nen telegram voor mij? zegt Johannes van Goch.

- 'Nen telegram voor òù, zegt Cis den Booj.

Johannes van Goch verschiet. 'Nen telegram is een ongelukstijding. Ook dezen telegram is een ongelukstijding. Er is iets mee Bertus. Hij heeft een ongeluk gehad. Hij heeft zijn been gebroken. Hij is in de ziekenverpleging. Maar er is geen levensgevaar. Johannes van Goch spelt de woorden mee een stem die bij ieder woord verandert. Den telegram is van het kantoor van de fabriek waar Bertus werkt.

Groote God, Leen, als ze Johannes den telegram hoort voorlezen schreeuwt het uit, een lange schreikreet als van een kind dat geslagen wordt. Johannes van Goch staat te kijken op den telegram. Johannes is wit geworre van 't verschieten. Leen valt op 'nen stoel voor de tafel en ligt te schruwen.

Cis den Booj staat nog in den herd. Hij ziet dat allemaal aan en schaft raad.

- Go naar de stad, ge kant nog mee den trein en ge kant nog terug mee den lesten trein naar hier.

En na dien verstandigen raad troost hij Leen.

- Kom, zegt hij, er is geen levensgevaar. Een beenbreuk is te genezen. 't Ha erger kunnen zijn.

't Is simpel, maar 't is goed bedoeld en 't is ontegenzeggelijk waar en wijs. Maar Cis den Booj heeft er gemakkelijk een deugd van te maken, 't is zijnen jongen niet. En Leen d'ren jongen is 't wèl. Leen ziet in 't gedacht den jongen, gewond en mee pijn, dee, da hem is aangedaan, buiten haar bereik, haar bereik van moeder, haren jongen, haren groot geworre jongen die haar klein kind is geweest en da ze dee niet heeft kanne verhelpen en dat ie ginds nou ligt, gewond, mee een kapot been, mee zijn pijn. 't Is een bezoeking aan haar, aan haar hart en ziel en lijf. Zoo zijn de moeders, sakkerdie.

Alla, Cis den Booj, den ongeluksbode, mee de koperen plaat van de posterijen op zijnen jas, wenscht het beste en Gods zegen en gaat heen. Ja, er zijn huizen waar hij brieven brengt mee gelukkige tijding en er zijn huizen waar hij berichten brengt mee slechte tijding. Da is de veelzijdigheid en de zin van zijn simpel en klein en ambtelijk beroep. Hij gaat heen. De plaat van de posterijen blinkt op zijnen jas, blinkt schoon. Da zal waar zijn. Cis den Booj poetst ze eiges en dikwijls. Het beste er mee en goejen afloop. Goejedag. 't Ha erger kunnen zijn. Da had het.

Maar Johannes van Goch had den raad van Cis den Booj opgevolgd. Voor zijn vrouw en voor zijn eigen. Hij heeft zijn Zondagsche jas en boks aangetrokken en hij is naar den trein gegaan en naar de stad vertrokken. Leen, alleen, loopt te schruwen en d'r neus te snuiten in den herd. De muren zijn wit en van onderen zwart geteerd. De zulder is laag en 't schemerdonkert. Leen is vervuld van onrust en ongedurigheid in dee wachten op de terugkomst van Johannes. Ze gaat zitten en staat op en zucht en slaakt klachtkreten, die ze niet bedwingen kan. Onderwijl zorgt ze voor 't eten van Friedus. Achterna komt Friedus thuis. Ze hadden hem in de stad laten weten, dat zijn broer een ongeluk had gehad en Friedus is naar de ziekenverpleging geweest. Meteen als Friedus binnen is, raadt hij dat zijn moeder het weet. Hij doet het verhaal, hoe hij de tijding kreeg en hoe hij naar de ziekenverpleging ging en hoe Bertus daar lag en hoe het ongeluk in zijn werk was gegaan. Friedus is wat opgewonden door de gebeurtenis en Leen heeft haar bezigheid mee 't eten onderbroken en luistert mee open mond. Bertus was door 'nen drijfriem gegrepen, een eind mee omhoog gesleurd, tegen een muur gegooid en gevallen, mee een paar kneuzingen en een beenbreuk. Maar hij lag er goed en schoon in 't ziekenhuis. Ge kunt niet gelooven hoe schoon het daar is, zegt Friedus, zoo'n schoone groote kamer

en zoo'n schoone bedden. Daar lagen meer menschen. 'n Paar dagen, dan zou Bertus naar huis kanne komme, zee de zuster.

Die Leen, in al d'r angst wordt zij blij da Bertus ginds zoo schoon ligt, midden in 'r angst 'n kort gevoel van geruststellende vreugde. Ze geeft Friedus zijn gebakken erpels en snijdt hem een groot stuk spek, ze is blij en jaloersch da Friedus in 't ziekenhuis geweest is. Dan is 't evekes stil in den herd. Friedus eet mee grooten honger. De klok tikt. Buiten rumoert zachtjes de wind. Achterna maakt Leen de lamp aan en mee 't schruwen nog in 'r gezicht zegt ze, da de jongens ook zoo onvoorzichtig zijn en waarom da ze ook naar de stad gegaan zijn inplaats van hier te werken, waar zoo'n ongelukken niet dreigen. D'r eigen woorden doen haar 't kwaad gevoelen dat haar aangedaan is, en de zwaarte van 't verdriet. Dan schruwt ze evekes kalm en stil en klaagt erover, da Lodewijk weg is en da Bertus nou dee ongeluk heeft. Jongen, Friedus, bende gij toch voorzichtig.

- Nou zegde ge, dat we hier hadden moeten blijven, maar wat hadden we hier moeten aanvangen? vraagt Friedus.

Dan kijkt hij mee een gezicht dat vraagt om nog wat erpels. Moeder geeft ze hem en zegt haar antwoord op de klemmende vraag die Friedus deed.

- Wat vangen honderden aan, die hier blijven? zegt Leen.

En ze noemt jongens van den leeftijd van Friedus en Bertus, die hier gebleven zijn, die naar de peel gaan, die bij 'nen boer zijn gaan dienen. Leen praat mee moederlijke bezorgdheid en ze snijdt Friedus nog 'n stuk spek. Ze wil hem zeker laten zien, hoe goed ze 't meent en ze vergeet de zorg voor den een niet in de zorg om den ander.

Friedus zegt, dat hij geen zin heeft om naar de peel te gaan of bij 'nen boer te dienen. Friedus noemt namen van jongens van zijn leeftijd die naar de stad zijn getrokken en stelt die tegenover de jonge mannen, die moeder opnoemde.

Zoo praten ze, over en 't weer wa woorden mee stiltens ertusschen. Maar Leen heeft het niks op de fabriek, die geheimzinnige fabriek, waarvan ze niks weet dan dat 't een groot gebouw is mee machines en draaiende wielen en veel menschen erin, en gevaar om te loopen en staan.

Nadien, laat in den avond komt Johannes van Goch thuis. Hij heeft de geruststellende tijding, dat Bertus goed is ondergebracht, dat het been gezet is en dat hij met een paar dagen thuis zal zijn. 't Zal nogal meevallen, zegt Johannes van Goch. Dat zegt hij zeker maar, om Leen zijn vrouw te kalmeeren. Hij kijkt ernstig, die Johannes van Goch, hij raakt ook geen eten meer aan vanavond, en zit, de ellebogen op tafel, strak te kijken.

Mee een paar dagen was Bertus weer thuis. Hij wier mee den auto van den geneeskundigen dienst uit de stad naar huis gebracht, en eenige jongens, spelend in d'akker, kwamen vol verrukking kijken naar het bijzondere geval, hoe Bertus uit den schoonen automobiel, steunend op den schouder van zijnen vader en op 'nen stok den hof door naar binnen strompelde. Dit was aan het uur van den dag, dat het licht wegstierf uit den hemel en binnen zag Bertus zijn moeder staan in den vroegen donkere.

Nou zou het aandoenlijk geweest zijn als Bertus gelijk een vleugellam kieken zijn eigen onder moeders beschermende vleugels had laten opnemen. Maar Bertus was zeker te zeer man geworden en leende zijn eigen niet voor verteederingsen. Hij was een bietje norsch in zijn spaarzame woorden. Hij lag op een paar stoelen mee kussens, onder 't raam en kon naar buiten kijken. Hij hield zijn eigen goed, hij klaagde niet en gong niet te keer. Welnee. Zijn moeder moest alleen niet te bezorgd voor hem zijn, daar kon ie niet goed tegen. Waar is mijn pijp, vroeg Bertus, en moeder gaf hem zijn pijp en daar lag me Bertus een pijp te rooken, hij dampte dat het 'nen aard had, ja, maar soms dee hem zijn been toch mardiesch zeer, dan trok hij leelijke gezichten en dan kwam zijn moeder, bezorgd, bij hem. 't Is niks, zee Bertus, 't is weer over. Och, die Leen. Op 'nen goeien keer, zee ze,

waar-de-ge maar nie naar 't fabriek gegaan, dan hadde ge nou geen gebroken been.

Nee, wat is dat nou voor onzin. Gebeuren er geen honderden ja duizenden ongelukken buiten de fabriek? Da is nou eenmaal het gevaar van 't leven, het ongeluk, het omvallen van de dingen, de dood die het leven beloert, de dood die in 't leven huist. Daar hadde ge nou de zoon van van der Schanse. 't Mag merkwaardig heeten, maar denzelfden dag dat Bertus zijn ongeluk gekregen had, was de zoon van van der Schanse, toen ie mee kar en perd van zijn vader voer en toen 't perd in 't dorp voor een verwaaiend stuk papier opeens op hol sloeg, van de kar gevallen en hij wier mee een hersenschudding opgenomen en moest vervoerd worre naar de stad, naar 't ziekenhuis. Ze zeggen, dat het slecht met hem gaat. Ja, die zoon van van der Schanse, die was dan niet naar de stad getrokken en hier gebleven, hij werkte op de boerderij van zijn vader, viel van zijn kar en kreeg een hersenschudding. Dan is Bertus er mee zijn gebroken poot in elk geval nog beter aan toe. Zijnen gebroken poot, ja, dat zijn de eigenste woorden van Bertus zelf. Mijn poot is gebroken, zegt hij. Hij is niet ziek van harte, nee, in zijn twee, drie kussens ligt hij mee 't één been gestrekt heelemaal in 't verband een pijp te rooken. Op 'nen goejen dag viel hem wat in. Hij vroeg zijn moeder hem zijnen 's werrenschen jas evekes aan

te geven, ja, want hij lag meest in zijn hemdsmouwen, en toen voelde hij in de zakken. Daar kwam van alles uit, spijkers, een stukske ijzeren draad, een tobaksdoos, zijnen treinkaart en een briefje, een goor geworren envelop. Aan Lammeke Huizinga, In handen Alhier. Sakkerdie, da was ie grif vergeten. Maar hij had natuurlijk ook geen gelegenheid gehad, da briefke af te geven. Da moest 'n bietje stillekes gebeuren. Maar hij zou het nog doen, als ie weer lopen kost.

Den dokter is hier geweest, om naar 't been te komme kijken, den dokter, diejen uitbundigen Mijndersma, 'nen mensch mee vaart en mee ontploffingen, die zijn patienten, als hij ziet dat ze 't niet meer halen zallen, in d'r gezicht zegt: je gaat kapot. Ja, da zee-t-ie en toen ze er over geklaagd hadden bij den pastoor en den pastoor Mijndersma es 'nen keer tegen kwamp, toen zee de pastoor tegen hem:

- Je patienten schijnen er aanstoot aan te nemen, dat je tegen ze zegt, dat ze kapot gaan.

- U gaat ook kapot, mijnheer pastoor, zee Mijndersma.

- U ook, zee de pastoor.

- Precies, zee Mijndersma, we zijn allen sterfelijk.

Die wijsgeerige dokter, hij dacht heelemaal

nog niet na over zijn eigen dood. Integendeel, hij had zijn ambities en zijn werkijver, hij was een echte man van de daad, man van aktie, van vaart, ja, waarachtig dat alles had hij en was hij mee een vergeeflijke zucht 'n bietje apart te zijn. Den dokter kwamp, hij vervulde den lagen herd mee zijn gestalte en mee zijn stem en mee al zijn beweging en keek naar den gebroken poot.

- Rusthouden, zegt Mijndersma. Nee, zegt ook Mijndersma, de jongen van van der Schanse is er erger aan toe, ik vrees dat die wel kapot zal gaan, zegt Mijndersma. Dan is een kapotte poot toch nog heel wat beter dan dat je heelemaal kapot bent. Goejedag.

Dat was alles juist en misschien zelfs wijs, maar, wat Leen aanbetrof, de jongen van van der Schanse, da was de jongen van van der Schánse, en Bertus da was háár jongen, da was het verschil.

Diejen Mijndersma, hij was 'n mensch mee vaart en mee beweging, en 't was hem te vergeven dat ie tegen de menschen zee: je gaat kapot. Ze gingen er niet zoo direct kapot aan, hij beschikte niet over dood en leven, al was dan 't manneke van Mijntje de Wit in den Kulert op zijn woord gestorven.

Hij kwam hier, diejen dokter, toen den ouden dokter Boerenbach gestorven was.

Dokter Boerenbach da was 'ne mensch van den ouden stempel. Die gong in gekleede jas naar zijn patienten en die reed in een rijtuig. Tegen de vrouwlie zee-t-ie: moeder, en tegen de durskes zee-t-ie: kind. Ik zal je wat poedertjes geven, zee-t-ie, dan wor je beter. Maar toen ie zelf ziek wier op zijnen ouden dag, toen liet-ie zijn vrouw poedertjes klaar maken, hij slikte ze en ging dood. 't Was een deftige en schoone begrafenis en 'n hortje naderhand kwam Mijndersma. Hij huurde een huis in 't dorp tegenover den kruidenierswinkel van Woutertje Stroop. Hij zette zijn spreekuren op 'n plaat neven zijn deur en ging zitten wachten op zijnen eersten patient. Wie da was, zijnen eersten patient? Da was Eimertje Schoonemans. 't Wier verteld, hoe dat gegaan was. Eimertje kwam daar aangekrast, hij belde aan en wier binnengelaten in de wachtkamer en toen er 'n belleke gong, toen kraste Eimertje de snijkamer in.

- Wat mankeer je, zee Mijndersma.
- Da kom ik òù vragen, zee Eimertje.
- Klee je uit, zee Mijndersma.
- Da zal 'k doen, zee Eimertje.

En Eimertje keek op den krullebol van den dokter. Mijndersma had rood haar, het rood van dakpannen, en hij had prachtige krullen. En Eimertje trok zijn jasje uit en zijn vestje en zijn klompen en zijn broek, hij dee zijn sokken uit, zijn onderbroek, zijn boezeroentje, zijnen borstrok, zijn flanelletje

en zijnen breukband en daar stond ie, naakt als de versch geschapen Adam, da manneke mee zijn bloot hangbuikje en zijn kromgetrokken zwartbehaarde beentjes.

- Je bent geen Adonis, zee Mijndersma.
- Wa is da voor iemes? vroeg Eimertje.
- Een schoone jongeling, zee Mijndersma.
- Dan lijkt gij er ook niet veel op, zee Eimertje.

Och, diejen Mijndersma, hij had een paar van die gummi-slangen in zijn ooren gestoken en hij hield de andere uiteinden daarvan alle kanten op Eimertje zijn lijf. Eimertje moest diep zuchten en binnen in 't manneke piepte en kraste het. Mijndersma stelde zijn diagnose vast.

- Je gaat kapot, zee Mijndersma
- Gij ook, als 't oewen tijd is, zee Eimertje.
- Klee je an! zee Mijndersma.
- Da zal 'k doen, zee Eimertje.

En Eimertje kleeedde zijn eigen aan. Mijndersma maakte hem zijn receptje klaar in de apotheek, en 't manneke, aangekleed en mee zijn petje en zijn stokske, viert zijn drankje aan en kraste weg.

- Bonjour, zee Mijndersma.
- Goejendag mijnheer den dochter, zee Eimertje.

Da dat Eimertje Schoonemans nog zoo opgewassen was geweest tegen diejen dokter Mijndersma! Da was natuurlijk alleen maar omdat Mijndersma in 't begin wat vreemd stond tegenover ons menschen hier. Later wier 't wel beter. Hij kreeg veel patienten en had het druk en hij onderzocht hun urine.

- Heb je je urine meegebracht? zee Mijndersma.
- Urine?
- Je water!
- Da nou zoo krek nie!

Nee, ze hadden er niet altijd om gedacht. En dan moesten ze wateren bij den dokter in de kamer, in een glazen kan. Sakkerdie. Totdat 't Mijndersma begon te vervelen. En hij stuurde ze weg mee de boodschap, dat ze terug konden komen als ze hun water hadden. Dan gongen ze tegenover bij Woutertje Stroop en Woutertje sloeg fleschkes in die-t-ie verkocht mee een kleine winst. Och, maar Woutertje zijn winkeltje kreeg er 'nen leelijken bijnaam door. Bij Woutertje in 't piswinkelke, zeeje de menschen.

Maar hoe zat da nou mee 't manneke van Mijntje de Wit in den Kulert? Ja da was ziek geworre, da lag in zijn bed te vergaan en te bibberen van de koortsen. Mijntje had toen 'nen schoonen scholk voorgedaan en

'nen neuzik omgeslagen en gong naar den dokter. Mijndersma kwam binnen 't uur aanstuiven op zijnen motor, hij kwam in 't lage huisje, maar hij vond geen patient. Nee, want het manneke van Mijntje was er uitgekropen, uit klaarlouteren angst voor den dokter en hij was in 't schuurke gaan liggen, in 't stroo. Daar was het, dat Mijndersma hem vond. Mijndersma viert het ventje in zijnen kraag, droeg het naar binnen en begost hem eigenhandig uit te kleeden. Da manneke van Mijntje de Wit, hij bibberde van angst en van de koortsen, maar hij liet zijn eigen in bed stoppen.

- Je hebt om en bij de vijftig graden koorts, zee Mijndersma en als je niet in je bed blijft ga je kapot. En tegen Mijntje zee-t-ie da ze pillen en drankjes kon komen halen. Zorg, dat ie er in blijft. Goejendag.

Mijntje waakte ervoor, da haren mensch in bed bleef, maar hij bromde, da de meeste menschen op bed stierven. En toen Mijntje den eigensten middag de pillen en drankjes gong halen, toen kroop het manneke van Mijntje zijn bed weer uit naar 't schuurke en daar gong ie in zijn eentje stilletjes liggen sterven. Toen Mijntje thuis kwam was haren mensch dood. En drie dagen later was hij al begraven. Mijntje was de weduwe en toen ze de rekening bij den dokter kwam betalen, toen zee den dokter: ik had hem immers gewaarschuwd? Dat had-ie, da was waar.

Maar wa Bertus van Goch betreft, 't loopt mis mee zijn been. Was de ziekte in het been gekomme of was zijn been van begin af aan niet goed gezet geweest? Hoe dit zij, 't liep mis, Mijndersma constateerde het en Mijndersma zee, dat hij niet verantwoord was als Bertus niet opnieuw naar de stad ging, naar de ziekenverpleging voor een chirurgische behandeling. O, 't was een gesukkel en mee da al een kostbare geschiedenis. Mijndersma had tegenwoordig ook 'nen auto, die had hij op de zieken boeren al gauw schoon verdiend, zee t-ie, en nou kwam hij mee zijnen auto en reed in eigen persoon Bertus naar de stad. Zoo'n dingen, die maakten hem toch gezien.

Mee een paar dagen was Bertus weer terug en Mijndersma had hem weer gehaald, en wat de kosten betreft, de kosten van 't ziekenhuis, daar kan ik natuurlijk niks aan doen, zee Mijndersma, maar wat zijn eigen rekening betreft moest Leen zich maar niet bezorgd maken. Zóó was Mijndersma. Die 't betalen kost, die liet ie betalen, maar die er wat hard voorzat, die vond nog allicht genade bij hem. Och, later hoorde hij vertellen, dat Johannes van Goch grond had en van zijnen overvloed zelfs had verkocht en toen hij weer eens bij Bertus was komme kijken, toen vroeg hij aan Leen:

- Tusschen haakjes, is het juist, dat je man nogal grond bezit?

- Een paar bundertjes, zee Leen, en van 't jaar is onze heele oogst vernield en mislukt.
- Nee, maar je man heeft nogal goed grond kunnen verkoopen.
- Wa ge goed noemt, mijnheer den dochter, zee Leen.
- Ja, ja, zee Mijndersma, en je woont in een eigen huis, dat vrij van hypotheek is. Hij was blijkbaar goed ingelicht. Leen voelde goed genoeg waar 't heen moest.
- We hebben genoeg zorgen, mijnheer den dochter, zee Leen.
- Ja, die heb ik ook, zee Mijndersma. Goejedag.

Dagen lang liep Leen te tobben over wat den dokter gezegd had. Mee dat al kreeg ze een rekening waar ze niet af verschoot. Hij had het nogal redelijk mee d'r gemaakt en zijnen auto had hij niet in rekening gebracht. Maar 't ziekenhuis in de stad, da was erger, da kostte meer, het verblijf, het zetten van het been, de tweede behandeling, het vervoer den eersten keer mee den auto van den geneeskundigen dienst. Als Leen ging rekenen, dan kost ze alles wat Bertus uit de stad als schoon geld had mee gebracht nou aan den dokter en aan 't ziekenhuis af geven. En nou was 't nog mis geloopt mee die gebroken poot, hij stond wat scheef, hij was wat korter

geworre dan de andere en zoo liep Bertus mank. Da had de fabriek gedaan, kunde ge zeggen. Maar de zoon van van der Schanse, die van de kar van zijn vader was gevallen, die zoon van van der Schanse was aan zijn hersenschudding gestorven. Wat later kwam er een kleine verlichting voor Leen. Na veel brieven en gewichtige stukken bleek Bertus uit de ongevallen wet te trekken. En op 'n goejen dag, 'nen Zondag, toen Bertus uit de achturen mis kwam, toen liep ie evekes te wachten op Lammeke, de aangenomen dochter van Tijmen Huizinga den commies. Toen ie Lammeke zag, toen liep ie er heen, mee zijnen manken poot. 'k Heb een briefke voor oe, zee hij, en hij gaf haar een goor geworden envelop in handen. Lammeke dankte, ze kreeg 'n kleur en stond mee 't briefke in de hand hem na te kijken toen hij weg ging mee zijn trekkenden manken poot. Bertus keek nog 'ne keer om en zag haar staan. Hij zag hoe Lammeke aandachtig naar hem keek. Het trof hem in zijn wezen en hij wier er verlegen af. Toen hij weer verder ging liep hij misschien wat manker dan strikt noodzakelijk was. Boerenvrouwen mee de waaierende linten van haar poffers liepen hem voorbij, uit de kerk naar huis, en mansmensen in hun Zondagsche klompen en mee een vorsche pijp toebak gingen de cafes in, in de dorpsstraat, bij Hendriene in 't Hert en bij Jan het Man in den Vergulden Appel.

De hemel was blauw en de boomen worre kaal. De blaren mee dorre ritselingen waaien over den grond.

Bertus loopt mank. Hij is niet meer teruggegaan naar de fabriek, diejen invalieden jongen man, nee, hij is thuis gebleven. In den winter zat ie dagen lang bij 't vuur en toen de winter traag voorbijgetrokken was, erna, in 't voorjaar, nou zet Bertus mee de erpels en loopt mee zijnen manken poot van kuiltje toe kuiltje, dat hij steekt mee zijn stokske, en mee zijnen manken poot loopt hij het touw te verzetten waarlangs hij zijn kuiltjes steekt. Maar mee zulke bezigheden zijn zijn dagen niet gevuld en 't gebeurt bij regen en slecht weer, dat hij uren in huis zit, gedwongen werkeloos, verontschuldigd in zijn luiheid door zijnen manken poot. Kijk, da was nou weer heel verkeerd van Bertus, hij ging van diejen manken poot een soort martelaarschap maken. Als zijn vader hem 't een of ander zee te doen, dan kost Bertus vragen:

- Ik, mee mijnen manken poot? en hij vroeg het, als was hij schromelijk verongelijkt.

Dan zee zijn vader niks, maar Johannes gong de deur uit en dee zelf het werk.

Bertus vestigde graag de aandacht op zijnen manken poot, men moest vooral meelij mee hem hebben en men moest hem wat ont-

zien. Hij was niet ziek van harte, nee hij at gezond, stevig at hij, en hij rookte heel den dag zijn pijp, maar hij had zijnen manken poot, hij was invaliede voor 't leven, dat was hij.

De tijd schrijdt voort, de klok tikt, we trekken op gezette tijden de gewichtsteen op. Er komme veranderingen in den tijd. Er zijn in de buurt opmetingen gedaan voor de graafwerken voor den bouw der nieuwe huizen van de woningbouwvereniging De Goede Woning. En Johannes van Goch komt op 'nen goejen keer thuis mee de mededeeling, dat een garenfabrikant uit de stad in de buurt van de molen van Jan Holten, daar waar Nolleke den Snijer woont en oud zit te worre, grond gekocht heeft, om hier een haspelarij te bouwen, voor de durskes die nou naar de stad moeten. Maar daar komme geruchten van een nieuwen grooten tijd, wie weet, een omwenteling, een verandering van 't uitzicht der aarde en van 't leven! Een groote maatschappij moet van de gemeente peel en heidegronden gekocht hebben, honderden bunders, voor groote ontginningen. Ook komen er zonen van rijke boeren uit Friesland hier. Die willen trouwen en voor zijn eigen gaan boeren, maar ze hebben geen grond meer in hun eigen land, geen grond genog en nou zalle ze hier komme mee hun geld, hun kennis en hun

machines, stoomploegen en maaimachines. Er valt nog wel niks te maaïen, maar dat komt wel. Die tovenaars verstaan de kunst in één jaar van heidegrond korenland te maken. Ze stoppen den grond vol kunstmest dat ie er wit af ziet, da's boter voor den grond, en 't koren schiet er in vast en siddert er uit op, ge ziet 't groeien mee den dag naar den hemel. Daar zijn waarachtig ingenieurs onder die menschen, menschen die letters hebben gegeten en als ze een schup aard in de hand hebbe precies kanne zeggen, wat ze hebben aan elk korreltje ervan! Er zullen model-boerderijen gebouwd worre en de stoomploegen zullen den grond openscheuren. Er zijn al van die vreemde mieters gezien, heeren mee gele regenjassen en bruine beenkappen. Die kwamen zeker monsters van den grond halen. Januske van Leunen, 'n kuttelboerke die zijnen grond bij de aangekochte terreinen had liggen, moet zijnen grond ook verkocht hebben. Hij scheidt er af mee boeren, zijn jongens trekken op en neer naar hun werk in de stad, en Januske zal in 't dorp gaan wonen of misschien wel mee heel zijn huishouden naar de stad trekken.

[VII]

Lodewijk kwam 'nen Zondag thuis. Hij arriveerde 's Zaterdagavond al, hij had tevoren eenen brievenkaart geschreven en Cis den Booj mocht nou zooveel als een gelukkige tijding bij Johannes van Goch brengen, Cis den Booj die bracht 'nen brievenkaart, waarop Lodewijk geschreven had, dat hij 'nen Zondag thuis kwam en met welken trein hij dien Zondag arriveerde. Ja, arriveerde, dat schreef-ie.

Bertus gong naar 't dorp, naar den trein om Lodewijk te halen. En toen Lodewijk uit den trein gestapt was, toen sleepte Bertus zich mee een pijnlijken glimlach naar Lodewijk toe. Och, misschien sleepte hij wel wat erger, dan strikt noodzakelijk was, zijn been moest zeker indruk maken. Lodewijk, o, hij was als heer gekleed en hij had eenen lichten overjas op den arm. Lodewijk stond er stil af, 't sneed hem door de ziel.

- Dat is waar ook, zee Lodewijk, vader had me van je ongeluk geschreven.

Bertus sleepte den manken poot neven den rechten, hij viert de toegestoken hand.

- Geef mij oe kofferke maar, zee Bertus.

Lodewijk keek zijn kofferke eens aan. Ja, hij kwam nu niet mee een kartonnen doos maar mee een kofferke, een bruin leeren

kofferke. Maar Lodewijk is goedhartig en 't gezicht van diejen manken poot heeft hem toe in zijn ziel getroffen.

- Nee, zegt hij, jij in jouw omstandigheden, nee, laat mij zelf maar mijn koffertje dragen.

Och, hij praat zoo grutsch, hij is de taal, de zoete schoone taal van zijn eigen land grif vergeten. Ze gaan het perron af, ze loopen het dorp door.

- Hoe maken vader en moeder het?

- Goe, zegt Bertus.

- En Friedus?

Ja, Friedus maakt het ook goed.

Achterna zijn ze stil. Wat hebben ze mekaar ook te vertellen. Nee, Lodewijk is zijn milieu ontgroeid, hij kan niet converseeren met zijn eigen broers. O, hij is niet hoogmoedig, volstrekt niet, hij is, in den grond, goedhartig en zoekt naar een onderwerp, dat Bertus interesseeren kan. Als ze even buiten 't dorp zijn, voorbij de meulen van Jan Holten, dan ziet Lodewijk, dat men daar aan 't bouwen is.

- Wat is dat, zegt ie, wat wordt daar gebouwd?

- Een haspelfabriek, zegt Bertus.

- Ah, zegt Lodewijk, begint de industrie tot hier door te dringen?

Bertus weet niet of hij bij zoo'n gezegde ernstig moet kijken, dan of dat hij ermee moet lachen. Ze zwijgen weer. Dan begint Bertus over zijnen manken poot.

- Ja, zegt Lodewijk, vertel me eens, hoe is het gegaan?

Nou komt Bertus los. Hij vertelt het geval in kleuren en geuren.

- Ik voelde da 'k gegrepen wier, toen voelde ik, da 'k omhoog ging, mee 'nen ruk, 't was net of 'k vlóóg, ik hoorde roepen, toen voelde ik, da 'k tegen 'n muur aan sloeg en dat er iets brak.

- Bràk? vraagt Lodewijk.

- Ja, zegt Bertus, mijn been, maar op da oogenblik wist ik niet, wat het eigenlijk was, en toen lag ik op den grond.

Hij vertelt verder van 't ziekenhuis, van 't zetten van 't been, van de ontzettende pijn.

- Hadt je zoo'n pijn?

As te verdomme, Godsgruwelijke pijn had hij. En hoe hij mee den auto van den geneeskundigen dienst naar huis was gebracht. En hoe 't later weer niet in orde was en hij weer terug moest naar de stad mee den auto van Mijndersma. Mijndersma voer 'em eiges naar de stad.

- Dat moet zoo'n wildeman zijn, die Mijndersma, maar een verduiveld aardige kerel, niet?

Bertus beaamt het niet en spreekt het niet tegen. Hij is zeker niet gewend aan die grutsche en eigenaardige manier van praten van zijn broer. Da klinkt zoo gek, als Lodewijk zegt: 'n verduiveld aardige kerel, niet? Bertus vertelt verder van de

merkwaardige geschiedenis van zijn been.

- Ze hebben het natuurlijk verkeerd gezet, den eersten keer, die stommelingen, zegt hij.

- Ja, zegt Lodewijk, ook een dokter kan falen.

Bertus kijkt Lodewijk eens van terzij aan.

- En nou blijf ik mijn leven lang mank, zegt hij.

't Is een klacht, een erbarmelijke klacht. Och, diejen Bertus, hij stelt zich op dee oogenblik zeker niet aan. Wie zou zich door een manken poot niet uit het evenwicht laten slaan en er over tobben heel het verdere leven mee eenen manken poot te moeten doorstropelen?

- Kerel, zegt Lodewijk, ik heb medelij met je.

Lodewijk meent dit medelijden zeker oprecht. 't Is weer evekes stil. Dan schijnt Lodewijk al bezig te zijn geweest met wat anders dan met die manken poot van zijn broer.

- Zeg, hoe zit dat met dat briefje, dat ik je meegaf voor Lammeke, vraagt hij.

- Dat heb 'k 'r gegeven.

- Wat zei ze?

- Toen ik 't 'r gaf, niks. Maar....

- Maar?

- Later heeft ze 't er nog over gehad.

- Zie je d'r dan wel 'es?

- Och, ja, zegt Bertus.

Och ja, hij zegt 't zeer onverschillig, maar hij zegt het ook op een manier als wil hij

verdere vragen maar ontwijken. Maar Lodewijk gaat er op door

- Toen ze d'r over sprak, wat zei ze toen?

- Wa ze zee? Da ze niet begreep, waarom ge d'r zelf nie goejedag waart komme zeggen.

- Maar dat kon ik toch niet. Ik kon toch niet naar d'r huis gaan. Ze mochten er bij haar thuis niets van weten. En bovendien, 't had weinig te beteekenen.

- Daar kan 'k niet over oordeelen. Maar ze wist, da ge weg gingt. En 's avonds voor da ge gingt, ha ze oe gewacht.

- Gewacht? Thuis?

- Nee, achter 't klein kasteelke, bij de gracht.

Nee toch, zoo'n kind. Lodewijk staat stil, verrast, beschaamd, gestraft. Zoo'n meisje dacht om die dingen en hij zelf had er geen oogenblik aan gedacht.

Beide zwijgen weer. Lodewijk loopt na te denken. Dan krijgt hij een idee, een gelukkigen inval.

- Hoor eens, zegt hij, weet ze bijgeval, dat ik nu thuis kom?

Bertus antwoordt niet direct. Hij kijkt zijn broer eens aan.

- Ja, zegt hij dan, 'k heb 't 'r toevallig verteld.

- Zoo, zegt Lodewijk, en hij lacht. Ja, hij heeft zijn idee. O, hij is per slot van zaken slim en handig genoeg. Nou moet hij er maar

niet meer over spreken. Ze komme dichterbij huis. Dan ziet Lodewijk neven den weg graafwerken en fundamenteeringen, het begin van een steigerbouw. En hij herhaalt de vraag, die hij straks deed.

- Hé, wat is dat?

- Daar komme de huizen van de woningbouwvereniging, legt Bertus uit.

- Ja, juist, zegt Lodewijk.

O, het aanschijn van 't dorp verandert, ja, dat valt op, als je een tijd bent weg geweest. De streek gaat erop vooruit. Men zit hier niet stil. 't Verheugt Lodewijk, en hij zegt dat, dat het hem plezier doet.

- Wa kan òù dat nou schelen, zegt Bertus.

- Dat moet je niet zeggen, zegt Lodewijk, ik hou van mijn geboorteland. In den vreemde voel je eerst recht, dat je van je land houdt.

Dan komme ze thuis. Lodewijk gaat het hekje door. Den hof, aan den voorkant, ligt netjes geharkt. De aardappels zitten in den grond. Achter op het land schiet het koren op, de haver is gezaaid. Een hen mee vier vijf kuikens zoekt zacht roepend d'r slaapplaats. In den stal knort een varken, de geiten blaten. De lente is in den hemel. De lente is in het land. Lodewijk treedt in den herd en herkent meteen al de dingen, die hij verlaten heeft en die, alhoewel ze hem zoo vertrouwd zijn, toch zoo vreemd aandoen nu. 't Is alles laag, nederig, donker, klein. Daar staat moeder, als altijd bij het vuur. Ze keert zich om

en ziet diejen mijnheer, die haar zoon is. Ze laat haar eten in den steek, staat overeind en wacht. Lodewijk gooit zijnen jas neer, zijnen lichten overjas, treedt nader, kust zijn moeder en drukt zijn vader de hand. Dan komt Friedus, aarzelend en wat beschaamd. O, 't is zoo vreemd, diejen veranderden Lodewijk, hij ziet er zoo piekfijn uit, hij praat zoo grutsch. Hoe gaat het met u, zegt ie links en rechts, gaat het goed met u? vraagt hij. Dan zet hij zich neer, vermoeid, aangehaapt door allen. Moeder gaat koffie malen. Vader stopt een pijp. Den herd is geschrobd, het koper van de gewichtssteen van de klok is gepoetst, de ruiten zijn gewasschen. 't Is Zaterdagavond, versch zand ligt in den vloer. O, Leen heeft haar best gedaan en extra schoon gemaakt nou Lodewijk thuis kwam. Nou zijn ze allen bij mekaar. De deur staat open. Buiten geurt de aarde. 't Donkert. Bertus loopt naar de schouw, pakt van den schouwrand de lucifers, loopt mee zijnen manken poot naar de tafel onder 't raam, waar de wit overkapte petroleumlamp staat en steekt de lamp aan. Ja, door zijnen manken poot is hij zijn eigen aan zulke bezigheden gaan gewennen.

Lodewijk bleef diejen Zondag en den Maandagmorgen ging hij weer weg. Hij was meest in huis gebleven, maar in den middag ging

hij wandelen. Hij had een geschikte gelegenheid om in zijn eentje te gaan, zijn broers waren allebei de deur uit, de wegen der jongens bleven gescheiden. Waar ga-de-gij heen, vroeg Leen. Och, ze had hem zeker maar liever den heelen dag in huis gehouden, den eenigsten keer dat ie 'es voor 'nen dag thuis kwam. Zoo maar, zee Lodewijk, zoo maar eventjes oploopen. Wel ja, hij wou zoo maar eventjes oploopen in zijn eentje. Doe de gij oewen jas niet aan, vroeg Leen, oewen overjas? Ze begon er zeker trots in te stellen, dat hij er schoon en deftig uitzag. Wel ja, hij kon zijnen jas wel aandoen, alhoewel het mooi weer was, zacht lenteweer. En hij deed zijnen demi aan, en hij ging de deur uit, nagekeken door zijn moeder.

Hij loopt, hij wandelt, zoo maar in zijn eentje. O, maar hij weet, waar hij heen wil, zwijg maar stil. Hij is slim en bij de hand genoeg. Hij had gisterenavond dien goeden inval, dat heldere oogenblik en nu gaat hij den weg, dien hij meermalen ging. De lucht is blauw, er drijven witte wolkjes en aarde en hemel zijn gouddoorstoven van lentezon, de akkers liggen bruin en grauw en groen naar de verneveling aan de horizonen en de leeuwerik stijgt op in den dag. Lodewijk, al wandelend, komt bij het kleine kasteelke, hij herkent

boomen en wegjes als vertrouwden van dat geluk uit den tijd vóór hij was weggegaan. Hij gaat langs den watermeulen, hij gaat de laan door die hij vele malen ging, dan komt hij achter 't kleine kasteelke en bij de gracht, die blinkend en open ligt in den dag in de lente, maar smaller en veranderd lijkt. Hij loopt in het hooge gras en streelt het met twee handen Hij kijkt uit over het water en in de lucht. Hij volgt zeker in den hemel een grillig spoor van twee witte vlinders. Hier zal hij wachten en geduld hebben. Had zij niet gewacht en geduld gehad, toen dien dag, toen ze zoo werd teleurgesteld dat hij niet kwam. Als zij niet komt dan zal hij haar teleurstelling deelen. Maar ze komt. Natuurlijk. Zoo'n meisje is vreemd mee verrassingen in d'r geheimzinnige wezen, maar hij heeft dat achterhaald. O, hij is blij om den goeden inval van gister. Hij kent de vrouw wel, ook in dat kind. Hij wacht, hij zit even op den grond en luistert in de volkomen stilte van dezen dag. Een meisje. Na lang wegzijn moeten we weer terugkeeren tot elkaar, bedroefd om het lange gemis, smartelijk verheugd om het wederzien. Ze zal komen. Misschien zal ze langzaam komen aanwandelen en, als ze hem ziet, ineens naar hem toe snellen. Hij is zonder afscheid heengegaan, alleen maar een kort briefje, hij heeft nooit iets van zich laten hooren. Maar een meisje is zoo wonderlijk. Zij blijft achter en wacht

mee geduld en vertrouwen en zwijgend. Dan staat hij op en loopt door. Waar zou nou wel juist het plekje zijn waar ze toen hebben gezeten? Lodewijk kijkt over het water van de gracht en hij kijkt in den hemel. Hij loopt langzaam verder. Dan ineens ziet hij haar, Lammeke, op geen twintig passen afstand. Hij staat stil. Het bloed verkruipt in zijn lijf en zijn hart bonst van 't verschoot. Lammeke ligt languit in de armen van een man, achterover, roerloos in een kus dien zij geeft en ontvangt. Aan Lodewijk wordt allen tijd gelaten dien kus op zijn gemak te beschouwen. Dan komt de man uit de omhelzing overeind. Hij heeft zeker de aanwezigheid van den ander gevoeld. Hij draait zijn eigen om in het gras en Lodewijk kijkt in de verschrikte en verbaasde oogen van zijn broer Bertus.

Nou is Lodewijk verrast, geamuseerd en verbitterd tegelijkertijd, ha! ha! Hij doet idioot en stelt zich aan. Hij zegt: pàrdon, en hij vat zijnen hoed af en lacht, ha! ha!

- Pardon, zegt hij, laat ik je niet storen, goejendag!

En hij zet zijnen hoed weer op, draait zijn eigen om en gaat heen. Hij voelt een davering van boven toe onder door zijn lijf, een vreemd gevoelen, een leegvloeijen in zijn hart, een wreed onrecht en een rechtmatige felle en zoete smart. Hij wandelt den weg terug, den weg dien hij meermalen liep, terug voorbij den watermeulen, hij blijft daar evekes

staan waar het water luide bruisend en mee wit schuim stroomt onder 't stilgezette scheprad door. Hij kijkt verloren in dee fel bewegelijke water en geeft zijn gemoed over aan dee geluid. Dan lacht hij weer evekes, ha! ha! en gaat door. Nu zijn het geen groote gevoelens die hem pijn doen, de teleurstelling in een verwachting, een verwachting waarin hij zich was gaan verheugen, de jaloezie steekt hem en de vernedering. Hebben de teederheden van zijn fijn gevoel zoo weinig tot dit meisje gezegd, dat de kus van iemand als zijn broer haar 't zelfde is? 't Zit hem in Bertus zijn mank been. Bertus mee zijn ruige lichamelijke kracht en dan 'n mank been, da werkt op het instinct van de vrouw. Lodewijk wandelt naar huis en neemt zich voor over de ontmoeting van daareven met zijn broer niet te praten.

Maar toen Bertus tegen den avond thuis kwam ging Lodewijk evekes met hem naar buiten, in den hof.

- Hoor es, zee Lodewijk, 'k heb mijn oogen niet in mijn zak en mijn ooren niet dicht, je hebt nu een mank been en je hebt recht op een gepast medelijden, maar je moet dat recht niet zoo doen gelden.

- Wa bedoelde ge? vroeg Bertus.

- Dat 't leelijk van je is je ongeval en de

gevolgen daarvan zoo in het oog loopend te demonstreeren en daarin verontschuldiging te pretendeeren in alle mogelijke dingen. Dat staat je niet fraai.

- Pretendeeren?

- Ja, je hebt een eigenaardige pretentie als manklooper.

- Als 'k dà begrijp, zee Bertus.

Toen was 't evekes stil, een stilte waarin Bertus nadacht.

- Gij hebt goed praten, zee Bertus toen, maar gij behoeft oe leven lang niet met een manken poot te loopen.

En toen was Bertus, sleepend mee zijnen manken poot, in huis gegaan. Lodewijk bleef achter in den hof, totaal in de war. De laatste woorden van Bertus hadden hem getroffen in de ziel en nog meer had hem weer getroffen, dat navrante gezicht van zijn broer, die, sleepend mee zijnen manken poot, het huis was ingegaan.

Ja, 's Maandags was Lodewijk weer weggegaan. Hij had zijn moeder, die schruwde, goejedag gekust en zijn vader de hand gedrukt en toen was hij mee Friedus naar den trein gegaan. Friedus gong mee naar de naaste stad, 't eerste station, naar zijn werk, en Lodewijk, alleen, reisde verder. De trein nam hem weer mee.

[VIII]

Hoe 't begon? Achter de kanten van den Bruggehoek en ginds achter de kanten van Vreeke uit, daar kwamen de gravers en groeven slooten door de hei en toen, aan den horizon trokken 'nen dag zes ossen den enormen ploeg door den heidegrond. Ze liepen in een korte processie, drie paren achter elkaar, eenen mensch liep voor 't gespan, en eenen mensch liep er achter en bestuurde den ploeg.

De ploeg, de stalen scharen zaten gesmeed in den heidegrond. Als een paard dat moet doen, een enkel paard, dan was er geen verwikken aan, maar de ossen mee hun zessen steken de koppen naar de borst, de oogen liggen schauw in den onderhoek der kassen, de dieren trekken hun lang zwaar lijf toe 'n kromming, onder de plooiende zwart en blauwgrijs en vuil-witte huid liggen de spieren als koorden 'n kinderarm dik en zitten fel gespannen, de korte voorpooten, naar malkander gezwikt bij de platte knieën, zitten weggezonden in de woeling van den grond, trappelen, worre geheven en zetten zich weer diep neer, voorwaarts, den gang zit erin, de kop van den ploeg heft zich en daalt en onder

de ploegscharen breekt en scheurt de grond. De ossen mee hun zessen, een kleine regelmatige kudde van trekkers, trekken traag diep door de aarde heen naar het einde van hunnen bunder en neven, bezijds en achter den ploeg ligt den heidegrond diep omgeteuld, blinkende grijs en wit en zwart mee het bruin en wit der doorsneden en omhooggewoelde en gekeerde heidewortelen. Aan de grens van den eersten bunder laat de kleine mensch, die voor de ossen loopt, de dieren draaien en keeren, hij schreeuwt zijn luide kreten en komt eerst toe bedaardheid en toe stilte als de ossen gekeerd weer achter en neven malkanderen staan in de rij en mee een juu en een vort schoon en zeer geduldig diep toe in het donkere binnenste der aarde de tweede voor naast de eerste trekken.

Na dagen kwam er een tweede gespan en trok nieuwe bunderen open van de aarde naast en achter de vorige. Maar aan den anderen einder van den hemel die ons land omsluit daar kwamen uit den horizont de dubbele koppels Waalsche paarden. Ze hieven den kop naar den donkeren hemel, de wind sloeg in hun lange gele manen en woei ze tegen de lucht, de beesten bukten den fellen kop, beten 't gebit en 't schuim verwoei en kleefde geel aan hun lichtbruine borst of viel

neer in de gele haren onder aan hun dikke pooten. Uit den horizont komt 'ne kleine mensch achter hen aan en tusschen den mensch en die paarden in scheurt de ploeg den grond. De dag staat daar stil over, ge hoort den trek der ploegen, zeelen en kettingen en 't schudden van de hamen, da alles zijn stille geluiden van deze schoone plechtige gebeurtenis. De paarden trekken driftig, hun gerokken lijf staat op, schuin op, een kracht naar den hemel, uit de hamen dansen de koppen, gevangen mee 't gebit, hun schoone, zware, bruine lijven glimmen en dansen, de huid op hun felle ontzaglijke achtersten trilt en schudt over de spieren op de beweging van den gang. De koele wind waait in de manen en waait den kiel van den mensch bol en zijn broekspijpen flapperen op den wind. De wind waait plekken in den hemel bloot, een blinkende blauw, maar de zwellende wolken als schepen mee bolgeblazen zeilen loopen te hoop en overeen en slaan hun rennende ineens stil liggende en wijd weer wijkende schaduwen over de aarde.

Op eenen dag kroop er iets langs de aarde mee groot gerucht, rammelende en stootende en zuchtende. 't Liep binnen twee groote wielen, wielen mee stevige spaken en mee breeje platte geribde en geroepste banden,

banden van ijzer en er liep een kleine lage ploeg achter op ijzeren wieltes. 't Liep vooruit als een dier en 't trok als een dier. Daar stond een korte stoompijp op da ding en in 't logge lage gevaarte op 'n stoelke zat 'ne mensch mee een stuurrad in de handen. Da ding vrat mee wielende lawaai en stootende en zuchtende door den grond en de grond scheurde open, wier toe op groote en donkere diepte aan kluiten en klonten vermalen en murw gemaakt. De rook in de pijp verwaait in vlokken en pluimen, de breeje lage gedekte hemel spant zich van einder toe einder over de dieren en den mensch en de machine en hun arbeid.

Weet-e-ge't kanaal? Da ligt rechtgetrokken ginds den anderen kant van den ouwen peel, smal, naar de verte smal als een blinkende striep die zich in den hemel verliest. Het water onder den wind ligt in rimpelingen en kabbelingen, glimmende en 't maakt klokkende en klotsende geluidjes al aan den kant. Toen gebeurde het dat er in de verte een zeil in den hemel zat, da groeide en kreeg kleur, donker bruin, een zeil op een zwaar geladen aak en langs 't jaagpad liep een paard en hielp den wind. Maar als 't groeide zaten er in de verte al andere zeilen in den einder. Zoo zijn de schepen gekomme

mee ladingen baksteen en andere mee ruimen vol kunstmest.

Da wier een drukte mee 't lossen. Er kost werkvolk gebruikt worre en tientallen daglooners die zonder werk zaten en nog niet naar de peel kosten in dezen tijd van 't jaar wiere te werk gesteld. Ze dragen op hun gebukte en gekromde ruggen de vaste kleine zware balen kunstmest waaruit de wind stuivende een scherp ruikende poeder waait en lossen van den rug op de karren van de voerlui. Anderen hebben een stukske leer in den handpalm en tassen de kinkende steenen op de karren. De voerlui varen er mee weg, langs de wegen door de vlakten, ginds waar de metsers bezig zijn en de fundamenten diep hebben gelegd en de muren optrekken van de boerderijen die hier worre gebouwd. Er is arbeid, er is arbeid voor meer dan honderd menschen die schoon weekgelden maken. Wie heeft dien zegen gebracht? Vreemde heeren, menschen die niet van deez kanten zijn, boeren uit Zeeland, een maatschappij uit het noorden en er worre daglooners van de streek aangeworven voor de nieuwe boerenbedrijven die hier komme. Ze zullen een huiske krijgen en van den grond van onzen eigensten grond krijgen ze ielek bij zijn huiske een, anderhalf, twee bundertjes grond om er voor zijn eigen wat bij te boeren en bij te tuinieren.

Zoo begon het. Akkers en velden en verder op wierden het onafzienbare vlakten groen van lage in mooie reeksen naast mekaar geplante dennenboompjes. De tovenaars mee hun gele regenjassen die bij de boerkes kwamen en spraken van de boegendvelden, de klaverweien en de korenakkers schooner dan we ze hier kenden, zij hebben geen te groot woord gesproken. De maaiers hebben al klavergras gemaaid dat malsch stond en vet, uitgestrekte boegendvelden liggen wit te worre van den oogst, de rogge staat goud en geel en meer dan manshoogte, de wind loopt te spelemeien in de wiegende en buigende en ruischende halmen, de aarde zingt in den rijpende rogge. Kunstmest! Mee scheepsladingen hebben ze 't in den grond gestopt. O, ze kennen onzen grond beter dan wij. Ze vatten een haffel aard, proeven en ruiken eraan en zeggen precies wat er in zit en wat er aan mankeert en wat er dient gedaan om den grond te verbeteren.

De menschen worre ouder en het aanschijn van ons liefland vernieuwt. In 't dorp is indertijd de haspelfabriek gekomen. Er werken een paar honderd meisjes, meisjes van 't verarmde volk uit de peel. Ze komme 's morgens, gearmd mee haar drinkenskannetjes en haar boterhammen-knikken, zij werken den dag lang

en als bij schoon weer de deuren van de fabriek openstaan hoort ge daar binnen het draaien van walsen en machines en er doorheen het een tonige zingen van meisjesstemmen. Zij mogen zingen, omdat zingen zeker niet afleidt. Zij zingen graag, en 's avonds, gearmd, trekken zij in minderende groepen de zandwegen langs, zingen haar heldere lied en bij de deur van ieder wenschen ze hun wel te ruste en hun toe morgen. De fabriek bracht geen bijzonder bederf, de opzichters waren geen lage sujetten en verleiders en alles wel beschouwd mocht in zekeren zin gezegd worre, dat de haspelfabriek een zegen was. Het aanschijn van het land vernieuwt. 't Wordt meenens mee de onbewoonbaarverklaringen. De eerste nieuwe huizen zijn al betrokken en er zijn ernaast weer nieuwe in aanbouw. De boom staat op het witte dakgeraamte en de kleuren van de vlag wapperen daarboven op den wind aan den rechten stok, de timmerlui nagelen en kloppen, de metsers bouwen de muren, hun truffels scheppen en gooien den kalk en klinken op den steen die naast den vorige gelegd wordt.

Het gezin van Johannes van Goch is een gezin als een ander, als honderd anderen. Moeder heeft haar drukke zorgen en dikwijls haar stil verdriet. Johannes van Goch werkt

en hij wordt 'ne stille man. Bertus is nou scheper geworre bij van den Vrande op den Vloeiberg en Friedus was op 'nen goejen dag verdwenen. Wa was da nou weer mee diejen Friedus. Hij was zonderling den laatsten tijd, 'nen vreemde jongen, dat was ie. Hij kwam zoo 's Zondags en mee kermis en mee feest nog al 'es laat thuis en had dan praats voor tien. Leen wachtte hem in den herd mee 'nen boteram en een glas roome da ze voor hem warm hield. Sinds ie toen 'ne keer mee 'nen kapotten kop was thuis gekomme, had ze geen rust of duur als ie uitbleef en ze gonk niet te bed voor ie thuis kwam. Dan kwam ie, vroolijk, luidruchtig, en hij liet zijn moeder toch weer lachen mee zijn liedjes en zijn grapjes. Hij was nou ook van de fabriek af gegaan en winkelbediende geworre in een manufacturen-magazijn in de stad. Om de waarheid te zeggen was hij meer loopknecht, maar hij help ook in den winkel als-t-ie geen boodschappen had te doen. Of hij daarmede vooruit gegaan was of achteruit in het leven? O, maar feitelijk was dat alles maar bijzaak, want Friedus had andere ambities den laatsten tijd. Hij kost zoo schoon stukskes voordragen, dat had ie mee de kermis in de stad in een café waar een humorist optrad zeker afgekeken en afgeluisterd. Op boerenbrulleften gong ie zijn stukskes zingen voor een fooi en vrij bier. Hij had in de stad bij 'nen uitdrager 'nen zwarten jas gekocht, een vest,

een lang wit front en een hoogen hoed en aldus toegetakeld zong hij voor de menschen. Dames en heeren, zee-t-ie, 't eerste liedje dat ik voor u zal zingen is getiteld: brief van een meisje aan haar vrijer die in Indië is. En dan zong ie zijn rijmpjes en deed onderwijl zijnen hoed op en af, hij trok gekke gezichten en als 't afgeloopen was dankte hij voor 't applaus. Hij deed het schoon. Op Gimmerde kermis had hij zelfs in een herberg als humorist gezongen en hij kreeg er rijk voor betaald, vertelde-n-ie. Maar Leen leed eronder, was 't geen schand, 'nen jongen te hebben die kemieck wier? Hij namp een anderen naam aan, dat deed hij, hij noemde zijn eigen Michel, maar daarmee ontnam hij in wezen niets aan moeders verdrietige schande. Op 'nen goejen keer, thuis, kwam Friedus af de zulder af mee zijnen zwarten jas, die 'em bekant toe op zijn teenen hing en mee zijnen hoogen hoed op, en toen ging hij in den herd, mee zijnen hoogen hoed op, stukskes staan voordragen. Dames en heeren, zee-t-ie tegen zijn vader en moeder, maar hij kreeg helaas geen kans om zijn eerste liedje te zingen, want Johannes van Goch viet hem in zijnen kraag en in den verborgen zulder van zijn broek en zette hem buiten. Och, maar Friedus had klaarblijkelijk den zin voor humor te pakken gekregen, hij ging in den stal voor de geiten en de koeien staan voordragen. Geachte dames, zee-t-ie, en hij zong zijn liedjes, want hij moest

repeteeren voor een brulleft. 't Was me d'r eene, diejen Friedus. Hij maakte zijn stukskes eiges en hij vertelde dat ie, als ie in de winkel stond, soms ineens zijn invallen kreeg. Dan moest hij evekes naar 't magazijn, om daar in afzondering den kostelijken inval gauw mee een potloodje op een stukske papier te schrijven. Friedus heeft er weer eentje, zeejen de andere bedienden dan, die van zijn optreden als humorist wisten en klaarblijkelijk zijn inspiratie eerbiedigden.

Maar op eenen goejen dag kwam Friedus 's avonds niet meer thuis. En nadat zijn vader en moeder drie dagen in de onrust gezeten hadden en Leen al dien tijd van klaarlouteren angst niet had kunnen slapen en niet had kunnen eten kwam er 'nen brief mee 'nen Belzen postzegel, uit Antwerpen. Friedus vroeg daarin vergiffenis, dat hij er vandoor was gegaan, maar zijn toekomst, zoo schreef ie, lag in 't buitenland. En er zat een gedrukt naamkaartje in den brief. Michel, stond er op dat kaartje, en daaronder, mee een kleiner lettertje: koopman in manufacturen en salonhumorist. Nee, diejen Friedus, trok ie nou de markten af als lappenkoopman en zong ie zijn stukskes in de Belze herbergen? Zijn brief mocht de vraag opgelost hebben waar hij uithing, gerustheid bracht ie niet, diejen brief. Leen liep te schruwen toe ze geen tranen meer had, en Johannes begost mee 'nen kromgetrokken rug te loopen.

Zorgen en bezuiking aan de kinderen. De dagen trekken voorbij. Het is een blauwe hemel geweest vandaag dien dag, een hemel rein en zonder wolken en aan den avond gaat de zon een vuur traagzaam onder. Een torentje zingt het avondangelus heel in de verte, maar dit verre geluid komt van allen kant en valt tot stilte ergens midden in den hemel. Daar loopt 'nen scheper over de hei achter de schapen aan, de avondwind komt wandelen en komt pluizen in de schapenvachten, er ligt zon op elk schaap, en vrede ligt er op de vacht van elk schaap. Dit is nog van den ouden tijd. De schapen drummen bijeen, het zijn er meer dan honderd, al die honderden driftige pooten zijn een galop van klopjes op den hollen grond, de ruggen ruig van grijs-grauwe wol, mee de zon daarop, de koppen steken op, de kop van de een over 't kruis van de ander, in 't midden loopt het geteekende zwarte schaap, er is een deining in al die ruggen en Max den hond, een Hollandsche herder, loopt fier en driftig rondom den troep op zijn veerende pooten, de lange slappe rooie tong uit den bek, de ooren gestreken en op een roep van den baas gespitst, een roep waarop de hond zich keert en zijn loop in tegenovergestelde richting vervolgt rondom de kudde. De scheper scheidt kluiten aard mee zijn schupke en gooit ze verloren, een regen van zwart zand over de ruggen, het zand, zwart, verliest zich in al die bewe-

gende wol. De scheper roept en fluit en sleept zijnen manken poot achter de kudde aan. Dan houdt hij den hond, op zijn roep gekomen, bij zich en meteen in een korten loop zijn de schapen terzij van den weg, een neergolving van al die koppen en ruggen in een sloot en een òpgolving van al die ruige grauwe wol, van gestrekte ruggen en zoekende koppen, van schormende pooten op den berm en dan, rustigjes in troepen, grazen de schapen, stil den kop in 't schaarsche weitje van wild gras, een weitje op de heide. Ge hoort de dieren vreten en rukken aan 't gras. De scheper mee zijnen manken poot leunt op den smallen steel van zijn scheperschupke en de hond staat te kijken, staat te blikoogen en fel rond te zien links en rechts, zijn tong trekt en siddert uit den bek, zijn lendenen in de dijen gaan van den asem op en neer op den bast. Hij weet zich de sterkste, hij is de gretige helper van zijn baas, hij wacht slechts op een korten wenk, een blik van de oogen, een siggeluid van tusschen de gespitste lippen van den baas, om de orde in de kudde te herstellen, om heel de bende mee nijdig gedraaf en gebijt in een twee drie weer op den weg te helpen en te doen verder gaan. Op een beweging van de schup spitst hij meteen de ooren, kijkt den baas aan en wacht gretig op het teeken, ongeduldig dat de baas het niet meteen geeft. En Bertus is eigenlijk al net zoo ongeduldig om dat teeken te geven,

om mee een verroeren van oogen en lippen ineens dien onstuimigen hond in gang en draf te zetten, maar de schapen moeten den tijd hebben om te eten, want straks bij het thuiskomen komt van den Vrande de schapen tellen en kijken of zij den buik rond en dik gegeten hebben.

Maar eindelijk, als de zon grif weg trekt, de late zon over de late wereld, vooruit, we moeten naar huis, en Bertus fluit zacht tusschen de tanden. Meteen is de hond in de weer, hij holt mee nijldige dwaze sprongen en blaft en bijt, en de schapen, gestoord in hunnen etensvrede, ontwijken de grepen van zijn fellen dreigenden bek, de schrik van ieleken keer als ze even hebben gegraasd, zij schormen den berm af en hollen den weg op en dan, in de breede kudde die zij vormen, trekken zij, de heele breedte van den weg over, in een veelvuldig geblèr, naar huis. En Bertus mee zijnen manken poot komt achteraan. In de verte staat de kooi mee open deuren wachtend op de dieren die naar huis komen. De scheper fluit een deuntje. Van den Vrande komt en telt de schapen. Het is avond en het wordt nacht.

En het wordt weer dag! Bertus was geene drinkebroer, nee, dat was hij niet. En hij was ook niet gelijk as zijn broer Friedus, die nog

al 'es gère uitgong en 's Zondagsavonds laat thuis kwam mee al zijn centen op. Nee, zoo was Bertus niet. Maar hij kwam toch weleens 'nen enkelen keer bij Willempke Peereboom in 't caféke, dronk er 'nen borrel en maakte er prating.

't Was er rustig in dat caféke. Er stond een biljart, er hing 'n klok tegen den muur en reclame-platen voor rijwielen. Willempke stond achter zijnen toog voor de glazen en de flesschen en bezijds de bierkraan en Willempke zijnen hond lag mee den kop op de voorpooten in den vloer en gaapte somwijlen mee zijn lange rooje tong uit den bek en hapte achter zijnen geeuw aan. 't Was er nou niet zoo bizonder gezellig bij Willempke Peereboom, maar Bertus, mee den heeten jenever in den mond, hoorde de verhalen aan van de nieuwe boerderij achter den Bruggehoek aan ginds die kanten uit, wel anderhalf uur loopen wijd, de boerderij den Wielewaal, 'n huis, sakkerdie, zoo schoon en groot als 'n kasteel en 'nen stal, sakkerju, 'ne stal, nee, als een kerk, mee twaalf paarden en ongelogen over de vijftig koej en meer as honderd varkens. En grond, zwie stil, ze hebben er toch zeker een honderd bunders grond bij. Bertus, da was wa voor òù, om oe daar te gaan verhuren, zeeje ze tegen Bertus, maar Bertus viét zijn glaaske en lachte mee een zuur gezicht.

- Ik mee m'nen manken poot zeker, zee Bertus.

Maar hij dee erheen op eenen Zondaggemiddag, mee zijnen manken poot. Hij vond den weg vanzelf, want over de vlakke zaagde ge bekant wel een uur wijd de boerderij liggen midden in de ontgonnen velden. 't Is vandaag eenen schoonen zomerdag, 't is heet, de zon brandt, de weg is stoffig en 't verpulverde zand ligt te sidderen in de hitte. Hij heeft het warm, Bertus, hij zweet als een perd. Wat gaat hij doen? Trekt hem dat groote geweld da die boerderij moet zijn? Wil hij da zien mee eigen oogen? Heeft hij het voornemen om te probeeren zijn eigen daar te verhuren? Ze nemen er ommers geen werkvolk aan. En dan nog, zouden ze hem kunnen gebruiken? Wat kan hij? 'n Koe melken. Koren binden als ze straks gaan maaien. Mee een kar en perd varen, wa werk op den stal, zooals hij da bij van den Vrande ook wel eens doet. Waarom zijn eigen verhuren. Hij wil het zeker zien mee eigen oogen. Da zal het hem zijn.

Weerskanten van den weg staat de rogge manshoogte in de open warmte in de open hitte de oven van den dag onder de zon onder den diepen diepen hemel wijd. Bertus mee zijnen manken poot loopt den eenen kant 't paaie vlak langs de rogge in een smalle streep schaduw waar tie mee zijnen kop

bovenuit komt, hij slaat mee zijn hand tegen de halmen en laat de gladde halmen glijden onder zijn handpalm en laat ze weer opwippen. Soms houdt hij een rogge-aar vast. 'n Enkele keer staat hij erbij stil, glijdt voorzichtig mee zijn hand langs de gladde aar naar boven 't pluimpje, duwt de hand neer zoodat de aar opengaat en steekt aan zijn hand. Hij maakt de groene korrels bloot, knijpt er eenen open. 't Zijn zware schoone lange aren. 't Zijn zware schoone stevige korrels. En den rogge die vlak langs den weg staat, da's nog niks. Vlak langs den weg staat hij dun en minder hoog, maar diep in d' akker waar het oog zich verliest in een ondoordringbare muur van in de hitte en in de zon volkomen stilstaande halmen. De hemel een open vlam van zinderende blauw is daarover, daar staan en hangen zwaar en buigen zich de aren, de groene en zacht aan geel worrende aren. Bertus loopt door en staat evekes later stil op 'n bultige verhooging van 't pad. Dan liggen de aren zoo hoog als zijn oogen, hij kijkt den eenen kant over dien pluimenden vloer over die stille arenvlakte zonder begrenzing, zonder einde zich verliezend in den hemel zelf.

't Is eenen eenvoudigen jongen, Bertus, hij is in de stad geweest op 'n fabriek, da's waar, maar hij is een kind van hier en daarom behoeft het niet te verwonderen dat ie mee groote vreugde en in opgewonden jongens-

eerbied een paar keer stevig vloekt om uitdrukking te geven aan da gevoel van overdonderd zijn. Rogge, rogge, bunders achter bunders, een deel van de aarde, waar zit de machthebber, de koning van dit bezit, de boer die dit kan, dit da over de wereld stil in de hitte en in de zon te getuigen staat van rijkdom en van arbeid die alle grenzen, welke we hier kennen, overschrijden? Hoe lang loopt Bertus al mee aan weerskanten van den weg almaar rogge? 'n Kwartier, wel nee, toch zeker langer dan 'n half uur. Ho, maar dan is het in eens uit. Hier houdt de rogge op. Nou kan hij weer de wereld overzien en naar alle einders kijken. Nou loopt hij midden door weilanden, prachtig mooi diepgroen weiland mee vee, mee koeien, overal verspreid, koeien, het prachtige Hollandsche zwartbonte vee. In de rechte slooten staat bekant geen water meer, hier en daar 'n plas en modder. Geen nood. Daar staan van afstand op afstand pompen geslagen boven cementen drinkensbakken, daaraan komme de koeien drinken in hunnen dorst. En verderop langs een jonge boomgaard mee kleine vruchtlooze boomen gaat Bertus den weg op naar de boerderij. Een poort staat open, een traliepoort, het woord Wiele-waal staat open in de twee helften van het hek. Daar achter een groot lang en laag gebouw, aan den voorkant het woonhuis, nieuw en schoon, heldere baksteen, groote ramen mee helder witte gor-

dijnen ervoor, een deur blinkend groen geschilderd en warm geblakerd in de zon, en achter 't voorhuis de open stallen.

Bertus mee zijnen manken poot komt nader.

Hij kan over 't open erf vrij gaan toe de stallen toe. Onder de hooge stalpoort uit het licht komend kijkt hij de donkerte in. Het ruikt naar paarden en hooi. Van boven komt wat licht. Bertus komt eenen treej naar binnen en ziet boven de deuren kleine paarse ruitjes in ijzeren ramen. En dan ineens kijkt Bertus op een lange rij van paarden, prachtige beesten, alle met hun geweldige ronde achtersten en hun gele staarten naar hem gekeerd. Ze hebben de koppen in de ruiven en eten da ge 't knoesperen hoort, of heffen den kop en de rinkelende keten die schuurt langs 't hout strak gehouden door 't gewicht van onderen. Een paard stamp, een ander gaat luidruchtig verstaan. Bertus kijkt en hoort en gaat tellen: één, twee, drie, hij moet achteruit om de rij te overzien, hij telt toe twaalf, twaalf ferme schoone beesten. Maar daar komt 'ne knecht, in de steenen goot den mest opvegen achter 'n merrie en achterna spoelt de knecht 'nen emmer water door de goot, water da snel wegstroomt. De vreemde knecht ziet Bertus.

- Hé daar, wat moet jij hier?

't Klinkt niet vriendelijk, maar ook niet wreed. Bertus is verschoten.

- Ik kijk maar 'es, als 't mag, zegt ie.

Mag het? Hij voelt dat hij hier niet is bij mensen van eigen volk. De knecht, 'ne mensch als 'ne boom, heeft zijnen emmer weggezet en komt in de open stalpoort.

- Wat een prachtige beesten, zegt Bertus.

Hij wil zeker iets zeggen om dien vreemden man vriendelijk te stemmen, maar de vreemde stopt de handen in de zakken en spuwt op den grond. De stilte geneert Bertus. Dan gaat hij vrijmoedig den stal in en kijkt van nabij op de paardenachtersten en komt weer terug.

- Zijn dat àl de paarden van den boer? vraagt ie.

De vreemde spuwt weer op den grond. Hij is in zijn boezeroen, hij heeft een soort rijbroek aan, zijn kuiten staan krachtig naar achter en hij draagt schoenen. Hij is zeker niet zoo kwaadwillig maar voelt er weinig voor, dien nederigen jongen te woord te staan.

Bertus krijgt geen antwoord. Hij drentelt nog even den stal in en komt weer terug. Hij aarzelt even. Maar hij wil niet voor niks gekomen zijn.

- De boer heeft zeker geen werkvolk nodig? vraagt hij.

De vreemde man spuwt weer op den grond, bruin speeksel, hij pruijmt klaarblijkelijk. Dan kijkt hij eens langs Bertus en

langs den manken poot dien Bertus zoo recht mogelijk probeert te houden.

- Nee!, zegt de man, kort en krachtig.

Bertus groet bescheiden en gaat heen, de open leege koeienstallen langs die blinken van properte, dan gaat hij weer het erf over, hij ziet de varkensstallen mee de lage deuren en aan den anderen kant verder een ontzaggelijke mee gaas afgesloten ruimte: daar loopen honderden kiepen en ganzen, en dan ineens staat Bertus stil, fel aangegrepen van verbazing en bewondering: een vrouw, een jonge vrouw komt achter een muur vandaan, zij is bij de kiepen geweest en lacht luide, een lach, klaterend als een bel, en Bertus ziet dat felle meisje,forsch, hoog op haar ferme rechte beenen, mee wiegende heupen en trillende borsten in het gespannen jak, dat bij den hals geopend is, en een gezicht rond, blozend en bruin en lachend, een malsche mond en groote diepe oogen en donkere warrige haren, en de stevige armen bloot uit de opgeslagen mouwen. Nooit van zijn leven heeft Bertus zoo'n vrouw gezien, 't steekt hem fel in zijn gemoed en in zijn vleesch, hij kan er de oogen niet afwenden en staat maar te kijken, totdat hij ziet dat de vrouw ook kijkt naar hem, dan slaat hij de oogen verlegen neer en haast zich mee zijnen manken poot, die ineens zoo moeilijk mee te sleepen is, het erf over naar de poort. Maar onderwijl kijkt hij telkens om en ziet het meisje loopen in haren schoonen

wiegenden gang en hij hoort haar iets roepen tegen den man in d' open staldeur. De man antwoordt mee 'nen harden lach. Als Bertus buiten de poort is blijft hij verstolen kijken naar het meisje en mee heel zijn wezen genieten van haar aanblik, van haar geweldig en heerlijk figuur da al zijn zinnen in verwarring brengt en hij voelt een diepe spijt als zij eindelijk den stal ingaat en in 't donker verdwijnt. Dan ziet hij nog den man staan in de staldeur, den man,forsch op zijn gespierde beenen en hij ziet nog hoe den man spuwt, krachtig en mee achterover gehouden kop om ver te reiken. En dan gaat Bertus terugwandelen naar huis, hij ziet koren en den hemel en landen en in zijn binnenste het beeld van de jonge vrouw, da steekt en vervult mee jaloezie, mee begeerten naar het onbereikbare, mee afgunst op wat buiten de grenzen en vermogens van zijn leven ligt, mee een onrust wreed en fel. Verloren in de volle eenzaamheid van landen en rijpende oogst gaat Bertus naar huis sleepend door de hitte, den mankpoot, en de hemel als een open vlam van blauw buigt zich trillende over de sidderende zomeraarde.

Maar op 'nen anderen dag, na den tijd van droogte regent het, de regen is aan de ruiten, de aarde blinkt en in den regen komt Cis den Booj mee de koperen plaat van de posterijen aan zijnen jas naar het hek van het huis van Johannes van Goch. Cis den Booj opent het houten hekje, de regen-druppels vallen, bij het open en toe doen van het hek, van 't verweerde hout. Cis den Booj brengt 'nen brief, 'nen brief mee 'nen Belzen postzegel, 'nen brief van Friedus.

Leen krijgt den brief. Ze kan het niet verhelpen da ze bleek wordt van 't verschieten. Ze is niet gewend brieven te krijgen. Och, ze heeft al 'es nen kwajen telegram gehad, toen Bertus zijn been gebroken had, en later kreeg ze dien brief van Friedus, toen die er vandoor was. Deze tijding, die Leen nou openvouwt doet voor de andere nauwelijks onder, maar wijkt er in allen gevalle van af doordat ze vergezeld gaat van een portret, het portret van een meisje. Johannes, nat van den regen, is binnen gekomme en vraagt wat er is mee dien brief. Bertus, bij den haard, wacht. Friedus deelt aan zijn dierbare ouders en zijn geachte broers mede, dat hij zich verloofd heeft en dat hij trouwen gaat. Ik vraag u om uwe toestemming en noodig u op de bruiloft. Ik doe haar portret hierbij in. Hopende, dat het naar uw zin zal zijn, uw zoon Fred.

Nee, wa was da nou weer voor een manier van doen om zoo zijn ouders te overvallen. Verloofd, schreef hij, mardie, Johannes van Goch wier er maar misselijk van, van die scheiterige manieren. En om zijn eigen Fred te noemen. Toen wier 't portret bekeken. Bertus grinnekte en zee, da ze dikke armen had. Hij keek en dacht aan 't meiske van den Wielewaal. Maar Leen vouwde den brief dicht en schruwde stillekens.

Wa nou begonnen? Kon Friedus trouwen ginds in den vreemde ver van huis? Kon hij zijnen kost verdienen en wa was da voor een durske, waar ie mee wou trouwen? Zoo'n Belse stadsche ding? De jongen had het zeker in zijnen kop. Van wa voor komaf was da durske? Van wie en wa was het er voor een? Nee, Friedus bracht met deze streek zijn ouders in groote moeilijkheden. Maar Johannes nam een wijs besluit, waarin hij over den verren zoon het vaderlijk gezag onverzwakt handhaafde. Hij viert 's avonds den enktpot en hij zat geducht te krassen mee zijn penneke. Da was al een ongewoon dinge, te schrijven, en bovendien te schrijven aan zijnen zoon. Bertus had zijnen schooltijd minder lang achter den rug als zijn vader en daarom zat Bertus al gauw op zijn vaders stoel en schreef den brief zooals vader het

hem zee. Friedus moest eerst maar eens laten weten - laat ons s.v.p. weten, schreef Bertus - of hij zijnen kost kon verdienen en wie da durske was. Diejen Bertus, toen ie den brief af had las hij hem voor aan zijn vader, maar hij had er nog wat onder geschreven, dat ie er niet bij oplas. Hij had er nog onder geschreven: P. See, ik vin het een lief meidje, Bertus.

Den brief gonk naar de post, Johannes bracht hem eiges weg en liet er 'nen postzegel op plekken. Dan kwamp, na dagen, Cis den Booj, en hij bracht 'nen brief, geschreven over de grenzen in de verre stad. Friedus gaf de beste inlichtingen over zijn verloofde en zijn kostwinning en vroeg andermaal toestemming. Ik kan zonder haar niet meer leven, dierbare ouders, schreef hij, en hij stuurde een nieuw portret, 'n communieportret van zijn durske, ze stond er op in 'n wit japonneke, mee 'nen sluier en een zoet gezichtje. Mijn verloofde op twaalf-jarigen leeftijd, had Friedus op den achterkant van het portret geschreven en hij eindigde zijnen brief als dien anderen: hopende dat het naar uw zin zal zijn, uw zoon Fred. Sakkerdie, alweer Fred, wat een gekke fratsen.

Toen zeeje ze er voorloopig niks van. Leen zweeg en Johannes zweeg. Hij wist niet wat aan te vangen en sliep er een paar nachten over, maar kost tot geen besluit komme. Dan sprak hij er over mee Leen en hij zee:

- We hadden de jongens hier moeten houden.
- Ze wouen niet en we kannen ze niet dwingen, als ze tegen d'ren zin de peel in of den boer op moeten, wordt 't toch niks.
- Ik vein het schrikkelijk, zee Johannes.
- Ik niet minder, zee Leen en ze veegde haar oogen af.
- Wa ik oe zeg, ermoej blijft het zijn heel leven. En wij hebben tenminste ons brood gehad.

Die Leen, nou zat ze ineens te schruwen.

- Och, als ie d'r gere ziet, ge kunt dat niet tegenhouden, zee Leen.
- 't Is eenen kwiebus, zee Johannes en hij had gelijk, Friedus was 'nen kwiebus en Johannes gong den stal in, de drie koej die-t-ie had gaan melken en terwijl hij, neergehurkt op den driepoot bij de koe, de strekelen viert en trok, de strekelen klein onder de zware spanning van den uier, dacht hij na.

Nou kan hij 't bekant niet ernstig opvatten, wa Friedus wil gaan doen, en dat is nog het ergste. Hij ergert zich aan de scheiterigheid van diejen jongen en hij weet niet, of hij erom moet lachen of er kwaad om moet zijn. Mijn verloofde, schreef ie. Uw zoon Fred, schreef ie. Johannes hoort neven zich het drie, vier malen trage neerflatsen van de koeienstruiven. Hij ontwijkt dat en verschikt zijnen driepoot en trekt voort aan de strekelen, en als de uier leeg is, dan gaat hij onder de

andere koe en kijkt onder de bezigheid aandachtig naar 't neerstroelen van de melk, die schuimt in den emmer. Als zijn drie koeien gemolken zijn giet hij de melk over in een groote blekken kruik, hij komt buiten en steekt een pijp op, hij kijkt over 't land, hij kijkt in den hemel, maar hij vindt geen oplossing. Hij rookt en lacht en komt weer binnen.

Toen er, na dagen, weer zoonen dringenden brief van Friedus kwam en toen ze 't, Johannes en Leen, 's nachts op hun bed besproken, toen liet Johannes zijn eigen door zijn vrouw bepraten. Na 't heengaan van Lodewijk, indertijd, was zijn verzet verzwakt. Misschien was 't heel dom van Leen, maar ze meende het goed. Hoe dikwijls had ze Zondagsavonds opgebleven in den herd toe in den nacht toe om Friedus te wachten en nooit had ze op hem gekeven, maar hem zijnen boteram gegeven en zijn warme roome en gewacht toe hij klaar was en goed en wel den zuldertrap was opgestommeld naar zijn bed onder de pannen, voor ze zelf in d' opkamer in 't bed stil over haren slapenden mensch heenstapte en dan nog luisterde toe ze Friedus in zijn bed hoorde gaan.

Johannes gong naar 't gemeentehuis. Hij beklom de arduinen treden, die 't ie beklommen had mee zijnen trouw en mee d' aangifte

van de geboorte van zijn kinderen. Daar zat den secretaris, Biemans, altijd dezelfde, in zijnen glimmenden zwarten jas en hij zat een erden pijp te rooken en liet zijnen kalen kop blinken in de zon terwijl hij gebogen zat over zijn papieren en gewichtige registers. Johannes vroeg en kreeg zijn bescheiden over den trouw van zijnen zoon en den secretaris bracht de papieren op order.

Later kwam er 'nen brief van den zoon Fred, 'nen brief mee veel groote woorden en Fred noodigde zijn vader en zijn moeder en zijn broers op de bruiloft. Maar ze gongen niemes op de bruilleft. 't Was te wijd en te kostelijk om te reizen en te vreemd en zeker ook te deftig in die groote stad.

[IX]

De getijden gaan in hun eenderen trek. De slagkarren dokkeren langs de wegen. Achter de peel groeien de bosschen groot. Wat valt er nou verder te vertellen van 't gezin van Johannes van Goch. Op 'nen goeien dag komt er 'nen heer door het hek van den hof voor 't huis van Johannes van Goch, 'nen heer mee 'nen lichten jas aan en 'nen zwaren koffer in de hand. Hij loopt den hofpad af en komt in de deur. Wat zullen we nou hebben. Leen van Baerschot en Johannes van Goch kijken op den zoon die den koffer neerzet. Dag moeder, zegt ie, en hij drukt zijn moeder de hand. Dag vader zegt ie, en hij raakt even de felle vuist van zijn vader aan. Zoo was de terugkomst van Lodewijk, simpel en zonder luister, mee 'nen lichten jas en 'nen zwaren koffer, mee een nog zwaarder hart, en zonder tranen.

Lodewijk was teruggekome. Da was te voorzien geweest. Hij was gegaan mee hoogmoed in het hart en mee illusies, omdat hij geen verstand had. Nou was hij teruggekome, vernederd en teleurgesteld. De teleurstellingen waren hem voorzegd in 't gemoed van die ouder waren dan hij en het was net zoo

uitgekome. De ouderen hebben altijd gelijk.

Hij had het hoog in zijnen kop gehad, dat had hij. Hij had zijn eerzucht gehad. De roepstem van een groote taak had hem gelokt. Hij was die roepstem gevolgd, iets wat machtiger was dan hijzelf had die roepstem gevolgd en hij was de wereld ingetrokken naar de groote stad, daar had hij geklerkt, ja, sakkerdie, daar had hij geklerkt. Een samenloop van omstandigheden, gebeurtenissen op verschillende punten, en het kantoor waarop hij was begon zijn personeel te ontslaan. Hij had, hij Lodewijk, gebouwd aan zijn carrière. Hij was flink en hij had krachten uit zichzelf, krachten van aanleg en krachten van intelligentie, krachten van zelfvorming, hij was grooter geworre dan zijn milieu en keerde bij tijd en wijle naar den kleinen herd van zijn ouders terug, in een lichtgrijs costuum mee 'nen stofjas, mee 'nen regenjas, mee 'nen demi op den arm. O, naar zijn gevoel had hij bewondering verwekt bij de dorpelingen, maar hij was wijs genoeg om bescheiden te zijn, en daarom, als hij bewonderd werd en nagekeken, beantwoordde hij dat met groote onverschilligheid en hij hield zijn hoofd scheef en deed of hij een wat eigenaardigen loop had. Hij had het ver gebracht, hij was uit een laag gedekt huisje van bij de peel vandaan, hij had zich tegen de verdrukking in opgewerkt. Op 'nen goejen dag kreeg hij zijn maandelijksche geld en de eenvoudige koele mededeeling van zijn ont-

slag. Hij werkte nog een maand, achterna zong hij het nog een maand uit, dan dwong het geldgebrek hem al terug naar huis naar vaders en moeders te gaan.

Hij is teruggekome. Hij houdt zijn hoofd wat scheef en hij heeft een wat eigenaardigen loop. Maar dat belet niet, dat hij innerlijk vol schaamte staat tegenover de erkenning van zijn afhankelijkheid. Wat had hij uit krachten van aanleg en zelfvorming bereikt als één enkel woord van een ander voldoende was om hem terug te drijven tot de kleinheid van waaruit hij was voortgekomen? 't Is goed, dat hij in den grond wat wijsgeerig van aard is. Daarom kan hij nu berusten en in zichzelf mompelen: het leven is hard en wreed. In die klacht had hij meelij met zichzelf, omdat het leven hem zoo onrechtvaardig behandeld had. Maar hij had zijn dapperheid. Hij had tegen zijn vader en zijn moeder gezeed: we moeten zien, dat ik wat anders vind. Ik zal nu maar wat vakantie nemen. Diejen Lodewijk.

De Maartsche buien geeselen de velden, geeselen brabant, brabant blinkt onder de buien, de zware wolken jagen er over heen. Lodewijk neemt maar wat vakantie, hij zet

zijn pet op, trekt zijnen regenjas aan en gaat de goede en bewogen eenzaamheid van land en bosch in. Hij is in zekeren zin 'nen natuurmensch, hij houdt van de natuur, een sterke gezonde liefde, die niet alleen den droom van den maannacht zoekt, maar evengoed of liever nog de buien, de vlagen, de wind en de stormen. De stormen, zegt Lodewijk en hij trekt zijn pet diep in de oogen, houdt zijn hoofd scheef en loopt mee zijnen eigenaardigen gang.

In 't bosch hebben Lodewijk en de wind hun ontmoeting. De wind huist hier. De wind heft zich op en valt neer, een groot dier zonder lijf, een wezen da schreeuwt en klaagt en zwiept en zwiepende juilt. Mee vlagen tikkelt en rent de regen op dor oud blad, de regen druipt van de takken af. Dit alles is goed. Er is beweging, gang, melancholie, eenzaamheid. Het leven is wreed geweest. Lodewijk staat en hoort boven zijn hoofd den wind rumoeren van verre en van dichtebij. Het leven is wreed geweest. Lodewijk heeft zijn bespiegelingen. Natuurlijk, hij is 'ne jonge mensch die oud wordt, hij heeft wat letters gegeten. Hij is tot de zeldzame en merkwaardige ontdekking gekomen, dat, goed beschouwd, het leven niet meevalt. De eenzaamheid, da's een schrikkelijk ding. Da vooral is het. Het meisje, de vrouw, zwie maar stil. De hun kering naar de liefde. Da zit al in 't begeeren naar die engelen op het tooneel in het cabaret, die, mee een glimlach onschuldig als die van

heiligen op prentjes, meer van de witte geheimzinnige verlokking van haar zachte lichaam laten zien dan ze ervan verbergen. Misschien waren in die aanschouwing zijn instincten op het felst ontwaakt tot een heet begeeren, dat zijn nachten had doorkoortst en zijn dagen verduisterd. Ha ha! maar da's geen liefde. Liefde is meer samengesteld en uit aandoeningen, vooral van geest en van hart. Mijn blond kind, de hemel over de stad had de kleur die soms rond je oogappels blinkt als je ineens opkijkt, wanneer je iets moois hoort. Wij zijn zoo gelijk gestemd. En de andere engel was donker en onbegrijpelijk en slaakte giljetjes in de liefelijke natuur der stads-plantsoenen en schreef een briefje: we moeten scheiden, ik ga naar een ander geluk, na bij jou gelukkig te zijn geweest. Vergeef me. Misschien had ik je toch niet gelukkig gemaakt. En Lodewijk kon het briefje bekijken en verzuchten dat zij, die hem zoo'n briefje schreef, hem niet gelukkig maken zou. Mijn donker kind, de geur van je haren bedwelmt mijn bloed. Door de verbeelding zwerft het idool hooger dan de schoone aarde en de werkelijkheid en verwart de oogen die het volgen en van 't omhoog kijken zien we den grond niet en strompelen voort en struikelen voorbij. Lodewijk kreeg de koele mededeeling van zijn ontslag, een enkel zakelijke mededeeling. De directie is gedwongen tot bezuiniging. 't Is niks, 't is minder dan niks. Nou staat hij

hier en trekt verder en loopt, de wind waait aan de klapperende einden van zijnen regenjas, speelt ermee, zet ze op hunnen kant rechtop en slaat ze om en begint opnieuw.

De regen regent, dit mag een schreien zijn, de wind verwaait de tranen. Door Lodewijk gaan rillingen, rillingen van een eigenaardigen bitter-zoeten wellust der overgave aan de macht die kwaad zijn leven beheerscht en er een zoet en duister behagen in schept hem te kwellen. De regen regent en nat van regen gaat Lodewijk naar huis.

Hij komt bij het scheefhangende houten hekje in de haag voor het huis, hij loopt den slijkerigen hofpad af, hij licht den natten klink, stoot de deur en treedt in den herd. Wat is alles klein in den ouderlijken herd. Laat ons dat goed zien. De haard brandt, hetzelfde vuur, dat zijn kleine jeugd heeft beschenen. Zijn moeder staat gebogen over het vuur en schept het heete water uit den ketel voor de koffie. Zijn moeder kijkt om naar zijn binnen treden. Zij heeft nu de wenkbrauwen opgetrokken, de hoeken van haren mond hangen neer. Eens stond ze te strijken en zette het ijzer neer en nam haren voorschoot, want haar keel schoot vol bij een vertrek. Leen komt overeind uit haar bezigheid en houdt een hand in den rug voor de daar

stekende pijn. Lodewijk komt bij den haard en houdt het hoofd wat scheef en loopt wat eigenaardig en nonchalant. Lodewijk doet zijnen jas uit en hangt hem te drogen. Dan zit hij, de damp slaat uit zijn broekspijpen, die bemodderd zijn van den tocht door velden en bosschen. Vader komt binnen en komt den buil tabak van den schoutrand halen. Lodewijk zijn moeder wordt oud en zijn vader, die zich langzaam neerzet in zijnen zorg, wordt een oud man. Achterna komt Bertus binnen, hij loopt langzaam heen en weer in den herd, elke stap van zijn sleepend been deelt aan de anderen mede: mijn manken poot. De wind valt in de schouw en loopt er overeind weer uit. De wind rammelt aan de deur en onderwijl dat geluid is de regen aan de ruiten.

Maart. Maartsche buien. Maart roert zijnen staart. Nou wacht weeral het voorjaarswerk, want de donkere aarde gaat open in een groot zwart murw worren, blinkend onder de omhelzing van de spelingen van den wind en den dooi en de luwe vochten. Johannes van Goch spit op zijn land en zaait op zijn land en Bertus, bij van den Vrande, heeft vorderingen gemaakt tot boerenknecht en doet het boerenwerk mee.

De klok tikt. We trekken op tijd de gewichtssteen omhoog.

Er komen veranderingen in den tijd. Lodewijk houdt het heele dagen van niks doen niet uit. Daarom maakt hij wandelingen en zwerft door het land onder den hemel. Op eenen dag van zachte zon en zachte wind, waarin de vroege lente glimlacht komt hij in den middag terug. Dan ziet hij in de stille dorpsstraat een vrouw, een jonge vrouw, die een kinderwagen duwt. Hij had zonder weten waarom haar aangekeken en herkent haar op den stond: Lammeke. Lammeke is moeder. Lammeke is getrouwd, zij heeft 'nen mensch, Lammeke heeft een kind. Misschien is haren mensch een landarbeider, een metser, een timmerman, een bakker. Wat doet het ertoe. Ze kijkt Lodewijk evekes verrast in de oogen en gaat voorbij. Dat is alles. Wat doet het ertoe? Lammeke heeft een kind. Er is teederheid van woorden, die vervluchtigen, stemmingen, muziek die vertrilt. Er is de poëzie van 't wachten over een zwellende schoot, op den kreet van een kind dat in 't leven komt, een moeder die mee een lach en mee al de toewijding van haar handen en van haren geest een schreiend kind reinigt en slapen legt en zorgende vrouw is voor 'nen arbeidenden mensch.

Lodewijk zwerft door den kleinen omtrek, door de akkers en de velden, over de heide en door de bosschen. Hij is meestal vervuld

van gedachten over zijn toestand en vraagt zich af: wat zal ik aanvangen, wat zal de toekomst mij brengen? Dat is de groote vraag, de groote kleine vraag. Nu is het waar dat de vraag hem niet altijd kwelt en dat er soms indrukken zijn, die de kracht dezer vraag vervagen. De eenzaamheid is hier anders dan in de stad, in de noordelijke, Hollandsche stad. Het waait daar langs de harde straten, het waait er langs de hoge huizen de leegte der drukke straten tot grooter eenzaamheid open. Hier in brabant, hier bij ons daar liggen de huizen ver verspreid en klein aan de aarde, hier komde ge minder menschen tegen, 'n enkele maar, die oewen weg kruist en gaat. Maar in de oogen van de menschen die één mee de aarde zijn ligt hun ziel open die zegt: goejendag, en: komt erin. We hebben hier allemaal gezamenlijk één weg, één gang, één einddoel, één ongezongen lied. Broeder wind woelt in de akkers, waait om oe hoofd, liefkoost de vennen en vrijt aan de hei. De bosschen roepen. Da's allemaal waar en daarom is het voor Lodewijk een vertroosting en een afleiding voor zijn leed en zijn beproeving. Hij is gevoelig gebleven in zijn wezen en hij is wat aesthetisch van aanleg. Hij ziet de landen en zegt: wat ben je mooi, akker en veld! Nee, dat is geen zaad voor de aarde en actief is zulk een natuurliefde niet. Daar hedde ge zijn vader, die zegt niks, maar die spaait, zwijgend en gebogen, aan

zijnen grond en groeit er krom aan. Daar hedde ge de boerkes die achter den ploeg over het land schrijden naar den einder die den hemel is. Ze roepen ajuu tegen 't perd, slaan het leidsel en schreeuwen hun goejedag tegen Lodewijk. Als Lodewijk thuis komt zit hij mee vaders en Bertus aan de tafel onder het raam. Zijn moeder maakt zijn boterammen verrig, ook de zijne, en snijdt hem er zijn stuk spek bij. Ze zegt niet zooveel, Leen. Soms zegt ze tegen Lodewijk: wa zeede ge stil? Eens zee ze tegen Lodewijk, toen ze alleen mee hem was: ge zalt wel weer hendig werk vinden, misschien nog eerder als ge denkt. Lodewijk is ook naar de ontginningen wezen kijken, verschillende keeren en heeft door deze nieuwe aarde geloopt, waar menschen en dieren ploegen, zaaien en eggen in den rustigen en heiligen ernst van den arbeid. Daar groeien huizen aan deze aarde, de heldere arbeidershuisjes mee hun witgepleisterde gevels, ge ziet ze van verre liggen op den einder van afstand op afstand toe een reeks in de verte en vèrder nog liggen de boerenhoeven mee hun lange daken die opdoemen aan den horizon en grauw en donkerblauw verneveld in de zinderende diepte der verten liggen in den hemel. Achterna komt Lodewijk bij meester Frunt. Hij komt er zijnen nood niet klagen, welneen, hij komt er alleen vertellen, dat hij een gedwongen vacantie heeft. Ik vind wel

weer wat, zegt hij. Ha! Ha! Diejen zoeker.

- Wat is het hier overal veranderd, zegt ie.

- Ja, zegt meester Frunt, heb je de nieuwe huizen gezien, die we gebouwd hebben?

We, zegt meester Frunt. En dat mag ie zeggen, in gepaste voldaanheid. Hij heeft de menschen toegesproken op de vergaderingen van De Goede Woning. Hij heeft ze den geestdrift medegedeeld voor de betere volkshuisvesting en de hygiëne, hij heeft ze de oogen geopend voor de barre sjofelheid hunner hutten en voor het zooveel verkieslijkere van een moderne goede woning. Niet, dat zijn schoon en wijs woord zoo maar direct algemeen ingang en toepassing vond, nee, dat niet. Daar hadde ge nou Frieduske Neervens mee zijn vrouw en zijn acht keinder. Hij had al zijn leven in een hutje gewoond, waar hij krom moest loopen omdat hij anders mee zijnen kop tegen den zulder stiet. Ze hadden zijn huiske onbewoonbaar verklaard en Frieduske mee zijn wijf en zijn acht keinder in een schoon, nieuw huis van De Goede Woning gezet. Wilde ge gelooven, da Frieduske had staan schruwen, toen hij uit zijn huiske dee? Hier hebben mijn vader en moeder gewoond, zee Frieduske, ik ken ieleke steen van mijn huiske en nou breken ze 't af. Kleine-mennekes-gevoeligheid, anders niks, onkunde en achterlijkheid. Maar wa dee Frieduske in zijn schoon, nieuw huis? Hij at en dronk en sliep

mee zijn wijf en zijn acht keinder in 't achtervertrek en omdat zijn schuurke te klein was had hij zijn geiten en zijnen klot in het voorvertrek onder gebracht. Achterlijkheid en onkunde. 't Bestuur van de woningbouwvereniging De Goede Woning kwam er achter en greep in. Maar vuil bleef het in Frieduske zijn fraaie moderne woning. Kijk, ge moet de menschen leeren een huis bewonen. Dat is een kunst. 't Geslacht van thans, och, da's minder. Maar 't geslacht van straks, de jonge menschen, die nou trouwen gaan, daar hedde ge subiet meer succes mee.

En de ontginningen, heb je gezien, hoe we de menschen, die op de ontginningen werken, tuintjes gegeven hebben, zegt meester Frunt tegen Lodewijk.

We, zegt meester Frunt, en hij mag het zeggen. Vecht hij niet voor de ontwikkeling? Dat doet hij. Wat gaat er boven ontwikkeling? Niets, dat is een uitgemaakte zaak. Laten we ons dus ontwikkelen en er onze nederige broeders van meedeelen. Boeken en inkt! Maar daar blijft het niet bij. Ze kunnen zaad in de aarde zijn. Asteblijf! Meester Frunt heeft het niet bij woorden en leuzen gelaten. Hij is geslaagd voor zijn tuinbouwacte. Mijn tuinbouwacte, zegt meester Frunt.

- Ik heb intusschen mijn acte tuinbouw gehaald, zegt ie.

- Wel gefeliciteerd, zegt Lodewijk.

- Dankje. Dat is alweer een heele tijd geleden. Je begrijpt, veel moeite heeft het me niet gekost.

Dat begrijpt Lodewijk en hij glimlacht eerbiedig. Die meester Frunt. 't Is geen doode ontwikkeling, geen doode kennis die hij zich verwerft en die hij mededeelt aan anderen. Nee, 't is lévende kennis. Zaad in de aarde. Hij geeft nu cursussen aan de menschen die op de nieuwe boerderijen werken en bij hun huisje, dat ze goedkoop huren, wat tuingrond krijgen. Daarbij zijn er ook heele tuinderijen. De jonge menschen op hun klompen komme van ver 's avonds naar de avondschool, ze wringen zich in de kleine banken en ontvangen kwistig hun deel van de kennis van meester Frunt. Niet, dat nou alles maar meteen zijn rijke vrucht had. Neen. Daar hadde ge 't eerste jaar, toen mislukte de heele tuinderij. Een slecht jaar. Eerst onafgebroken regen en toen droogte en hitte. Eerst verrotte de boel in den grond en daarna verbrandden de schamele resten. Krachten van boven. Toen de regen weken had aangehouden, gongen de menschen naar de kerk, waar onder de eerste mis het rozenhoedje gebeden wier voor dat de regen zou ophouden. Na weken wier 't gebed verhoord, doordat er droogte kwam. Maar de droogte bleef, hemel en aarde

wieren een zengende oven. Gods wil, waaronder we buigen. Het tweede jaar was 't beter. Een vruchtbaar jaar. 'n Rijke oogst. Gewèldig. Maar toen konden de menschen hun groenten net zoo goed in den grond laten staan als ze naar de veiling sturen, zoo laag waren de prijzen. Ge krijgt het arbeidsloon niet eens terug. 't Probleem der verdeling. Het economische vraagstuk. Lodewijk ziet naar den in de hoogte geheven bril van meester Frunt. Meester Frunt laat den bril zakken, asemst op de glazen, en fronst de striepkes boven zijn neus tot dieper lijnen.

- Kijk 'es, zegt meester Frunt, maar dat blijft onder ons, ik heb mijn plannen. We moeten hier een conservenfabriek krijgen. Ik ben bezig om te probeeren een financieel sterke landbouworganisatie er financieel voor te interesseeren. Ik heb er vertrouwen in. En kijk es, ik heb je moeder hier gehad, die kwam over je praten.

- Mijn moeder? vraagt Lodewijk.

Hij verschiet. Hij is verbaasd en getroffen. Hij is een en al verwondering over de voortvarendheid van zijn moeder. Och, hij kent haar zeker maar weinig meer. Hij is zijn milieu te zeer ontgroeid.

- Ja, je moeder, zegt meester Frunt, en hij heeft zijnen bril weer opgezet en laat hem dansen op zijn neus. Je moeder kwam vragen, of ik mijn best voor je wou doen. En ik heb haar gezegd, dat ik misschien wel wat voor

je zou kunnen doen. Je begrijpt, zoo'n conservenfabriek heeft leiding noodig, een administrateur of een directeur. Daar was allicht een baantje voor je te creëren. Je hebt je kennis en je ontwikkeling. Maar, nog eens, 't blijft onder ons. 't Zijn nog maar plannen.

Lodewijk lacht, een flauw lachje, van een ineens gevestigde kleine hoop.

- Ja, zegt meester Frunt, je begrijpt, ik zal aan je denken.

Ze drukken mekaar de hand. Ze schudden mekaar de hand en Lodewijk gaat heen. Als hij thuiskomt kijkt hij er zijn moeder op aan, wa ze in haren eenvoud voor hem heeft willen doen. Ze neemt zijn hoofd niet in haren schoot en laat hem niet bij haar uitschreien. Ze snijdt hem zijn boterhammen. Als de wind zoo koud om 't dak raast vraagt ze, of hij wel warm genoeg ligt in zijn bed op den zolder en geen deken bij moet hebben. Ze was naar meester Frunt geweest, dat die zijn best zou doen voor haren jongen. Haren jongen. Na den eten zit vader, oud, in zijnen zorg. Leen reikt hem zijn pijp en Johannes van Goch stopt en rookt.

Maar Bertus, wat is er mee Bertus tegenwoordig? Hij trekt nog mee zijnen manken poot, maar hij doet het minder opzettelijk. Hij laat het niet meer zoo zien, dat hij 'nen

manken poot heeft. Hij is vol ernst. Hij had nog meerdere malen da groote boerenbedrijf aangezien, de nieuwe aarde, al die geweldige macht die de aarde dwong en beheerscht, die menschen die hoog en recht gaan, mee dichtgeknepen, zwijgende mond en de vrouw, de vrouw, zwijg maar stil, het bloeiendste en schoonste wat aarde en leven kunnen geven, zóó was ze, zij, maar al ons willen en al ons verlangen staat machteloos en reikt tevergeefs naar da zoo schoon is en verzekerd staat voor machtige menschen en die mogen trotsch aan ons voorbijgaan mee dichtgeknepen mond en oogen, oogen die ons nauwelijks zien.

Bertus denkt er over om zijnen dienst bij van den Vrande op te zeggen, maar dat is niet omdat hij niet degelijk zou zijn, nee daarom is het niet. Ook hij is leerling van meester Frunt geweest en meester Frunt heeft hem genoteerd in zijn boekske mee de toezegging dat hij aan de beurt zal komen voor landarbeid bij de ontginningen en voor een nieuw huis, zoo'n klein en blinkend huis mee wat tuingrond rondom. Maar hij staat alleen! Jawel, zoo lang als 't duurt. Hij mag nou 'nen manken poot hebben, maar hij heeft een paar stevige onverzwakte handen en een gemoed da gevoelig is voor den helderen lach van de durskes. Wat is er mee Bertus gebeurd, dat, mank als hij is, de drift tot verzet, tot werken hem nou in zijn vleesch en in zijn ziel is gaan zitten? Wat bezielt diejen jongen? Wat wil

hij? Hij wil wat wij allen willen, wat de natuur wil, naar Gods bestel. O, hij draagt in geen tijden bruine schoenen meer en geen confectiepak. Och, 'nen heer was hij nooit geworre, 't was eigenlijk allemaal maar aangewaaid. Het had hem niet zoo in zijn wezen aangevreten als Lodewijk. Ja, Bertus loopt de bunderen af van van den Vrande achter den ploegstaart en houdt het leizeel en maakt smakgeluiden mee zijn keel en roept zijn juu en zijn haar en hot tegen Paula de bruine merrie. De merrie, mee d'r glimmende lijf, houdt den kop naar de borst gestrekt en klutst de lippen en de tanden op 't gebit en loopt in den wind ernstig voor de ploeg. Bertus mee zijnen manken poot loopt in de voor waarop hij ononderbroken het oog gericht houdt om de nieuwe voor recht langs de vorige te trekken. Bij de draaien aan 't end van de bunders die hij omploegt roept hij zijn bevelen, o hij roept ze drukker en mee meer luidruchtigheid dan strikt noodzakelijk is, zoodat de kraaien die achter hem neerzwermen er van schrikken. Een bewolkte hemel staat over 't land, staat over brabant, het ploegijzer voor Bertus zijn aandachtige oogen snijdt door de aarde en keert den opengeteulden grond, de klonten aard snellen langs het ploegijzer om, de grond wordt gekeerd voor het nieuwe zaad. Bertus loopt onder den hemel aan de aarde mee zijnen manken poot. Het is zijn paard niet, dat hij beveelt. Het is

zijn grond niet, dien de ploeg openscheurt. Niets is van hem dan zijn arbeid, waarin hij loopt mee zijn manken poot.

De wind waait, hij geeft zijn stooten aan de ruiten, de wind waait, maar nou gaat de lente zeker heel gauw komen, ze dringt in het zwellende hout en groent in 't jonge blad dat zich openvouwt in de bruine heggen, ze dringt in ons hart en in de stooten aan de ruiten. Ze zal komen op 'nen nacht en in alle stilte en in de nieuwe dag ineens er zijn, een heldere verblijven en verwarmen. Dan ligt er een veie warmte om de boomkruinen, die sidderen op den roep en groen worre op den roep. Maar nu stoot de wind aan de ruiten en dan gebeurde het dien avond vol van wind dat Lodewijk wandelende voorbijkwam en zijn broer Bertus zag staan, rechtop mee zijn manken poot, bij de dochter van Verleijdsdonke, bij de heg waarin de wind woei, voor 't huisje van Verleijdsdonke dat in den avond donkerde, en 't meisje hield het hoofd gebogen en keek mee aandacht langs de plooiën van haren schort die over haren schoot viel. Diejen Bertus, had ie weer een ander durske? 't Was nou meenens. Hij reikte niet naar wat onbereikbaar was. Zijn gemoed had 'nen helderen lach gehoord en verstaan en hij was zijn weg gekomen. Tot bij haar deur, tot bij haar

kleine deur. Tot bij de heg waar de wind in woei en waarbij, in den wind, een meisje stond, wachtende en mijde en mee gebogen hoofd.

Zomerboodschap in buien, in zuidwesterstormen, regen, kracht en vaart, die de aarde vol beweging en vol weerstand zetten. We zitten 's avonds rond den haard. Hetzelfde vuur, dat de droomen van onze kleine jeugd heeft beschenen, wappert onder de rukwinden, die neerploffen uit de schouw. Vader en moeder worren stil-aan oud, de jongens zijn mannen geworre. Want er is geen stilstand. Het geslacht van straks roept de jonge mannen en jonge vrouwen van thans te samen, een geheimzinnige wet, een noodzaak, Gods bestel.

Stemmen.

De vrouw zegt tot Lodewijk:

Zie mij aan. Mijn gezicht is vriendelijk en stil. Mijn oogen kijken zacht en sluiten zich onder de aandacht van jouw oogen. Wat leest ge van 't geheim van mijn gezicht? Mijn haren zijn blond als het licht en hebt ge er wel op gelet, dat mijn jonge borsten zwellen en dat mijn armen koel zijn en geschapen om te

omhelzen? Ik weet wel, dat je melancholisch bent en dat het leven wreed is geweest voor je. Maar ik ben er om te troosten en ik kom om een einde te maken aan je eenzaamheid. Heb je gelet op de aandoeningen die ik je geef? Ik omhels je vreugde. Als ik iets moois ervaar druk ik je arm steviger en omhels je. Als ik je troosten wil neem ik je hoofd bij me en met mijn lichte haren, waar je zooveel van houdt, zal ik je donkere tranen drogen. Misschien krijgen we samen een kind. Misschien. Ik zal het je zeggen in de tijd dat de meidoorn zwaar is van geur, dan zul je knielen en je armen om mijn heupen slaan en mijn sidderende schoot eerbiedig kussen, waar ons vernieuwde leven groeit verbonden aan den slag van mijn bloed.

De vrouw zegt tot Bertus.

Ik heb een rond en blozend gezicht. Ik heb armen om te werken en om o te omknellen. Als ik gebukt over mijn werk sta schort ik mijn rokken van achteren op. Ik weet dat gij een mank been hebt, maar ge kunt werken en wie weet hoe ver ge 't als boer nog brengt. Ik zal oe koejen melken, ik zal oe eten koken en oe kleeren verstellen. We zullen kinderen krijgen en als ge oe afwendt omdat ik er zoo gek mee zal zijn, dan zal ik weten, dat ge dat niet uit onverschilligheid doet, maar omdat

ge mee oer aandoeningen verlegen zijt. Bij ieder kind, dat we krijgen, zal ik het eerst moeten weten of allebei zijn beentjes recht zijn.

De wind rumoert, de wind springt mee rukken rond, de deur rammelt in 't gebint, we zitten rond den haard. Vader wordt een oud man, zijn hoofd wordt kaal. Moeder gaat af en toe door den herd, zij wordt oud. Zij houdt een hand in den rug voor de pijn die daar steekt. De nacht komt. Er is vrede, er is gewolk van tabaksrook. De klok tikt. De tijd gaat voort, want er is geen stilstand. De tijd gaat voort door dit moment van vrede en van rust. Dan gaan we slapen en onderwijl gaat het komen van de dag zich voltrekken. De dag komt, de wolken zijn grauw en wit en gezwollen, het water in de slooten, het water in de beekjes blinkt, blinkt, het zwelt, het staat hoog. Flarden zonlicht rennen de wijkende schaduwen achterna en worren door schaduwen achterna gezeten en overlopen. Aan alle einders zijn menschen gebogen aan de aarde in den heiligen ernst van den arbeid.

Lodewijk, vervuld van een vergeefsche drang naar bezigheden, gaat zijn hunkering achterna het land in. Hij vindt resten van gesloopte huizen. Hij komt over een nieuw aangelegden straatweg langs twee reeksen nieuwe huizen, helle, heldere steen, huizen

van een type dat vreemd is aan dit land. Waarom betreurt hij het, dat het huis zooals het onder den ernstigen arbeid der metsers eertijds aan den grond ontgroeide, verwijnt uit het aanschijn van dee land? Is hij een ziekelijk aestheet, die den aanblik vreest te ontberen van de plaggenhut in de glooiingen van den grond, de hut, verweerd en verzakt mee scheeve deur en schiepsche ramen, de hut waarvan het grauwe stroodak opsteekt langs den weg? Zijn ons huizen, waarvan de lage daken de muren mee den grond zoo vast en zoo rustig en zoo zuiver verbinden, niet als ons hart en als onze trouw? Zijn ze niet als onze grond zelf, die er zich in verheft om ons een dak over het hoofd te geven?

Lodewijk zwerft de hunkering zijner herinneringen achterna. De bosschen, waar hij in zijn kleine jeugd speelde, roepen hem. Buiten het dorp, voor hij over steekt naar de groote hei, komt hij langs den grintweg naar de naaste stad. Een autobus mee boerenvrouwen erin rijdt hem voorbij naar de stad. Uit de verte nadert een soortgelijke autobus het dorp. Bij het passeeren wijken de beide voertuigen voor elkaar en hangen, in hun vaart, scheef naar den eenen en al naar den anderen kant. Lodewijk loopt de hei over, zijn schoenen klinken op het harde oude pad. Hij komt voorbij een klein stil klaar-blauw ven. Wilde eenden zwemmen hier en vliegen uit en in het riet. Dan komt Lodewijk in het bosch,

het pad onder zijn voeten, wordt geel en wit. In 't bosch loopt Lodewijk onder de hooge rechtop strevende kroondennen. Hun stammen zijn lichtbruin en mee helle plekken waar de schors er af schilfert. De wind rumoert daarboven, de woudwind zing rontelom en vervult de ooren mee dee droeve rumoeren. Lodewijk klimt de heuvelen op, de met dennennaalden dichtgedekte zandheuvelen. De boomen klimmen mee. Een enkele schaarsche eik staat tusschen de ouwe kerels der dennen in

Het bosch is vol heuvelen. Als Lodewijk op een hoog punt staat ziet hij tusschen de vele stammen door de dorre zandvlakte aan den achterkant van het bosch. Hier heeft hij in zijn jeugd gespeeld en geravot. Hier heeft hij in den wind geluisterd naar de oude legende, die de ouden in het dorp vertellen over dee bosch, over deze zandvlakte achter dee bosch. Dit is brabant, dit alles, deze wereld van peelgronden, van korenlanden, van boerenhoeven, van uitgestrekte hei, van bosschen. Dit is brabant, deze grond, deze rauwe stugge grond waarmee ons vleesch en ons hart zijn verbonden. Dit is brabant, dit alles, deze grond en deze menschen, deze allen onze broeders, dee is brabant, dat we liefhebben mee een liefde geworteld en taai als de dennen. We zijn schamel en nederig, we hebben manke beenen en deuken in ons wezen, onze grond verwaait en we schreien bij dit verwaaien. Lodewijk doorzwerft dee bosch, doorzwerft

zijn jeugd. Heeft hij een strijd uit te vechten, dat hij deze eenzaamheid zoekt en den roep volgt die zijn bloed hoort maar nog niet verstaat? Zal hij, als Bertus, de spaa in zijn handen kunnen nemen? Hij kijkt op zijn handen, verweekt en bedorven. Hij ziet op zijn wezen, verweekt en bedorven. De wind is hoog en laag, is rontelom de boomstammen en in en rontelom de klagende kruinen. Hier zijn de zandverstuivingen geweest, maar om te beletten dat de grond hun hoeven en huizen overstoof en 't zand het koren bedolf hebben de menschen hier dennen geplant, dennen die gedijen aan dezen schralen grond en die mee hun taaie kracht en vast gemoed het verwaaien hebben tegengehouden.

Lodewijk zwerft den langen dag door. In den avond gaat hij weer naar huis. Aan vaders huis staat Bertus in den groeienden donker tegen de deurpost geleund. Hij is schamel en nederig, mank, maar recht, en hij rookt, na den arbeid, zijn pijp. Diejen Lodewijk! Hij is in de stad geweest, in de verre stad, in 't noorden, hij heeft, na zijn terugkeer, vastgehouden aan de tot behoefte geworden gewoonte van een glaasje water bij den eten, dat is alles ontegenzeggelijk waar, maar nou, zonder reden, bij het zien van zijn broer in den groeienden donker geleund aan vaders huis, schiet zijn gemoed vol.

- Bertus, zegt ie, wat sta je daar uit te voeren?

- Niks, zegt Bertus.

Lodewijk wil naar binnen gaan, maar staat even te aarzelen.

- Hoor eens, zegt Lodewijk, dat ik dat tegen je zei, indertijd, over je manke poot, dat moet je vergeten.

- Wa bedoelde ge? zegt Bertus.

Kijk, hij is het al vergeten. Uit geheugenzwakte? Uit edelmoedigheid? Ja, wie zal het zeggen! Lodewijk kijkt zijn broer aan. Hij verstaat hem niet. Hij is hem ontgroeid. Lodewijk treedt het huis van zijn vader binnen. Zijn weeke handen zijn leeg. Vader zit in zijnen stoel bij den haard. Moeder heeft de lamp schoon gemaakt op de goot en draagt het licht binnen en zet het op de tafel. Dan gaat ze op de goot in 'nen emmer haar handen wasschen. Een kruis teekent de schouw, teekent dee huis. Moeder snijdt het avondbrood voor ons, zooals ze altijd gedaan heeft. Ze heeft ons brood mee een kruis geteekend.

[X]

Er is komen en vergaan, geboorte en dood en de gang tusschen geboorte en dood in. De dag is gekomen waarop Leen van Baerschot in haar kleine bedrijvigheid tusschen twee kreten in omviel. Ze klaagde over pijn en gevoel van ziekte, in woorden waaraan niet was te twijfelen. Ze steunde van de pijn, ze zag wit als een laken en ze moest te bed. Johannes van Goch help haar den opkamertrap op en help haar te bed. In den herd, waar moeder gevallen was, stonden slordig haar klompen mee riempkes. Uitgesleten klompen, scheef afgesleten klompen, moeders klompen, leeg en slordig in den herd.

Den dokter kwam, maar zijn ruwe stem verstilde, toen hij den opkamertrap was opgeklommen, want hij zag de nadering van den dood. Da's mis, zee den dokter. Da's leelijk mis, je moet je op het ergste voorbereiden, zee-t-ie. En hij zee, da ze den pastoor moesten waarschouwen. Toen hij weg ging viel hij in den herd bekant over moeders klompen. Johannes bukte zijn eigen, viert de klompen en zette ze aan kant neven de schouw.

De pastoor kwam. Hij keek de zieke aan en hij zee, dat ie moeders zou komme bedienen en hoe ze alles verrig moesten maken.

En toen de pastoor nadien terugkwam, zee hij niks, hij kwam gebogenhoofds, mee d' een hand op zijn borst, waar hij onder zijnen toog 't Ons Heer droeg en toen wier moeder bediend.

Leen ligt op d'opkamer, wit, blauw-bleek onder de verweerde deken van 't bed, onder de ruwe lakens. Johannes en Lodewijk en Bertus hebben alles verrig gemaakt, de verschooning van 't bed en het tafeltje mee den witten doek, het kruis en de kaarsen. Johannes en Lodewijk en Bertus die moeders alleen gelaten hadden mee den pastoor voor de biecht, zijn achterna op d'opkamer gekomen. Johannes en Bertus zijn in de mouwen van hun boezeroen en op kousevoeten. Ze knielen neer op den planken-vloer. In de geheven vingers van den pastoor is het vluchtige wit der verschijning van 't Ons Heer. Lodewijk herkent de latijnsche woorden: Corpus Domini nostri Jesu Christi custodiat animam tuam in vitam aeternam. De pastoor buigt zich over moeders, mee zijnen fijnen kop mee grijs haar en zijn gouwen bril buigt hij zich over moeders, ernstig en aandachtig. Moeders hoofd komt evekes zwak omhoog

naar de naderende vingers van den pastoor en valt weer terug. Achterna bidt de pastoor zacht en onverstaanbaar. De pastoor knielt mee ons neer en doet de gebeden der stervenden, die de stervende omgeven. Leen heeft in den doodstrijd den troost niet alleen te zijn. We blijven bij moeders, we blijven moeders dicht nabij toe op het laatste oogenblik en we laten haar nood en haar hand pas los als we komen aan de grens waarover we niet reiken kunnen.

Na 't gebed gaat de pastoor weg. Lodewijk laat hem uit. 't Loopt af mee moeders, jongen, zegt de pastoor. Achterna komt Lodewijk weer op d'opkamer. Het is stil in huis, stiller dan stil. Johannes van Goch buigt zich over het bed, over zijn stervende vrouw. Leen voelt het en doet de oogen open. Zij lacht evekes, een lichtlooze lach in d'r grauwe gezicht. Dat is het afscheid, na kommer en zorg, na bezoeking en aardsche beproeving. 't Heeft niks te beteekenen. Johannes, die maar 'ne zwijgzame man is, weet niks te zeggen. Hij snikt niet en ploft niet neer. Hij tast naar moeders hand, naar de hand van zijn vrouw en drukt die evekes, verlegen en bevreesd. Dan komme Lodewijk en Bertus de zelfde hand in de hunne nemen. Lodewijk alleen buigt zich over moeders gezicht en kust het.

Hij voelt de poging van moeders mond tot een wederkus.

Nou gaat moeder dood. Johannes van Goch, haren mensch, is bij haar en Lodewijk en manke Bertus, de zonen, zijn bij haar. In Johannes wacht een eerbiedige vrees, in Bertus wacht een gevoel van ernst grooter dan vrees en een niet begrijpen. Lodewijk is zeker de meest gevoelige, hij ziet de donkere nadering van de dood op moeders gezicht. De kaarsen branden bij haar, de witte waskaarsen tillen de vlammen, het kleine vuur, het ongebonden element, dat de zuchten van het leven beschijnt op de tocht waarop ze zich verliezen in de eeuwige krachten. In moeder ligt het skelet de ontbinding te verbeiden, die het vleesch toe op het grauw gebeente verteren zal. In moeders gezicht dringt het doodshoofd naar voren. Daar liggen de zwarte oogholten die dreigend kijken zonder zien, daar liggen de korte ingevallen jukbeenderen, de neus klein en vinnig, de kaken fel met het gebit, dat naar het leven bijt zonder bijten.

Nou gaat moeder dood. Moeder, we zijn bij oe. Oewen gang was zwaar en stil. Moeder, nou gij dood gaat, zijn wij ernstig en bedroefd, moeder die onze moeder zijt en om ons hebt geleden. Moeder, wij hebben onder

oew hart gewoond, onder de gezwollen welving van oewen schoot en wij verzwaarden oew gang en oew werk totdat wij uit oew pijnen en uit oew rood bloed kwamen in het licht en in de liefde van oew handen, die ons optilden naar oew borst, waaruit oew vleesch zijn bloed afstond aan den armen honger van het onze. Dit weten en gedenken wij nu gij dood gaat.

Leen trekt weg, moeders gezicht vervaagt en wordt scherper tegelijkertijd, op de grens waar tijd en eeuwigheid elkander gaan ontmoeten. Zij trekt wezenlijk weg. Zij ligt in het bed, hetzelfde da vier keer het kinderbed was. Vier kinderen. Een stierf. Nou sterft moeder. Over een hortje sterven wij. En achtereneen worre we allemaal in de grond gestopt. Bij iedere dood zijn tranen van hen, die over 'n hortje volgen. En 't leven is vol drukte.

Lodewijk voelt zijn hart krimpen en dubbeltoe gevouwen ligt hij, mee zijn knieën in den vloer, te schruwen, klein, deemoedig, bedroefd en ellendig in zijn ziel. Maar Bertus is naar beneden gegaan en komt terug mee den spiegel, die hij mee twee handen vlak bij moeders mond houdt. Dan draait hij den spiegel om. Het glas is niet beslagen. Moeder is dood, zegt Bertus en hij hoort Lodewijk schruwen. Dan gaat hij stil het trapje af en

hangt in den herd den spiegel op zijn plaats mee den achterkant naar voren. Achterna gaat hij buiten en zet de vensters aan toe op een kier.

Tieske Timmer mee zijn wang dik van de tabakspruim kwamp 's morgens de maat nemen van 't lijk, mee zijnen duimstok en den eigensten avond had hij de doods-kist al in mekaar getimmerd en hij kwamp ze brengen op zijn handwagentje. Hij had al van heel wat lijken de maat genomen mee zijnen duimstok, da Tieske Timmer, en kisten thuis besteld mee zijnen handwagen. Over een hortje kom 'k zelf aan de beurt, zee Tieske. Maar mijn maat hoeven ze nie te nemen. Da had Tieske zelf al gedaan, en hij had zijn eigen kist getimmerd. Ha, ha! Dan ben 'k een plenkske tusschen mijn eigen planken, zee Tieske en hij verschoof zijn pruim en spierste op den grond. 't Heeft niks te beteekenen. En we hoeven zooveel drukte niet te maken. Asteblijf, en hier was de kist voor de vrouw.

Er waren buurvrouwen komme helpen en die leejen Leen in de kist. Den rozenkrans was aangezeed en drie dagen kwam de buurt 's avonds den rozenkrans bidden in 't sterfhuis. Da was alweer een hortje geleden da Johannes den rozenkrans was komme bidden toen den ouwen van Dinther gestorven was

en dat ie toen Leen had zien zitten, die toen later zijn vrouw wier. Nou bad ie den rozenkrans bij 't lijk van zijn eigen vrouw. Heer, geef haar ziel de eeuwige rust. En het eeuwige licht verlichte haar.

Nadien wier Leen van Baerschot op het kerkhof en onder de gebeden van den pastoor en onder de zegeningen van diens wijwaterkwast aan den schoot der aarde toevertrouwd. Den schoot der aarde. Giel van 't Liefdehuis den doodgraver gooide de kluiten zand op de kist en maakte achterna het graf. En dan gongen Johannes van Goch en Lodewijk en Bertus mee de dragers en mee de naaste burens in de kerk den kruisweg bidden. Toen ze uit de kerk kwamen, hé, wien hebben we daar? Daar is waarachtig Nolleke de Snijer die in de buurt van den meulen van Holten woont en hij krast mee zijn stokske naar Johannes toe.

- Johannes, zegt ie, oe wijf is t-er geweest.

- Ja, zegt Johannes.

- Ik ben mee geweest op 't kerkhof, zegt Nolleke, en 't is de moeite nie werd da 'k nog v'rum ga.

- Zeede ge ook aan de sukkel, vraagt Johannes.

- Ja, zegt Nolleke, en lillijk. Ik heb den dokter over den vloer gehad. Hij zee, da 'k kapot ga.

- Da zee-t-ie tegen iedereen, zegt Johannes.

- Ja, zegt Nolleke, maar 't ergste is, da-t-ie tegen iedereen gelijk hee'.

Da Nolleke, hij is zoo oud geworre. Vel en beenen en grif krom gegroeid. Hij kucht en zeevert.

- Och, och, zegt-ie, ik weet nog da 'k oe trouwpak maakte.

- 't Is van goej kwaliteit geweest, zegt Johannes, ik heb 't nou nòg aan. Kie mer. Nolleke kijkt op 't zwarte pak, dat nou het rouwpak is.

- 'k Zou 't nie trug kenne, zegt ie. Ja, ja, en oe wijf is er geweest. Houd oe! Dan komme de jongens en ze nemen vaders mee naar huis.

Lodewijk had Friedus 'nen brief geschreven, maar Friedus was niet gekomme. Eenige dagen na moeders begrafenis schreef Friedus 'nen brief terug, dat hij niet thuis was geweest toen de brief van Lodewijk kwam en dat, toen hij den brief eindelijk gelezen had, het te laat was om nog op moeders uitvaart te kunnen zijn. Hij was diepbedroefd over moeders dood, schreef hij. Hoe vreeslijk, schreef hij, ik kan het maar niet gelooven. Toen ik de droevige tijding vernam dacht ik dat ik door den grond zakte, schreef hij. Stuur mij een bidprentje, uw zoon en broer Fred, ook namens mijne vrouw. En ze stuurden

hem een bidprentje, voor hem en zijne vrouw.

Dan wier het de eerste dagen een sukkelen zonder moeders. Da was nou zoo vreemd en zoo aardig mee 't eten en drinken, die drie mansomenschen die op mekaar stonden te kijken mee al dat gepruts en 't maakte Lodewijk wee. Dat verdraag ik niet, zee Lodewijk, maar hij had goed praten, hij moest het noodgedwongen wel verdragen. En dan dat het zoo vreemd is, dat moeder nu niet meer gaat door het huis, Leen die weg is en nooit meer terug komt, Leen, die haren gang voorgoed heeft onderbroken. Een dag of wat gelejen liep ze hier nog door den herd en nou is dat meteen ineens uit en weggevallen en ge moet daar eerst wat aan gewennen. Als ze mee z'n driejen bij malkanderen zijn, dan is er die leegte, moeders gang, moeders beredderen, moeders stem, moeder die 't brood snee en 't eten verrig maakte, moeder die de jongens uit bed riep en ze d'r kleeren verstelde en onderhield, da alles is voorgoed hier vandaan getrokken en 't heeft leegte en stilte achtergelaten, waardoorheen de gedachten aan Leen, Leens gangen gaan. De stemmen in den herd klinken anders nou, de stiltes in den herd zijn drukkender nou, maar daarrond, de stoelen en de tafel, de schotels op den schouw-

rand en het horretje voor de ramen da is het zelfde gebleven en de vliegen, ontoegankelijk voor den eerbied jegens smart en verlies, vliegen en gonzen mee dezelfde eentonigheid en ergerend geluid en de klok tikt haren eenderen slag.

Lodewijk komt nog af en toe bij meester Frunt. Mijn plannen vorderen, zegt meester Frunt, ze nemen vasteren vorm aan en de opzet wordt grooter dan ik dacht. Maar het kapitaal, zie je, da's de moeilijkheid. Maar men heeft er vertrouwen in. Tusschen haakjes, men zal willen, dat ik zelf het bestuur op me neem, dat de fabriek onder mijn directie komt. Dat komt goed uit, mijn oogen worden slechter met den dag en 'k zal vervroegd pensioen aanvragen. Natuurlijk kan ik 't werk niet alleen af, ik heb een administrateur noodig, en je begrijpt dat 'k je niet vergeet, je hebt je kennis en je ontwikkeling.

- Ja, zegt Lodewijk.

Hij zegt ja, zonder trots en zonder geestdrift, om maar iets te zeggen, te bevestigen. Hij zit in de kamer bij meester Frunt, gebogen op zijnen stoel, mee 'nen band van rouwkrip om den arm. Meester Frunt had door 't raam gekeken. Wie ging daar voorbij, vraagt meester Frunt, ik zie zoo slecht. Nee Lodewijk had niet gekeken en niet gezien wie voorbij ging.

En meester Frunt vat zijnen bril, asem t erop, trekt zijnen zakdoek en poetst de glazen. Dan heft hij den bril in 't licht en kijkt vorschend en ernstig. De rechte fronsjes boven zijn neus zijn diepe striepkes en boven in den neus, waar den bril staat, daar heeft hij een diep rood kerfje.

Maar Bertus heeft meer en beter vooruitzicht. 't Volgend voorjaar krijgt hij zijn huis en zijn stukske gepachte grond en gaat hij als landarbeider bij de ontginningen werken. Da zijnen eenen poot iets korter is as den anderen, dat geeft niks. Zijn armen zijn allebei even lang en even sterk. Hij werkt nou bij van de Vrande en spaart. Te lente gaat hij trouwen mee 't durske van Verleijdsdonke. Da zijnen eenen poot iets korter is as zijnen anderen dat geeft niks. Ze wil hem toch wel. Ze is zelf ook niet van de schoonste. Maar 't is een goej durske, da is ze een. Geen probleem en geen moeilijkheid.

Nadien is weeral de winter gekomme, 'nen lange natte herfst eerst en dan, voor iemes er erg in had, 'ne vroege vorst, ijs en sneeuw. Johannes, krom gebogen en oud, staat in de schuur en slaat den vlegel in het koren en klopt het graan uit de aren, en Bertus, die mee diejen vorst bij van den Vrande op den oogenblik niks te doen heeft, blie die dagen

thuis. Hij staat, bij vaders, in d' open schuurdeur en want mee de wan, hij draait den zwingel en 't geluid bromt en draait hokkelehok en het poft da Bertus zijn oogen eraf dichtknijpen moet.

Storm in den avond. Sneeuwstorm in den donkeren avond. Brabant wordt toegesneeuwd, brabant wordt ondergesneeuwd. Er is een werveling, een wervelende dans, een hoog en uiteengeruk van flarden en vlagen, wit en grijs, donker en grauw, in de wijde lage ruimte tusschen de grijze hemel en de witte stille aarde. Want de sneeuw maakt den grond stil onder het gerumoer van de storm. De wind zit verholen en hoog in een hemelhoek en klaagt in een geplaagde boom en komt met groote gebaren naderbij en stapt weg door de lucht en rent en ploft en bazuint hoog en laag over de stille, witte dik dichtgedekte grond. De huisjes liggen ver en donker, diep in den witten grond en er zijn geen wegen meer, we vinden den weg slechts door een ver lichtje dat ons trekt, een vuren-wiempke ergens door de sneeuw heen te zien.

Zoo vindt ook Lodewijk slechts den weg naar huis door zoo'n verre lichtende wiempke, dat in den avond hem roept. Hij tornt tegen wind en sneeuw op. Hij hangt schuin-voorover op den wind en op de striemende

vlokkenflarden. Hij heeft de schouders opgesteken en daartusschen bergt hij den moeden neerhangenden kop. Hij gaat, zwart in het wit, mager en klein door de sneeuwvlakte, de trek naar huis van een eenzame, wiens voetsporen achter hem worden ondergesneeuwd.

En in deze wereld van sneeuw en wind, wit en donker, trekt van 'nen anderen hoek 'nen anderen mensch naar huis, 'nen mensch hangend schuin tegen den wind die slaat van terzij, 'nen mensch worstelend tegen de vlagen, 'nen mensch die mee zijnen manken been sleept en de vastheid van zijnen voetstap verliest en naar achteren en terzijde glijdt bij elken tred. De wegen die we gaan zijn verloren maar 't vaste pinklichtje, telkens door de sneeuw heen te zien, da lichtje in den donkere ginds wijd, da trekt, da roept in vaders toegesneeuwde huis.

En langs de spoorlijn loopt 'nen derde eenzame mensch, hij draagt een koffertje, hij heeft den wind al van den anderen kant terzij en van voren, hij gaat mee 't lijf op de kracht van den wind gebogen, hij kan zijn arm leggen op den wind, steunen op den wind. De wind fluit langs de telegraafdraden van den spoorweg

mee een hoog en gierende en juilende en naar verten verzwiepende en verjoelende geluid, en onderwijl in 't inwendige van elken telegraafpaal onderhoudt hij een vast en verholen brommen donker en diep, dat in den eenen paal versterft als het in den anderen weer nadert. De grond is stil en stil gaan de moeilijke trekkende treden in den grond. Deze mensch mee zijn handkoffertje staat somwijlen stil op den wind en draait rontelom zijn eigen en gaat weer verder en praat in zijn eigen, hij moppert en hij vloekt en hij lacht, wanhopig en klein, hij struikelt en glijdt uit in de gladheid languit, hij staat op en zoekt door de sneeuw het wenkende licht van vaders toegesneeuwde huis.

Bij vader's deur ontmoeten zij elkaar, eerst Bertus en Lodewijk, en dan, waarachtig, wien hebben we daar? Friedus!

- Bonjour! zegt Friedus en hij verbetert meteen zijn eigen, bonsoir, zegt ie, bonsoir, vies weertje, hè?

Waarachtig, ook hij is weg geweest, wijdweg in de stad en hij heeft een andere taal geleerd. Bertus pakt de kouwe klink, de ijzeren klink koud als een stuk ijs, hij zet zijnen knie tegen de deur en de drie mannen treden binnen. Daar, in den herd, bij 't vuur, zit, in den zorg, stram en oud, Johannes van Goch.

Hij kijkt op, op dit geluid en het binnentreden van drie rumoerige mensen, die de sneeuw van hun schoenen stampen en van hun kleeren kloppen.

- Wie bringde ge daar mee, zegt Johannes van Goch, want ze staan uit den lichtkring van de overkapte lamp boven de tafel.

- Bonsoir vader, zegt Friedus en hij knoopt zijnen jas los en hij komt zijn vader een hand geven, bonsoir, ik kan me voorstellen, dat jullie me niet verwachtten. Wat een vies weertje, niet?

't Is stil meteen. Daar zijn ze mee zijn vieren bijeen, drie bekend en vertrouwd van elken dag samenzijn en eenen nieuwe, 'nen vreemde.

- Nee, als 'k daar iets van begrijp, zegt Johannes van Goch.

Johannes van Goch en Lodewijk en Bertus, ze begrijpen het niemes en staan op den veranderden Friedus te kijken, dien ze nauwelijks herkennen, want hij heeft 'nen grooten ronden, hoornen bril op en hij heeft een zwart siksken aan zijn kin.

- Mee moeders dood kwaamde ge niet thuis, zegt Johannes van Goch, en nou stude ge daar ineens in den herd.

- Ja, inderdaad, zegt Friedus, maar ik kreeg jullie brief pas later, 'k was uitstendig, maar ik heb 't me genoeg aangetrokken.

Neen, daar is niets te herkennen in diejen

Friedus, zijn taal, zijn kleeren, zijn gezicht, alles is veranderd.

- Als je nou eerst misschien wat te eten hebt, zegt ie, ik rammel!

Bertus zit al mee den koffiemeulen op zijnen slip en maalt den koffie. Boven 't vuur hangt den ketel heet water en Johannes van Goch zet de voeten van de sporten van zijnen stoel, schiet in zijn klompen en gaat brood en mik halen en snijdt de dikke sneejen. Friedus heeft zijn duffelke uitgetrokken. Achterna eten ze allemaal, maar Friedus eet het hardst. Hij hapt in zijn dikke snee brood, gulzig en hongerig, duwt de beten naar zijn kaken weg en hapt opnieuw en eet mee een geweldige mondsvolte en mee zóó'n driftige bewegingen, da zijnen bril danst op zijn neus en da zijn sikskén op en neer wipt. Hij slurpt den heeten koffie en stopt nieuwe dikke sneejen die hij vouwt en frommelt achter zijn tanden weg en eet en eet. Sakkerdie, hij heeft honger als een perd. Nou hij onder 't licht van de lamp zit zien ze pas hoe mager hij is geworre en hoe vol vlekken zijnen zwarten jas zit en Lodewijk merkt op, dat Friedus 'nen gescheurden en vuilen boord aan heeft.

Na den eten, als Bertus opgeruimd heeft, zitten ze rond het vuur. Johannes van Goch rookt zijn pijp en Friedus heeft eenen ciga-

rettenkoker voor den dag gehaald en presenteert zijn broers. Alleen Lodewijk neemt de aangeboden cigarette, Bertus pakt zijn pijp van den schouwrand, peutert ze schoon, stopt en steekt den brand in de pijp. Ze rooken, de wind rumoert in de schouw, het sneeuwt aan de donkere ruiten en het sneeuwt wit onder aan den dorpelkier.

- Waarom hedde gij oe vrouw niet meegebracht? vraagt Johannes van Goch aan Friedus.

- Mijn vrouw? zegt Friedus, 't ja, 't ja, waarom heb ik mijn vrouw niet meegebracht! Ha! ha!

En hij strijkt langs zijn siksken, fronst het voorhoofd, vat zijnen bril af en gaat de glazen poetsen mee een zakdoekje, dat hij uit zijnen borstzak haalt.

- Ge schaamde oe eigen zeker, om 'r mee naar hier te brengen, zegt Bertus.

Friedus kijkt Bertus eens aan.

- Nee toch, zegt Friedus, wat zeg je daar?

- Is da waar, vraagt Johannes van Goch, schaamde gij oe eigen voor oewen thuis?

- Volstrekt niet, zegt Friedus, ik zou niet weten, waarvoor ik me zou moeten schamen, mijn vrouw is van doodeenvoudigen komaf, en al was dat niet zoo, dan zou ik me nog niet schamen. Nee, zegt hij, dat is de reden niet.

En hij zet zijnen bril op, fronst het voorhoofd en lacht. Ha! ha!

Lodewijk kijkt hem verrast aan. Och,

Lodewijk denkt aan dingen, waaraan de anderen zoo gauw niet denken. Lodewijk vermoedt zeker de reden.

- Je vrouw kon misschien niet, omdat, nou ja, Bertus en ik zullen misschien oom worden?

Nee, die is goed! Friedus moet zijn eigen op zijnen knie slaan van 't lachen.

- Jullie oom? zegt hij. En ik vader? Nee, néé, zoover zijn we nog niet. 't Is intusschen geen kwaad idee van je, Louis!

Diejen Friedus, om nou ineens Louis tegen Lodewijk te zeggen! Lodewijk en Bertus zwijgen geërgerd en gegeneerd bij die aanstellerij, ja, óók Lodewijk. Johannes van Goch haalt zijn pijp uit zijnen mond.

- Nou moete ge hier niet mee zoo'n scheiterige flauwstreken aankomme, zegt Johannes.

- O pardon! zegt Friedus, en dan zit hij ineens te grinneken, zachtjes in zichzelf te lachen van puur en klaarlouter plezier. Hij komt naar voren op zijnen stoel en bukt naar 't vuur, de armen op zijn knieën, de handen naar de vlammen.

- Waarom hedde gij oe vrouw niet meegebracht, herhaalt Johannes van Goch.

Friedus komt weer recht op zijnen stoel, hij legt 't eene been over het ander, steekt een hand in zijn broekzak en nipt de asch van zijn cigarette.

- Hoor eens, zegt ie, daar moesten jullie me nou niet verder over lastig vallen, mijn

vrouw is er vandoor met een ander. En nou verzoek ik je daar 't zwijgen toe te doen, want dat is een zaak tusschen haar en mij.

Hij heeft het gezegd, brutaal-weg en hij bukt weer voorover, hij gooit zijn cigarette in 't vuur, hij plant de ellebogen op de knieën en steunt het hoofd in de handen en kijkt in de vlammen.

Maar Johannes van Goch doet er het zwijgen niet toe. Hij is oud geworre, Johannes van Goch, en 't is misschien daarom, dat hij niet meer opstuift. Maar hij legt zijn pijp weg op den schoutrand en leunt mee de armen op de leuning van zijnen zorg en zegt:

- De wereld wordt hoe langer hoe schoonder. Da men zoo'n dingen nog mee zijn eigen jongens beleven moet.

Nadien is het stil. Friedus knipt mee zijn vingers. 't Ja, dat had ie kunnen denken, dat ie hier zoo'n opmerking hooren zou. 't Is treurig genoeg, maar, per saldo, wat kan hij er aan doen?

- Ge zoudt op die manier nog God kanne danken dat ie oe moeder voor den tijd gehaald hee en da ze da niet meer hoeft te beleven, zegt Johannes.

- Tja, tja, zegt Friedus. En dan zegt ie:

- Doe me 'n plezier en praat er niet verder over. 't Is voor mij ook geen pretje. En 't is ten slotte een zaak tusschen haar en mij, niet waar?

Een drukkende stilte. Wat eraf te zeggen.

Zulke dingen zijn we hier niet gewoon. Johannes herleidt het tot het begrip schande en zit krommer in zijnen stoel. De klok tikt, de wind broemt aan de donkere ruiten, het sneeuwt aan de kieren van de deur, de sneeuw glinstert wit over den dorpel, de wind springt tegen de deur en schudt ze in 't gebint.

Achterna is Friedus opgestaan, hij gaat naar de goot. Ze hooren hem den zuldertrap opklimmen, ze hooren hem loopen en zoeken boven hun hoofd, hij verschuift een kist, hij gooit wat omver, en evekes later hooren ze hem weer den zuldertrap afkomme. Hij komt uit de goot in den herd, ze zien hem weer mee zijnen donkeren ronden bril en zijn sikskes, en hij heeft de monika, de oude monika van vaders waar hij vroeger ook op speelde. Hij komt bij het vuur. Hij zet het koude, verschimmelde ding, waarvan het hout en alles wat er nikkel aan is dadelijk aanslaat van de warmte, op zijnen geheven knie, grijpt in den beschimmelden riem, den handsvat mee de toetsen en dan trekt hij een groot rumoer van luidruchtige zuchtende muziek eruit, hij trekt de monika heelemaal open en neer da de trekkast als 'nen open waaier staat en haalt ze op en duwt het instrument ineen en toe mee kleine onderbroken duwtjes en speelt en als ie zijn melodie gevonden heeft dan valt hij in mee zijn stem en, d'oogen half toe in een gezicht da lacht en schruwt, zingt hij een liedje in een onmogelijk fransch, hij knipt

een oogje tegen Lodewijk, en zingt door, een liedje, wie weet een liedje van een bedrogen en verlaten echtgenoot - den herd is vol rumoer, een groot en hinderlijk en brutaal geluid, een schreeuwen van volle monikatonen en een luid zingende mannestem.

Het sneeuwt aan de donkere ruiten en de wind stoot aan de deur. Johannes van Goch is zonder verzet. Hij is opgestaan. Hij gaat in de goot naar de achterdeur. Hij zal evekes naar buiten moeten, achter de goot bij de zoei. Lodewijk alleen zag, dat ie mee den bovenkant van zijn hand een druppel van de neus veegde, toen hij naar de goot ging, krom en oud. Dat ie op de goot mee zijn grove hand door een traanoog wreef, da zag niemes. Als Johannes buiten is dan hoort hij de muziek, stiller, daarbinnen. Johannes staat in den donkere, in de sneeuw die-t-ie wit in den donkere ziet, in 't groot en hijgende geruchten, vaart van stapelende winden op elkaar, die mee breejen zwaai naar verten rennen, de storm, waarin de sneeuw wervelt en jacht en stuift toe poeierende vlagen, groote snerpande vlagen van wit die opstaan overeind en uitwaaieren en rondtollen. Heel de wereld is wit in den donkere. Johannes van Goch loopt zijnen ondergesneewden grond in, de grond die wit en winter-stil is onder dee sneeuwen. Hij draait zijn eigen om. Hij is zonder verzet. Hij is alleen. Zijn huisje staat verloren te sidderen en voor zijn oogen,

verblind van de wind en van de sneeuw, wordt zijn huisje weggevaagd tot minder dan vorm en lijn. Als 't wat lang duurt gaat de achterdeur open en Bertus roept waar vader blijft. Wor bliede ge, roept Bertus.

Johannes geeft een gek antwoord.

- Da weet ik nie, roept ie terug.

't Klonk norsch en verdrietig. Een verwijt en een klacht.